Juhász Júlia

A tetthely beszél

Gondolat

Juhász Júlia

A tetthely beszél

Juhász Júlia

A tetthely beszél

Gondolat Kiadó
Budapest, 2009

©

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

www.gondolatkiado.hu
A kiadásért felel Bácskai István
Szöveggondozó
Műszaki szerkesztő Pintér László
Tördelő Lipót Éva
Nyomta és kötötte

ISBN 978 963

Tartalom

Kirabolták a postakocsit! 7

I. RÉSZ
SZENTIGAZ, HOGY ÉN BOLDOG GYEREK VOLTAM

Nosztalgia 25
A Burics bácsi, a Jumbó bácsi, a Franyó bácsi meg a Szalai bácsi 29
A tolltartó 36
A Miki, a Maki meg a papa 38
Esetem a klottgatyával és a százkilós rendőrrel 40
Mici néni két élete 43
Bravó a falábú Feri bácsinak 47
Az a bohókás, drága Anna néni 51
Első és egyetlen, kegyetlen másnaposságom 56
Na, most meg vagy elégedve? 59
Mesebeli igaz történet 63
Milán, miből? 67
Duna-parti rettenet 71
Erdélyi látomás 74
Az a fejvesztett októberi nap 77
Békés kocsikázás a háborús Budapesten 80
Nekem nem kell egy ilyen lakás! 82
Úristen, miért is hoztam el őket?! 84
Macskavarázs 91

II. RÉSZ
AKI NEM KÍVÁNCSI, NE MENJEN NYOMOZÓNAK

Pont rám szabták ezt a foglalkozást 97
A kis piros biciklivel kerekezve… 100
A verőember 102
A pofon 105
A poloska 108
Jaj a lábaknak, kezeknek! 112
A török sírkert titka 114
Ez kényes ügy, nem telefontéma 119
Az első előadásom 125
Gyilkosság a Rottenbiller utcában 129
A házasságszédelgő 131
Majd mi vigyázunk magára! 137
Százados úr, ön nagyon veszélyes ember 146
Az én október huszonharmadikám 149
A Javert-effektus 157
A megdöbbenés hónapjai 162
De mi jönne közbe? 167
Mi lett Nelli kislányával? 180

Kirabolták a postakocsit!

1957. április elsején – mint minden hétköznap délután – öt perccel hét óra előtt megállt a postakocsi az erzsébetvárosi Rózsa utcai postafióknál. A kísérő kiszállt a pilótafülkéből, sorra kihozta a postáról a csomagokat, és berakta mindet a kocsi hátsó rakterébe. Mikor a fiók vezetője és pénztárosa társaságában jött ki a postáról, hogy ezúttal egy pénzes postazsákot helyezzen a wertheimszekrénybe, az ijedtségtől elállt a lélegzete: valaki levágta a lemezajtó pántjáról a lakatot, a pánt egy kis darabkája árulkodóan feküdt az úttesten.

Csakhamar kiderült, hogy eltűnt az a pénzes postazsák, amit pár perccel korábban, az előző – Klauzál téri – postafiók előtt helyeztek a wertheimszekrénybe.

A kísérő ijedtében akkorát kiáltott, hogy visszhangozták a házfalak:

– KIRABOLTÁK A POSTAKOCSIT!

A pilóta rögtön riasztotta a rendőrséget. A helyszínelők rohamtempóban meg is érkeztek, de hiába kérdezték az arra haladókat: egyikük se látott senkit a postakocsinál foglalatoskodni.

A gépkocsivezető és a kísérő is csak azt hajtogatta, hogy eltűnt egy pénzes postazsák 230 ezer forinttal. Az ötvenes években ez szép pénznek számított.

A helyszínelők aztán magát a tetthelyet fogták vallatóra.

A postakocsi úttest felőli oldalán két, speciális wertheimkulccsal zárható lemezajtó helyezkedett el egymás mellett. A wertheimzárak környékén acélpántok voltak felszerelve, ezekbe lakatot fűztek. A helyszínelők szerint az történhetett, hogy a tettes a lakat pántját valamiféle kézi vágóval elvágta, a lakatot, hogy zajt ne csapjon, zsebre tette, kinyitotta a wertheimlemezajtót, a belső raktérből kiemelt egy pénzes postazsákot, és eltűnt a zsákmánnyal.

Nem volt kérdéses, hogy a pénzes zsák az előző megállónál került a wertheimszekrénybe, az se volt titok, hogy csak a kocsikísérő rendelkezett azzal a

különleges kulccsal, amivel ezt a biztonságos szekrényt nyitni-zárni lehetett, és nem adhatta azt soha, egy percre se másvalaki kezébe. Nála kellett hát lennie mind a Klauzál téren – ahol a zsákot annak rendje és módja szerint betették a kocsiba –, mind a Rózsa utcában, ahol a pénznek már csak hűlt helye volt.

Minden arra utalt, hogy a kocsikísérő bűntársa orozta el a pénzeszsákot. De a gépkocsivezetőt is be kellett avatni, hiszen a pilóta dolga volt, hogy mindent lásson a kocsiban és annak környékén. Őrizetbe vették őket betörés bűntettének gyanújával, de végül is azzal zárták le az ügyet, hogy bűnösségük nem bizonyítható.

Közben azonban kiadatott a legmagasabb helyről az ukáz, hogy a tetteseket kézre kell keríteni bármi áron. Nem tették közzé, hogy miért fordítottak a szokásosnál több pénzt, beszámoltatást, számonkérést erre a bűnesetre. De feltehető, hogy a rendőrség presztízsét féltették, amit alaposan megtépázott a nagy port felvert, két emberéletet követelő zuglói fegyveres postarablás nyomozásának teljes kudarca.

1956-ban történt az a bűneset, egy évvel a Rózsa utcai postakocsi rablás előtt. A tettesek fényes nappal behatoltak a zuglói postafiókba, és agyonlőtték a fiókvezető asszonyt. A takarítónőt is eltalálták, de ő nem halt meg azonnal. Kómában feküdt napokig. Rendőr leste az ágya mellett éjjel-nappal, mikor nyitja ki a szemét, hogy elmondhassa, ki volt a tettes.

Fel is ébredt az asszony, de mire felfoghatta volna, mit kérdeznek tőle, beállt a halál. Nagy erőkkel nyomoztak ezután is az ügyben, de hiába: nem sikerült a gyilkosokra bukkanni.

És akkor most itt van megint egy súlyos bűneset. Nem szabad, hogy ez is kudarccal végződjön.

A nyomozás sikerét Horváth István főhadnagytól várták, aki már több bonyolult bűneset kinyomozásában jeleskedett.

A főhadnagy úgy látta, az elkövetés módja arra utal, hogy a tettest mindenekelőtt az úgynevezett bugázók között érdemes keresni.

Ezeknek a bűnözőknek az volt a szisztémájuk, hogy kiszemeltek és kerékpárral követtek egy áruval teli teherautót, majd egyikük, biciklijét társánál hagyva felugrott az autó platójára, összeszedett és ledobott annyi árut, amennyi ráfért a két biciklire, majd leugrott a járműről, ki-ki kerékpárjára kapott, befordultak a legközelebbi sarkon, és aztán bottal üthették a nyomukat.

Ehhez a „mutatványhoz" átlagon felüli ügyesség, találékonyság kívántatik, a középszerű kísérletező könnyen egy rendőr karjában találhatja magát.

A rátermettek is lebuktak egyszer-egyszer, adataik, fényképeik ott díszlettek a rendőrkapitányságok nyilvántartásaiban. Kivallatták hát mind a rendőrséget megjárt bugázókat, környezettanulmányokra, elemezgetésekre pazarolták a papírt, minden megvolt – kivéve a tettest.

Eltelt egy év, de nem jutottak semmire.

Ekkor a rendőrség országos vezetője, Garamvölgyi Vilmos vezérőrnagy arra adott utasítást, hogy vegye át a nyomozást a Budapesti Rendőr-főkapitányságtól az Országos Rendőr-főkapitányság bűnügyi osztálya.

Hát, hogy ez milyen nagy vihart kavart az ORFK-nál!

Hogy az országos központ tekintélyes instruktorai, akik eligazították, segítették, ellenőrizték szerte az országban a munkát, most egy közönséges bűnügyben maguk fussanak a delikvens után! Ki hallott ilyet!

Gróf László őrnagy, a bűnügyi osztály vezetője sem járt örömtáncot, de a parancsot végre kellett hajtani. Mi sem természetesebb, mint hogy a betörési alosztályra akarta rábízni a nyomozást, de az alosztályvezető nem állt kötélnek. Olyan erősen és határozottan mondott nemet, hogy az osztályvezető beadta a derekát. Itt most sikerre megy a játék. Hogy sikerülne azoknak, akik ilyen hévvel berzenkednek ellene?

A többi alosztályon viszont azzal érveltek, ez a betörésiek cipője, az ő méretükre szabták, akkor mért mi lépjünk bele?

Egyedül Bodor Endre, az elvi alosztály népszerű vezetője fantáziáját mozgatta meg ez a „játék". Gyerünk, próbáljunk ki egyszer valami mást! Az alosztály gárdáját olyannak ismerte, akik nem ijedtek meg az elmét, ötletességet próbáló leckéktől.

Bizakodva hívta fel hát őket az irodájába, hogy megbeszéljék, hogyan fogjanak hozzá a feladathoz.

De keservesen csalódott. Mikor befejezte mondókáját, csupa fancsali arcot látott maga körül. Egymást követték a mérges visszaszólások:

– Egy éve történt, és még semmire se jutottak! Erre most idelökik nekünk! Azóta kopott az emlékezet, a tárgyi bizonyítékok hol vannak már! Belemenjünk a csapdába? Majd hülyék leszünk!

– Mi elvi alosztály vagyunk, nem betörőfogók! Ha a profiknak nem ment, miért sikerülne nekünk? Nem sikerülne. Hogyan mehetnénk akkor, mint instruktorok, Sopronba, Debrecenbe, Piripócsra vagy akárhová tanácsot adni, vagy számon kérni, ha valami rosszul sült el? Szemünkbe nevetnének: hát nektek hogyan sült el, postások?

– Nehogy elvállald, Bandi! – ez fejezte ki a közakaratot.

Ekkor valaki fölemelte a kezét. Egy fiatal százados volt, Rajačič György nevű, de ezen a néven kevesen ismerték. Ő mindenkinek Raja volt, vagy egyszerűen csak Gyuri.

– Vállald el nyugodtan, Bandi – mondta Raja a főnökének –, és oszd rám ezt a munkát!

Nagy zúgás lett. Persze, megint a Raja. Amit más igyekszik kibekkelni, azt ő önként és dalolva a nyakába veszi.

– Ebbe még neked is beletörik a bicskád! – jósolták a kollégák.

– Ha beletörik, hát beletörik – felelte vissza a főhadnagy könnyedén. – Akkor sem esik le a korona a fejemről. De még az is megtörténhet, hogy sikerül.

Ez volt az utolsó szó, ami elhangzott ezen a beszélgetésen. Elszaladt az idő, mindenki hazakészülődött. De kis csoportok a villamosmegállóig még azt ragozgatták, hogyan sikerülne pont az elvi osztálynak az, amibe a profi betörőfogók belebuktak?

Annál bizakodóbb volt az alosztályvezető. Máris vitte a hírt – meg a századost – Gróf Lászlóhoz.

Az osztályvezető tudta, hogy ha Raja elvállal valamit, minden megtörténhet, csak az nem, hogy utóbb megbánja. Nagy gondot vett le válláról a százados. Ki is nyilvánította: bármit kér a nyomozáshoz, vegye úgy, hogy már meg is kapta.

– Erről – nevetett fel Raja – eszembe jutott egy vicc. Szóval, a szép leány csúf békát halászott ki a vízből. A béka megkérte, dobja vissza őt a folyóba, nem bánja meg. Hát, amint a víz újból körülölelte, a béka daliás királyfivá változott. – Levetted rólam az átkot, bűbájos leány, ezért teljesítem három kívánságodat. – Én csak egyet kérek tőled, szép királyfi – felelte a leány. – De azt háromszor.

– És mi az az egyetlen kívánságod, szép Raja, amit háromszor szeretnél? – kérdezte udvarias nevetés után az osztályvezető.

– Az, hogy hadd menjek a magam feje után. Ne mondogassa nekem senki, hogy jobbra, vagy balra, könyörgöm! És ne adj mellém, Bandi, egy egész csapatot, hogy aztán más se menjen, mint a froclizás. Csak Horváth Pistát adjátok. És senki mást. Mert neki, ha nem is járt sikerrel, kincs van a fejében és a dossziéiban: egy egész év töméntelen tapasztalata. Csak kinyitom a mappát, vagy megkérdezem Horváth századost: hogy is volt az? Nem kell mindent elölről elkezdeni.

Egy telefonhívás… és Horváth százados már el is indult. Mindenki kíváncsian várta, mit hoz ez az együttműködés.

Másnap reggel, mikor Raja bement az irodájába, már az asztalán állt a postakocsi makettje, és mellette egy harmincöt-negyven centi magas aktahegy.

Belelapozott mindegyik mappába: helyszínelések, környezettanulmányok, sokféle adatgyűjtés, jelentések tömkelege. Hát, lusták nem voltak a kollégák, a nyomozás mégis gellert kapott. De hol és miért? „Mindössze" ezt kellett kideríteni.

*

Egy szép tavaszi napon kint ültünk Klári húgommal a Szent István parkban, és a sakkozókat néztük a nemrég felállított asztaloknál. Boldogult sógorom kiváló sakkozó volt, minden délutánját lenn töltötte a parkban. Állandó partnereit sokszor a lakására is meghívta.

– Nézd, az ott szegény Gyurikám barátja, a Rajačič Gyuri – mutatott húgom egy idősödő férfira, aki éppen mattot készült adni partnerének. A kezében cigaretta, te jó ég: mindjárt lehullik a hamu a nadrágjára! Szép kis lyukat hagy majd – de látszott, hogy ő erre csöppet se figyel. Mint ahogy semmi másra azon kívül, hogy diadalmasan odamondhassa partnerének a legszebb szót: matt!

– Jó nézni, ahogy sakkozik – mondtam Klárinak.

– És hogy tud mesélni az életéről! Tényleg! Érdemes lenne meghallgatnod, még könyv is lehet belőle. Felhívjam őt egy kávéra?

Mikor sötétedni kezdett, és a sakkozók szétszéledtek, Gyuri becsöngetett húgom lakásába. És mikor megkértük, hogy hát akkor most meséljen, meghallgathattuk egy postakocsirablás nyomozásának lebilincselő történetét.

Így kezdődött. És könyv lett belőle.

Igaz mesék egy ma nyolcvannyolc éves férfi életéből, aki hatelemis végzettséggel lett rendőrnyomozó, aztán jogi diplomát szerzett, és főiskolai tanárként vonult nyugdíjba – hogy aztán még nyolcvanon túl is naphosszat sakkozon a Szent István-parkban.

Embermesék egy ütött-kopott ház lakóinak ma már hihetetlennek tűnő emberséggel együtt élő közösségéről, egy mesebeli jóságú asszonyról, egy, a legmélyebb szegénységben is boldog családról. Történetek a háborúról, a legnagyobb embertelenségekről és a legszebb emberségről. És érdekes bűn-

ügyek, bravúros nyomozások, az országos és a budapesti rendőr-főkapitányság életének rendkívüli eseményei és mindennapjai.

Hallgassuk hát, hogyan találta meg Rajačič György – akit mindenki Rajának hívott – a pénzes postazsák elrablóját.

*

– A tetthely beszél. Mindig ez volt az alapelvem. Az én feladatom, hogy a helyszínt kivallassam. Ha ettől eltérek, az időfecsérlés, és az időfecsérlés több, mint bűn: hiba.

Saját magamnak kell átélnem, mi történhetett a postakocsi végállomása és a Rózsa utcai postahivatal közötti útvonalon.

Megtudtam, hogy a szóban forgó jármű indulási ideje tizennyolc óra. Ott voltam hát a Keleti pályaudvarnál délután hatkor, és állomásról állomásra követtem kerékpárommal a Rába tehergépkocsi útját. Ahol a postakocsi megállt, ott én is leállítottam a bringámat, és a falnak támaszkodva – mintha várnék valakire – figyeltem, hogy a postakocsi és a postafiók között mi történik.

Háromszor tettem meg ezt az utat, és arra jutottam, hogy a postakocsiból kiszedni valamit kemény dió, de nem feltörhetetlen.

A kísérő ugyanis nem mindig zárta kulcsra a lemezajtót: volt, amikor csak a lakatot pattintotta a zár fölé fölszerelt acélpántra. A pilóta pedig egyszer előírás szerint, éberen figyelte a postakocsi utca felőli oldalát – ahol a két lemezajtó őrzi a „kincseket" –, míg máskor a pilótaülésen vagy a szemközti ház falához támaszkodva pihent, nézelődött. Hogyha úgy teszi a dolgát, ahogy a nagykönyvben meg van írva, óhatatlanul észre kell vennie, ha valaki a lemezajtó körül ólálkodik, hát még, ha ki is nyitja azt. Fülön csípi a pasast, és legott rendőrkézre adja.

Ahogy mindezt az egyik postafiók előtt végiggondoltam, láttam, hogy a kísérő visszamegy a pilótafülkébe – a lemezajtót ezúttal se zárta be.

Megint kerékpárra kaptam, és mentem a kocsi után, de magamban folytattam a gondolatmenetet.

A tettes nem mehetett vaktában a lemezajtóhoz, előbb körül kellett néznie. Látta, hogy nem zárták kulcsra az ajtót. Így mikor a kísérő elindult a postahivatal felé, ő is elkezdhette a maga dolgát. Persze, ha van egy kis esze – és ennek lehetett, mert amit eltervezett, az sikerült –, már előre megállapodik valakivel, hogy álljon a sarokra, és füttyszóval jelezze, ha nem ajánlatos elindulni a postakocsihoz.

A következő postafióknál éberen figyeltem a kísérő minden mozdulatát. A legfontosabb az volt, hogy megnézzem az órámat, mikor a kísérő bement a postafiókba, és akkor is, amikor kijött onnan. Mennyi időt töltött el odabent?

Annyi volt az egész, hogy átvett egy nagy csomagot, aztán sarkon fordult, és kint is volt az utcán. Alig pár pillanatot töltött csak a postahelyiségben, ez túl kevés idő a tolvajnak a cselekvésre.

És amikor a pénzes postazsákot hozza ki?

Megint az órámra néztem. Ez már tovább tartott. Megfigyeltem, úgy tizenöt másodperce volt a tettesnek arra, hogy végrehajtsa, amit eltervezett.

A tizenöt másodperc is nagyon kevés. Hisz ezalatt a betörőnek oda kell érnie a kocsihoz, le kell vágnia a lakatról a pántot, ki kell hajtania a lemezajtót, kivenni a wertheimszekrényből a pénzzel teli zsákot, majd felpattanni a kerékpárra, és szélsebesen eltűnni a szintérről, mert amikor a kísérő kilép a posta ajtaján, neki már árkon-bokron túl kell lennie.

Á, nem. Ez lehetetlen!

De mégsem lehetetlen, mert az az ember megtette.

Tény, hogy akkor a tettes csakis egy igen ravasz, találékony és mindenekelőtt boszorkányosan ügyes fickó lehetett.

Efféle varázsos személyt kell hát keresnem, elsősorban a bugázók között, mert ez az elkövetési mód leginkább nekik áll kézre.

Mikor mindezt átgondoltam, úgy láttam, most jött el az ideje annak, hogy áttanulmányozzam az égig érő aktahegyet.

Kinyitottam az egyik dossziét. Helyszínelések, környezettanulmányok, sokféle adatgyűjtés, jelentések tömkelege.

Lapoztam, lapoztam, nem nagy kedvvel, őszintén szólva. Tele volt már a hócipőm a próbálkozásokkal, melyek a semmibe vezettek – de aztán megláttam egy nevet, ami után nem lapoztam tovább. Nyitva maradt a dosszié, és este még mindig előtte ültem, és spekuláltam.

Bubcsó József. Sokat hallottam róla. Azt mondták, hogy csodákat művel a kerékpárjával, fellépett a cirkuszban is. De még nagyobb csodatett volt, ahogyan kifogott nyomozókon, bírákon, mindig valahogyan más irányba hamiskodva az ellene szóló vádakat. Nem tudták őt hazugságon kapni.

Akármi legyek, ha nem ez az én emberem. Vagyis, hogy ne túlozzak: lehet, hogy ő az.

Ez a Bubcsó József nevű bútorszállító munkás – megnéztem a dátumot – nem sokkal a postazsák elzabrálása után egy mocskos, meszes talicskában

tolatta magát valami szakadt fazonnal. Közben teleszórta a járdát meg az úttestet tízforintosokkal, és pálinkától fűtött hangon egyfolytában azt kiabálta: – Én nagyon szeretem a Gyöngyvirágot!

(Ez a lány – később megismertem – húsz évvel fiatalabb volt Jóskánál.)

De honnan volt Bubcsónak ennyi kidobni való pénze? Az a kolléga, aki énelőttem nyomozott az ügyben, elfogadta azt a magyarázatot, hogy Bubcsó erős ember, és a nehéz bútorok szállításával sokat keres. Megengedheti magának, hogy amikor be van csiccsentve, ilyen badarsággal múlassa az időt.

Nos, itt buktak meg a budapesti kollégák, azzal, hogy elhitték Bubcsó Jóska meséjét. Nem kellett volna abbahagyni a nyomozást, amíg nem derül ki fehéren-feketén, hogy került az a tömérdek pénz ehhez a fickóhoz.

Bubcsó Jóskát ezután nyugton hagyták, a kutya se foglalkozott vele. Hisz vallatták jobbról is, balról is, de ártatlannak találtatott.

Hogy valóban az volt-e? Mit tudom én!

Isten bűnömül ne vegye, a júliusi forróságban, amikor a hőségtől egészen kiszáradt a szájpadlásom, és egyfolytában ittam volna a különböző folyadékokat, nem volt kedvem az egész dologhoz, inkább a strandra mentem volna ki.

Kerestem a kibúvókat. Úgyse bírok én a Bubcsó Jóskával. Eddig még senki se bírt vele, hát miért éppen én tudnék kicsalni tőle egy vallomást? Nincs fogódzóm – akkor meg, minek?

De ezek üres kifogások voltak, mert ha pár lépést teszek, máris meglesz a fogódzó, amibe kapaszkodhatom.

És csakugyan… Kettőt lapoztam… és ott volt a fogódzó a szemem előtt.

Jóska lánytestvére, Bubcsó Kornélia ellen a VI. kerületi rendőrkapitányság a napokban indított vizsgálatot.

Mindjárt elmúlt a depressziós hangulatom. Visszapörgettem mindent, amit ebben az ügyben megtudtam, átgondoltam – és máris megszületett az első elhatározásom: most mindjárt elindulok Kornélia után, vele és csakis vele foglalkozom, míg kezemben nem tarthatom beismerő vallomását.

De mit követett el Bubcsó Kornélia?

Véletlenül találkozott egy távoli ismerősével, aki panaszkodott, hogy útlevélkérelmét elutasították. Miért? Mit várt? Az ötvenes évek közepén! Csak úgy? Hogy se futballista, se operettprimadonna, se ügynök – szóval semmi sem predesztinálta erre. Ő csak egy kistisztviselő volt, aki még sohasem lépte át Magyarország határát. De nagyon szerette volna átlépni. Legalább egyszer.

Nelli úgy forgatta a beszédet, hogy az ismerős azt hihesse: a rendőrségen dolgozik. Belevaló csajnak látszik – gondolhatta a „tisztességes" kistisztviselő –, ismerheti a kerülő utakat. És legott körülírta, hogy hálás lesz, és így, meg úgy… de Kornélia leállította a további dumát.

– Rászán ötezret? Akkor minden oké!

Ötezer forint! 1957-ben! Szép pénz! De a manusznak, úgy látszik, megérte. Még akkor sem gyanakodott, mikor Nelli tudtára adta, hogy a rendőrtiszt, aki az útlevelet megszerzi – a nevét persze titokban tartja –, előre kéri az ötezret.

A „rendőrtiszt" századosi egyenruhában ment el a megbeszélt találkozóra. Az ismerős mindjárt le is perkálta a kialkudott összeget. De hol az útlevél? Azt majd Nelli a jövő hét elején házhoz viszi.

Eltelt a hét, aztán a következő is, de se Nelli, se útlevél. Ekkor Nelli ismerőse vette a bátorságot, és feljelentette Bubcsó Kornéliát.

Nellit beidézték a rendőrségre. Őrizetbe vették, letartóztatták, majd vádemelési javaslattal az ügyészségre került. De váltig azt állította, hogy véletlenül találkozott a csalóval, azt se tudja, hol lakik. Őt is átverte az az ember, de hát, rendőrtiszti egyenruhában volt. Nem gondolta volna, hogy…

A nyomozó viszont letette volna a nagyesküt, hogy akiről Nelli azt se tudja, hol lakik, nem más, mint a fivére. A Jóska. Elment Bubcsóhoz egy váratlan látogatásra, de nem találta otthon. Másodszor is hiába fáradt. De a harmadik próbálkozásnál az egyik szomszéd elárulta, mióta Jóska tudja, hogy keresték a rendőrségtől, hol itt bujkál, hol ott. Leginkább valamelyik fivérénél – azt is megmondta, hogy most melyiknél lehet. Jóska nem számított rá, hogy itt is keresni fogják, nem fogott hirtelen az agya, hogy mint már annyiszor, valami elfogadható kibúvóval ejtse át a hekust. Hát mit volt mit tenni, összekapta, amit magával vihetett, és engedelmesen követte a zsarut.

A kapu már zárva volt, és amikor a házfelügyelő kiengedte őket, Jóska elgáncsolta kísérőjét – és köddé vált egy pillanat alatt.

De mikor a kolléga ismét próbálkozott, Bubcsó nem futott el, szelíd volt, mint a ma született bárány. Na, most mivel akar befűzni? – gondolhatta a nyomozó, de nem tudta meg, mert Jóska mindvégig nyugodt maradt. A szembesítésnél is, csak állt türelmesen. A feljelentő ránézett Jóskára, és értetlenül kérdezte:

– Ki ez az ember? Sohase láttam.

Nem ő volt hát, aki századosnak öltözve zsebre vágta az ötezer forintot. Kidüllesztett mellel sétált ki Bubcsó a kapun, és még neki állt följebb:

– No, most már láthatják, hogy ártatlan vagyok. Mi az istennek izélgetnek folyton?

Hogy akkor miért bujkált, miért szökött meg a nyomozótól? Valami oka csak lehetett erre, mondjuk az, hogy kilopott 230 ezer forintot a postakocsiból.

De most már visszamennék Nellihez. Mert bár biztos voltam benne, hogy Jóska a tettes, hiába: még mindig nem volt ellene se tanúvallomás, se tárgyi bizonyíték. Hanem a nővére majd beszélni fog. Ha ő volt a füttyös madár, aki figyelt és jelzett – márpedig ő lehetett –, és ezt be is vallja, akkor Bubcsó Jóska ellen megindulhat az eljárás. Hogy miért vallaná be? Nem tudom. De mindenesetre, eddig még nem volt rá példa, hogy valaki ne vallott volna nekem előbb vagy utóbb. Azt kértem hát az ügyészségtől, hogy Bubcsó Kornéliát küldjék vissza pótnyomozásra a BRFK vizsgálati osztályára.

Aztán elmentem a VI. kerületi Rendőrkapitányságra, ahol Nelli „vendégeskedett", és megkérdeztem a fogdaőrtől, hogy amikor Bubcsó Kornéliát őrizetbe vették, milyen személyes holmikat vettek el tőle. A fogdaőr odaadta a leltárt, átnéztem.

– Más nem volt? – kérdeztem hitetlenkedve.

– De igen. Levelek. De az előállított azt mondta, hogy ezeket dobjam el nyugodtan, már egyik se érdekes. Hát kidobtam mindet a papírszemétbe.

A papírszemét a folyosó végén „ékeskedett".

– És most is ott vannak? – kérdeztem izgatottan.

– Csak nem akarja a százados elvtárs onnan kibányászni! – furcsálkodva nézett rám a fogdaőr.

Tényleg hülye ötletnek tűnhetett. Gondolkodtam is vagy egy másodpercig, aztán már ott voltam a papírszemét-„dombon". Vagy inkább hegyen.

Innen! Néhány levelet kibányászni!

De bizonyítékért a Himalája tetejére is fölmentem volna. Úgyhogy leguggoltam a piszkos, agyongyűrt papírok közé. Szerencsére a fogda legvégén van az az izé… mert ha valaki meglát, amint a papírdombon kotorászom, azt hiheti, hogy begolyóztam.

Amit átnéztem, azt félresöpörtem, gyűlt, csak gyűlt körülöttem a sok papirfecni.

Egyszer csak – no, ez már valami! – megláttam egy borítékot, Bubcsó Kornéliának címezve. Végre!

Még egy ilyen levélre leltem, aztán előkerült a harmadik, a negyedik…

Elég! Nem keresgéltem tovább, inkább ott mindjárt elkezdtem olvasni a leveleket.

Mindegyiket egy külföldön élő magyar karmester írta, akibe Nelli, ha jól értelmeztem, bele volt esve. A levelekből kiviláglott, hogy a karmester nem viszonozza Kornélia érzelmét, de volt esze és pimaszsága rá, hogy kihasználja azt a maga javára.

Ezt onnan tudom, mert egyik levelében a zeneszerző megköszöni Nelli ígéretét, hogy nemsokára kifesteti édesanyja egyetlen szobáját.

A harmadik levél… no hát a harmadik… kincset ért nekem. A karmester a női szív túláradó jóságát festi le, patetikus szavakkal. Magára sosem gondol a Nellike, most is annak örül, hogy abból a sok pénzből, amit hamarosan kézhez kap, minden ígéretét többszörösen teljesítheti.

Tehát: sok pénzhez jut, hamarosan. És mikor írta ezt? Pár nappal a postakocsi kirablása után.

Amikor ezt a levelet végigolvastam, mindjárt könnyebben vettem a levegőt. Eddig csak megérzéseim, következtetéseim voltak, ezek a levelek viszont felértek egy hiteles vallomással.

Most már három olyan motívum jött össze, amely felkelthette Jóskával szemben az alapos gyanút.

Papírpénzt szórt szét az utcán, nem is keveset.

Az útlevélügyben nem volt sáros. Akkor miért bujkált?

A testvére pénzre számított a postakocsirablás után.

Amikor kérésemre átküldték Nellit az ügyészségről a vizsgálati osztályra, azt a taktikát választottam, hogy egy ideig csak az útlevélügyről faggatom, és szóba se kerül, mi volt a szerepe a pénzes postazsák meglovasításában.

Igen sovány, egyik lábára erősen sántító, olyan kis szerencsétlen, elesett nőt hoztak be másnap hozzám, összehúzta magát, szerényen beszélt, nagyon csendesen. Ha kérdeztem, készségesen válaszolt mindenre. Szokásom szerint figyelmesen hallgattam őt, és a napi egy-másfél órás együttlétek alatt mindent megtudtam róla.

A lába. Erről beszélt legelőször, és ez a fájó téma mindig belopakodott a beszélgetéseinkbe.

Varrónő volt, a háború után hiába keresett munkát, a Szabadságharcos Szövetségnél töltötte, fizetség nélkül, a napjait, motorkerékpárral hordva szét a meghívókat, az üzeneteket.

Karambolozott, megsérült a térde, egy svájci professzor drága pénzért helyre hozta volna. Hivatalról hivatalra ment, kérte, hogy segítsenek, de egy lépést se tettek. És most már nem is remélhetett munkát a szakmájában, mert akkor még lábhajtós varrógépeken dolgoztak, és az ő lába… Az egész rendszert meggyűlölte akkor, mivel senkire se számíthatott.

Egyedül a bátyjára. A Jóskára. „Ő, ha segítettem egy betörésnél, odalökött valamit, inkább alamizsnát, mint részesedést, de ez is jól jött. Tudtam enni adni, ezt-azt venni a kislányomnak." Aztán beletanult a „szakmába", nemegyszer ő adott tippet a fivérének.

Jó volt Jóskával tervezgetni, kombinálni, mert „én egy műhelyben senki-semmi vagyok, a Jóskánál meg olyasmiken törhetem a fejemet, amiről az emberek beszélnek, az újságok írnak. Mikor írnak az újságok egy varrónőről? Ha írnának is, kit érdekelne?

Ha valamit jól kitalálunk, akkor lázba jövök, és feldob a kockáztatás izgalma. Meg az, hogy jönnek hozzám, kérdezgetnek, kinyithatja az ember a száját a tárgyalóteremben. Nincs az az egyhangúság, az az unalom, mint ami korábban körülvett."

A szülei? Csendes, jóravaló emberek, de nincs egy gondolatuk, egy tervük, egy mosolyuk: csak a munka. Másról nem is lehet beszélni velük. No és hát, a testvérei! Ha ő nem talált ki valamit, hogy megtörje ezt a bénító csöndet, ezt az eseménytelen unalmat, akkor csak szótlanul üldögéltek. Nem bírta tovább, és Jóskához menekült. Ott mindig volt miről beszélni.

Két hét telt el. Ezalatt naponta beszélgettem Bubcsó Kornéliával, de ki se ejtettem azt a szót, hogy postakocsi.

Hiba is lett volna Hűbele Balázs módjára hirtelenkedni. Jó, a kezemben vannak a levelek, de Bubcsó Kornélia mestere volt a „süketelés" adottságának: meg se hallotta, amit nem akart hallani.

Csak abban bíztam, ami sokszor kisegített: megnyerni, beszélgetni, összebarátkozni. Ez most is sikerült. Amikor megjelent kislányos alakja az ajtó keretében – mindennap –, látszott rajta, hogy nem feszeng, mint akit vallatnak, hanem örül, hogy most egy vagy több órát is egy másik emberrel tölthet el.

Kis is idő múltán azonban Nelli tisztában lehetett vele – vagy talán már az első beszélgetésünkkor is rájött, de akkor még jobbnak látta, ha szerepet játszik –, hogy ez a zsernyák nem egy ötezer forintos csalás miatt szobrozik itt hetek óta, hanem… Szóval, rájött, és akkortól már nem játszhattam meg a bazári majmot, ki kellett terítenem a kártyákat.

Kimondtam hát kereken, Nelli, tudom, a bátyja vitte el a pénzes postazsákot. Arra kértem, ne kelljen őt vallatóra fognom, hanem saját akaratából mondja el, mi történt. Nem szabódott, nem kérette magát. Látszott, hogy felkészült erre, és most már el is van szánva rá, hogy megteszi.

Igen, Jóska emelte el a pénzeszsákot. Igen, ő, Nelli is bent volt a buliban: sőt, maga a tipp is az övé volt. Arra lakott, amerre naponta járt a postakocsi: a Dob utca vége felé. Közel a Rózsa utcai postafiókhoz. Egyszer éppen akkor állt meg a posta előtt a Rába kocsi, amikor vásárolni ment a Rózsa utcai közért üzletbe. Kifelé jövet látta, hogy valaki kilép a postáról, és egy zsák van a kezében. Két férfi jött vele – őket többször is látta a postán, mikor föladta a leveleit. A két férfi a postakocsiig ment a kísérővel, ott aztán visszafordultak. Nem is néztek hátra. Így azt sem látták, hogy a kísérő nem zárta be kulccsal a lemezajtót, csak a lakatot tette a pántra, aztán beült a gépkocsivezető mellé.

Akkor hát a lemezajtó nyitva maradt, és mögötte ott az a sok pénz.

Ha így van, miért ne kaparinthatna meg Jóska egy-két ilyen zsákot azalatt, amíg a kocsikísérő a postán tartózkodik?

Biztos akart lenni a dolgában, mielőtt szól a bátyjának, és azon a héten minden délután megállt a közért előtt, bevásárlókosárral a kezében, és a kísérő egyetlen mozdulatát sem mulasztotta el.

Hétvégén elmondta megfigyeléseit a bátyjának, és Jóska is izgalomba jött. Másnap kiment a Keleti pályaudvarhoz – úgy, ahogy én is megtettem –, és követte a postakocsit a Rózsa utcáig.

Utána azt mondta Nellinek, nem könnyű eset, mert nagyon hamar visszajön a kísérő a postáról, de ha senki más nem is, ő meg tudja csinálni, amíg a manusz odabent van. Persze Nellinek is ott kell lennie a közelben, hogy figyelhessen.

Ha azt látja, hogy a pilóta átmenni készül a postakocsi úttest felőli oldalára, fütyüljön egy jó erőset – akkor ő visszafordul, és máskor vagy más posta előtt próbálkozik.

Nelli ötlete azért is jó volt, mert háromnegyed hét tájban ért el a postakocsi a Rózsa utcáig: ilyenkor már szürkül az ég, a forgalom is gyérebb, így könnyebb feltűnés nélkül babrálni a kocsinál, és gyorsan elkarikázni a pénzzel, mint teljes világosságban.

1957. április elsején Nelli – ahogy megbeszélték – megállt a közért előtt, mintha várna valakire.

A postakocsi megérkezett.

Mindjárt ezután feltűnt Jóska is. Kerékpárját betolta a postafiókkal szembeni ház kapuján, aztán várta a postakocsi érkezését. Mikor a kísérő a pénzeszsákért indult a postafiókba, Jóska kitolta kerékpárját a kapun, de akkor már postásköpenyt és postássapkát viselt. Kerékpárjával a kocsinak ahhoz a részéhez tartott, ahol a lemezajtó mögött a pénzt sejtette.

Ugyanekkor Nelli ijedten látta: a pilóta elindul, hogy tisztje szerint ellenőrizze a gépkocsi úttest felőli oldalát. Csücsöritett, hogy megadja a megbeszélt jelet, de akárhogy igyekezett – az izgalomtól úgy kiszáradt a szája, hogy képtelen volt fütyülni.

– Pedig mikor otthon megpróbáltam, milyen jól ment!

A gépkocsivezető egyik lábával már le is lépett a járdáról az úttestre.

Ekkor megjelent Jóska is.

Hamarabb ér majd a postakocsihoz, mint a pilóta, és azt hiszi – mert nem hallott jelzést –, hogy nincs veszély. Előveszi a szerszámokat, és elkezd dolgozni. Így látja meg őt a sofőr, és akkor vége a dalnak.

De nem lett baj, mert éppen akkor ért a helyszínre egy behemót bútorszállító kocsi. A pilóta hátralépett, várta, hogy elmenjen a teherautó. Ezalatt Jóska mindent elvégzett a kocsinál, és már el is hajtott a bringájával.

Mikor az óriási jármű eldöcögött, a pilóta a másik lábával is lelépett az úttestre, és annak rendje és módja szerint körbejárta a kocsit. S mivel a postakocsinál senki sem ólálkodott, visszament a túloldalra.

Aztán egyszer csak egy kiáltás, közvetlen közelről:

– KIRABOLTÁK A POSTAKOCSIT!

Mikor ezt a pár pillanatot Nelli visszaidézte, már az emlékezéstől is kiment az arcából a vér.

Ha én is, mint az elődöm, járom és járom a szóba jöhető személyeket, és folyton jelentgetek, jegyzőkönyvezgetek, talán sose jutok el Nelli kincset érő beismerő vallomásához. Igen, kincset ért, mert Nelli bátyja cinkostársait is megnevezte, akikről feltételeztem, hogy korábban sokkal nagyobb, addig felderítetlen bűncselekményeknél is Bubcsó bűntársai lehettek.

Ha majd eredményesen lezárhatom a postakocsi ügyet, hozzáfogok ezek kinyomozásához. Ez volt az elgondolásom. Nem rajtam múlott, hogy ez elmaradt: a budapestiek – látva a sikert – visszavették a korábban ránk erőltetett nyomozást.

Én aztán jegyzőkönyvet vettem fel Bubcsó Kornélia vallomásáról, ezt aláírásunkkal hitelesítettük, és csak utána mondtam el főnökömnek és ba-

rátomnak, Bodor Bandinak, hogy mire jutottam. Együtt mentünk aztán a hírrel az osztályvezetőhöz, Gróf Lacihoz.

Három hete sincs, hogy a postakocsiügyet elvállaltam, és már mi minden kiderült, megvan a vallomás is: mind a ketten – hogy is mondjam – szavaikkal szinte a fejemre tették a babért. Mert hát tény, hogy mindezt majdhogynem egyedül értem el. Bevált, amit kértem, hogy ezúttal ne legyen csapat, így végig lehetett vinni egy elgondolást, nem tévedt a nyomozás szerteágazó mellékvágányokra.

De nem volt sok időnk az örvendezésre, sietni kellett: ha valamelyik bandita kiszagolja, mi készül ellenük, szétszalad a banda.

Gróf Laci intézkedett, hogy legyen elég gépkocsi, és a legkiválóbb nyomozók indultak el, megkeresni a jómadarakat.

Két nyomozó kollégámmal én Bubcsó Jóskát mentem megkeresni. Kíváncsi voltam, milyen az az ember, olyan Sobri Jóska-szerű figurának képzeltem el. Egy kocsmában akadtunk rá – aztán csak bámultam. Ez a jellegtelen külsejű, lassú mozgású, handabandázó tipikus kocsmatöltelék lenne az a félelmetes bűnöző, aki pillanatok alatt fosztotta meg a postakocsit egy pénzeszsáktól, és minden bizonnyal ennél sokkal súlyosabb bűnök is nyomják a lelkét!

Őrizetbe vettük Jóskát, bevittük a főkapitányság bűnügyi osztályára, ahol elkészítettem róla és cinkostársairól a határozatot, hogy letartóztatjuk őket a nyomozás érdekében.

Minden úgy ment, mint a karikacsapás.

Csakhogy aztán…

Már másnap reggel azzal fogadtak, hogy Jóska a fogdában fennen hangoztatta, fölötte nem dönthet földi igazságszolgáltatás. Lehetett ez nagyotmondás is, de jelzésnek is felfoghattam – és figyelmeztettem a fogdaőrt, hogy nagyon vigyázzon erre az emberre. Rajta is volt az őrök szeme, nem mondhatom, hogy őrizetlenül hagyták volna akár egy percre is. Mégis kifogott rajtuk Bubcsó Jóska, már a harmadik napon.

Bilincsbe verve ült az irodában, nyugodtnak látszott – egyszer csak felugrott a székről az egyik íróasztalra, onnan átugrott egy másikra, amelyik a nyitott ablak mellett állt. Előrelökte magát, látszott, hogy fejest akar ugrani az utcára. A negyedik emeletről. Derékig kint is volt már a teste, de az utolsó pillanatban a lábánál fogva visszahúzták.

Rögtön intézkedtem, hogy Bubcsó József kezét hátul, lábát alul bilincseljék a székhez. Attól kezdve mindvégig így agyonbilincselve hozták fel őt a fogdából, szemmel kísérve minden mozdulatát.

A postakocsis bűnügy miatt ugyan börtön várt rá, de nem hittem, és máig se hiszem, hogy Jóska csupán ezért akart meghalni. Nyolc év? Tíz év? De mikor szabadul, még előtte az élet. Nem. Másra gondoltam.

1951-től 1956-ig minden évben történt egy rablógyilkosság – köztük a zuglói is –, és ezek gyorsasága, pontos tervezése Bubcsó Jóska bravúrjaira emlékeztetett.

Aztán megint „hírnök jő, s pihegve szól".

Annyira vigyáztak! Agyonbilincselték Jóska kezét-lábát! Mégis felmászott valahogyan a WC-tartályra. Onnan ugrott volna fejest a vasülőkére, de a fogdaőr, aki a félig nyitott ajtó mögül figyelte őt, benyitott, és még időben visszahúzta a lábánál fogva.

Ezek után az őrök még jobban vigyázták minden mozdulatát. És mégis…

Mikor a fogdaőr kivitte Bubcsót a fürdőből, Jóska kérte, hogy visszamehessen a szappanáért. Jó, menjen vissza. Az ajtónál vigyáz a fogdaőr, a fürdőben nincs mivel kárt tegyen magában – de mert nem jött ki rögtön, az őr bement érte.

A rémülettől még mindig remegve mondta el aztán, hogy az összevissza bilincselt fogoly felhúzta magát – mint egy majom – a cserépkályha tetejére, onnan fejest ugrott a kőpadlóra. Szerencsére az őr még időben odaért, és elkapta, mielőtt a kőpadló szétzúzta volna a fejét.

Kicsit megnyugodtam. Már mindent megpróbált, keze-lába bilincsben, hátha nincs több ötlete, és nyugton marad.

Mindenesetre meghagytam, hogy Jóska semmilyen okból ne hagyhassa el a fogdát, nehogy kárt tegyen magában. De két nap múlva az őr remegő hangon jelentette, hogy meghalt Bubcsó József előzetes letartóztatott. Az orvos aztán elmondta, mi történt.

Jóska, a földön ülve, hátát a falnak támasztotta, és egyszer csak roppant erővel a falba verte a fejét. Megpattant egy ér, és a vér elöntötte az agyat. Bubcsó József letartóztatott eszméletét vesztette, és hamarosan meghalt.

Nelli csak annyit mondott, mikor a hírt meghallotta:

– Jóska tudta, hogy mit csinál.

I. RÉSZ

SZENTIGAZ, HOGY ÉN BOLDOG GYEREK VOLTAM

Nosztalgia

A feleségem külföldön üdült. A fiam – ki tudja, hol csavarog. A lányom látogatóban van valahol. Az én vasárnapom se legyen eseménytelen – megyek, és meglátogatom a Birta Etát. Rég nem láttam, mi lehet vele? Mind izgatottabb lettem, valami odahúzott ahhoz a házhoz. Valami, ami a honvágyhoz hasonlatos.

Mikor is voltam ott? Hú! Már nagyon régen. Felkaptam a felöltőmet, és… indulás!

Odaérek, hát, se híre, se pora. Nincs. Felszívódott. Köddé vált. Odalett. Olajra lépett. Kiszökött a világból. Soroljam? És átkokat szórtam a betonóriásra, amely elfoglalta, bitorolja a helyét. Minek is jöttem ide?

Még a régi falak is jaj, de hiányoztak. Meg az udvar, közepén az égig érő gesztenyefával. De leginkább azt fájlaltam, hogy többé nem láthatom azokat az embereket, akik kedvesek voltak nekem – és ki nem volt kedves nekem abban a házban? Ahol csupa szegény ember, de csupa jó és tisztességes ember lakott.

De igazán! Csupa jó és tisztességes ember.

Lógó orral hazaballagtam, felöltőmet ráakasztottam a vállfára, bevágtam magam a fotelba, és – régen esett meg ez velem – álmodoztam.

Nagyon szegény, de nagyon szép volt a gyerekkorom. Akármilyen giccsesen hangzik, szentigaz, hogy én boldog gyerek voltam.

Jó volt ott, mindennap azzal feküdtem le, hogy ma is volt minek örülnöm.

De leginkább azért volt öröm abban a házban lakni, mert jók voltak egymáshoz az emberek. Összetartoztak, törődtek egymással, abból a kevésből is jó szívvel adtak annak, aki magára hagyva nem tudott volna kikecmeregni ilyen vagy olyan bújából-bajából.

Birta bácsi, a keresztapám, a foltozósuszter – közvetlen szomszédunk – csendes, derék, igen-igen jó ember volt. Sokkal többet nem is tudnék mondani róla. Ellenben a Birta néniről estig beszélhetnék. Ő híresség volt abban az utcában. A siratóasszony. Így mondta, aki nem tudta a nevét. És az is volt. Vérbeli siratóasszony. Nem volt olyan temetés azon a környéken, ahol ne jelent volna meg a Birta néni, gyászos ruhában. És sírt. Zokogott minden temetésen. Igazi könnyekkel.

De nem csak erről volt híres a keresztanyám.

Ahány lakás volt a házban, ő mindbe, vagyis harmincötbe, bejáratos volt. Benyomakodott az ajtón, tekintélyes fenekével ránehézkedett egy hokedlira, a popója kétoldalt kilógott, aztán csak hallgatott a Birta néni. De ez nem olyan hallgatás volt, mint azé, aki nem tud mit mondani. Ez olyan hallgatás volt, ami beszélt. Nagyon sokat beszélt a keresztanyám hallgatása.

Mindenkinek a maga baja a legnagyobb – de Birta néni vállát a ház minden asszonyának búja-keserve nyomta. Szeme annak a szemén függött, aki beszélt, egy szó nem sok, annyit se eresztett el a füle mellett. Amikor aztán elhallgatott a szomszédasszony, Birta néni kezdett el beszélni. „Megered lassanként s valamint a patak, Mennél messzibbre foly, annál inkább dagad." Arany János versének sorai – mikor a béna hadfiról mesél a *Családi kör*ben – jutottak mindig az eszembe, mikor Birta néniből ömlöttek a szavak. Bölcsek voltak, vigasztaltak a salamoni – nem hamis, nem álnok, nem is képmutató, hanem élettapasztalat adta jó tanácsok, amiket a szomszédasszony vagy megfogadott, vagy másnapra elfelejtett.

De Birta néni sose felejtette el, amit a szomszédasszony panaszos szavaiból – miközben fele popsija jobbról, a másik fele bal felől lógott le húsosan a hokedliról – fülét hegyezve végighallgatott. Azt aztán rögtön, hogy egy szót se felejtsen, jól megsózva-paprikázva, bő lére eresztve széjjel is kürtölte a házban. No, szóval… pletykás volt a Birta néni, de az se neheztelt ezért, akihez visszajutott, hogy napok óta a folyosón meg az udvaron kering, amit ő titkon elmondott a szomszédasszonyának.

Haragudni Birta nénire? Aki jó nagy zsákkal adott tanácsot, de a tanácsért sose kért kalácsot. Meg, őszintén szólva, ez a „kösd mindenki orrára" zsánerű cilibuli egy kis lilát vitt a hétköznapok szürkéjébe, feketéjébe. A mamának is könnyebb lett a lelke, ha megoszthatta Birta nénivel „dolgát-gondját", míg zöldséget vágott a levesbe, vagy megreparálta kilyukadt, agyonstoppolt lábravalóinkat.

*

Szabó néni nagyon régi és nagyon kedves lakója volt a mi házunknak, a Szinyei Merse utca 13.-nak, és én is szerettem beszélgetni vele. Nem tudtam úgy végigmenni a folyosón, hogy be ne nyissak hozzá. Ott jó meleg volt, és fénylő tisztaság, és citromos sütemény illata. Mondott pár szót kedvesen, megsimogatta az arcomat, aztán folytatta a munkáját, de szívesen ott maradtam akkor is. Szerettem nézni, ahogy dolgozik. Olyan szépen csinált mindent, és nyugodtság áradt a mozdulataiból.

Azon a napon is, ami emlékezetes maradt ennyi év után is a számomra, iskola után – elemista voltam akkor – csak bekaptam az ebédet, és már ott is voltam nála. Igaz, ezúttal ebben önző érdek is közrejátszott: amikor elmentem a lakása előtt, finom sütiszag áradt ki a nyitott ablakon.

Szabó néni a vasalódeszka előtt állt, és vasalt. Köszöntem, visszaköszönt, vasalt tovább. Csak a hátát láttam. Kis idő múlva kinyitotta a vasaló száját, a magáét jól teleszívta levegővel, és fújta, fújta teljes erővel a parazsat. S mert az még mindig nem vörösödött át egészen, hát megmarkolta a vasaló fogóját, aztán jobbra lóbálta, majd balra lóbálta, míg nem izzottak át tűzpirosra a kokszdarabok. Szabó néni ekkor a tenyerébe köpött, nedves kezével megérintette a vasaló talpát, sistergett is az. Mikor úgy érzékelte, hogy már eléggé áttüzesedett, akkor egy viseltes ruhára tette, aztán erre fordította, arra fordította – elámultam, hogy a nézni is rossz cuccból egész tűrhető ruha sikeredett.

Szabó néni tortáit mindenki megcsodálta. Felét ő ette meg, becsukott szemmel, élvezkedve, másik felét egyforma szeletekre vágta – ezzel a szomszédokat kínálta meg, mert a házból sokan látogatták a Szabó nénit.

De amennyire kívántam a tortát, mikor az illatát megéreztem, annyira elment tőle a kedvem, mikor belekóstoltam. Díszes volt, habos volt, százféle finom töltelékkel teli. De nem! Ebben a melegben! Fagylaltot szeretnék!

Csakhogy az utcán az árus tíz fillért is elkért egy gombócért. Mikor volt nekem tíz fillérem fagylaltra!

Ekkor megláttam a süteményes tálca előtt – egy húszfillérest. Ezért én a cukrászdában dupla fagyit vehetnék. Vagy szimplát, tejszínhabbal. Izgalomba jöttem. És ettől kezdve nem tudtam másra gondolni, mint erre a húsz fillérre.

Elveszem!

És gyorsan a kezembe söpörtem – Szabó néni most újra a vasalót csócsálta.

Én meg nem tudtam a helyemen maradni. Kiosontam a szobából, markomban a húsz fillérrel, aztán a cukrászdában vártam, nagy izgalommal, hogy sorra kerüljek.

A húsz fillér már égette a zsebemet, mert tudtam én azért, hogy nagyon rosszat tettem, és mi lesz ebből, hiszen Szabó néni biztosan észreveszi, hogy nincs ott a pénz… De mire nyelvemmel a fagyi közepéhez értem, már eltűnt a szemem elől Szabó néni, el az utca a siető emberekkel. És az egész világ, kivéve a nyelvem hegyét, melynek közepén ott piroslott a mesés ízű fagyi.

Óriási élvezettel nyalogattam. Csak mikor az ostya vége is lefutott a torkomon, akkor ijedtem rá: Szent Habakuk, most jön a feketeleves. Mit szól a mama? Mit kapok a papától? Hányféle lelki fröccsel áll elő Szabó néni, miközben a vasaló talpát simogatja?

Megtörültem a szám szélét, és rögtön hazamentem. Vagy nem is. Előbb elsétáltam a sarokig. Most mit csináljak?

Mamát nem csapom be. Mindent elmondok neki. De Szabó néninek nem merem. A konyhaablaka előtt úgy siettem el, hogy jaj, nehogy észre vegyen.

Otthon a mama azzal fogadott, hogy itt volt a Szabó néni. Menjek be hozzá, beszélni szeretne velem.

Bementem szorongva. És akkor Szabó néni nagyon szépen elmondta nekem, hogy elloptam tőle húsz fillért, adjam vissza. Azt mondtam, már nincs meg, de kis idő múlva biztos, hogy összegyűjtök annyit, és visszaadom. (Persze, a mama már megbeszélte Szabó nénivel, hogy most egy fillére sincs, de majd a jövő héten…) Megsimogatta a fejemet, és annyit mondott: Minden el van felejtve. De többé ne tedd ezt, kisfiam!

A Burics bácsi, a Jumbó bácsi, a Franyó bácsi meg a Szalai bácsi

„Amikor én még kis srác voltam", a bérházakban nagy potentát volt a házfelügyelő. Ő szedte be a lakbért, ő adta tudtul a tulajnak, hogy ki fizetett, ki maradt adós. Ő vezette a terjedelmes házmesterkönyvet, és ő volt az, aki kiterjedt információval bírt mindegyik lakóról. Betéve tudta a nevüket, a korukat, a foglalkozásukat, anyjuk nevét, férjük, gyerekeik adatait. De ez még nem minden. Hozzájön ennek többszöröse: a szóbeszéd. A beszélgetések, a pletykák, a félremagyarázások.

Ennyi tudás birtokában a házfelügyelő sokat árthatott is, használhatott is, mérget keverhetett a lakók ételébe, mint egynéhány házmester, vagy mézet, mint nálunk a Szinyei Merse utca 13.-ban Kalita bácsi meg a felesége.

Ha hivatalos személy kérdezősködött bármelyik lakóról, akkor a házmester köteles volt mindent kiteregetni, amit az illetőről tudott – és ő mindenkiről mindent tudott. A kaput is ő zárta-nyitotta, betéve tudta hát, hogy ki, kivel és milyen állapotban megy vagy tántorog át kapuzárás után az udvaron, vagy botladozik a lépcsőn fölfelé, míg haza nem ér. Nagy csáberő mindez a basáskodásra, pletykakeverésre annak, akinek ez a módi az életeleme.

Legtöbbször a gyerekek miatt tört ki a vihar. Volt, aki egyenesen utazott rájuk. Futott a pokolfajzat után, ígérve, hogy laposra veri a sejhaját, vagy kap egy akkora frászt, hogy leesik a feje. A gyerek szaladt előle, a házfelügyelő loholt utána, a srác visszafordult, valamit jelzett a karjával, és szaladt tovább – de aztán mégis elkapatott, jól pofon csapattatott, vagy fenéken rúgattatott, ami éktelen bömböléssel honoráltatott.

E hangra valamelyik lakásból előpenderült a mama, emelt hangon szidta-átkozta a házmestert, majd elküldte őt egy, nyomdafestéket nem tűrő sötét és bús helyre, a házmester ezt hasonló hangnemben viszonozta, és ez így ment, és tartott volna sötétedésig, ha a ház őre le nem csapja az adu ászt.

– És a lakbért mikor perkálja le, asszonyság?

Erre nincs mit visszakiabálni, mert ő a lakbérrel tényleg több hónapja sáros, és nem tud fizetni, mert miből? – de ezt nem kiabálhatja ki mindenki előtt, inkább hátat fordít, és bevonul a konyhába.

Istenem! Én mi a fenének kekeckedek? Ez most majd szalad a háziúrhoz, lehet, hogy már oda is ért: „A Katonáné nem fizet." És akkor elkezdődik…

Felszólító levelek. Egyik a másik után. De hiába, mert ő nem tud fizetni, nem tud fizetni, mert nincs miből. Hát nem tud. Nem tud. Mert miből?

A keresetéből? De hát nem kap munkát!

Zálogház? Nincs mit betenni.

Kölcsönkérés? „Sose látnám viszont."

Kéregetés? Annyi a koldus!

Rokonhoz? Három gyerekkel?!

Nincs kiút. Mert van elég kiadó lakás annak, aki leperkálja a kéthavi lakbért biztosítéknak. De ha nem tudod letenni: „Kérem, nem aktuális."

Hát akkor nincs mit tenni? Dehogy nincs! De van ám! Itt a közelben is bűzlik egy nyomortelep, parancsolj! De találhatsz máshol is.

Szívszorítóan lepusztult, pokolbeli hely mindahány, amelyik felépíttetett a főváros elcsúfítására, az embernek születettek állati létre alázására. A mama arra mindig vigyázott, hogy ezt a siralmat, kálváriát ne kelljen átélnünk. Sikerült is kibekkelnie.

Nem mintha minden hónapban, ahogy illik, kifizette volna a házbért. Miből fizette volna ki? Volt, amikor egész hónapban nem jött össze az a 35-40 pengő sem, amit egy szoba-konyhás, komfort nélküli lakásért volt szívük elkérni – de ha összejött legalább ennyi: miből mosott volna, miből fűtött, miből főzött volna valamicskét a mama? Ruha, cipő is kellett a gyerekeknek, amikor kinőtték a régit.

De a mama fifikusan intézte a dolgot. Az előleget beköltözéskor legombolta, aztán hónapokig semmit se fizetett, hanem szorgalmasan gyűjtögette a filléreket, hogy amikor elveszti a türelmét a háztulaj, és felmond, legyen miből letenni valamelyik közeli lakásra az előleget.

Csak arra vigyázott mindig a mama, nehogy kirámolják a bútorokat a kapualjba, vagy isten őrizz, az utcára. Szerették a mamát a házban, becsülete volt a környéken is, és most bárki odaállhasson sopánkodni: jaj, hát már a Rajačičék is! Vagy lesajnálnának minket a tűzre való bútorok miatt: „Pedig milyen rendes emberek! Szegények!"

Ezt a szégyent anyám úgy védte ki, hogy amint megkapta a felmondólevelet, fel se bontotta – express ajánlottat ki más küldene nekünk? –, egy

napot se várt, mindjárt szaladt böngészni a kopott házak kapuján a „kiadó lakás" feliratú cédulákat. Mifelénk majdnem minden ház kapuja ki volt dekorálva ilyen kis fecnikkel.

Amelyik megtetszett, azért rögtön legombolta a mama a kéthavit, aztán kitakarította a lakást, megpróbálta kiűzni a férgek-bogarak hadát, és mikor már a falak is kifehéredtek a mázolástól, bérelt egy kiskocsit, azt valaki a rúdja végénél húzta, mások meg hátulról tolták. Csak pár percig tartott az út, a mama mindig a közelben keresett lakást – ragaszkodott ahhoz a környékhez.

A lakások majdnem egyformák voltak: szoba-konyhásak, fürdőszoba nélkül – W.C. a folyosón. Ott is többnyire munkásemberek vagy kisfizetéses alkalmazottak laktak – nem kellett senkitől elválnunk, mert találkoztunk a régi szomszédokkal a péknél, a fűszeresnél, együtt utaztunk velük a földalattin, az autóbuszon, ugrásnyira volt mindenünnen a Városliget a Vajdahunyad várával. A gyerekek mindenünnen az Állatkertbe, a Vurstliba, az Angol Parkba jártak játszani, akár a Kmetty utcában laktunk, akár a Bajza vagy a Szabolcs utcában. És hát az egész környék, a ragyogó szép épületek, paloták, az Andrássy út pompás fasorával, padjaival, a Körönd, mind elérhető közelségben voltak, és a nekünk mindig kedves Szinyei Merse utca 13. se volt távol az újabb és újabb lakóhelyektől. A szegényes lakásból, az ütött-kopott házból kilépve, csupa szépet láttunk magunk körül.

Úgyhogy amikor az első ebédet feltálalta nekünk a mama, mindenki otthon érezte magát, az ágybérlőink is, akik legtöbbször velünk jöttek, ha elköltöztünk, a folytonosságot adták nekünk. Így hamar berendezkedtünk a

a Karmelita utca 3.-ban,
a Szabolcs utca 29.-ben,
a Szinyei Merse utca 29.-ben,
a Székely Bertalan utca 24.-ben,
a Bajza utca 64.-ben,
a Hunyadi tér 10.-ben,
a Szinyei Merse utca 13.-ban,
a Munkácsi utca 24.-ben.

Szóval, az első lakással együtt, kilenc helyen. Kilenc helyen! Ha jól meggondolom!

Egyszer – se előtte, se utána, de egyszer mégis előfordult, hogy a mama akkor kapta meg a felmondólevelet, amikor még nem gyűlt össze a fiókban annyi pénz, hogy befizethessünk egy másik lakásra.

Az egész herce-hurca, ami minket, gyerekeket feldobott, mert még soha nem éltünk át olyan izgalmas, mozgalmas kalandokat, mint akkor – a mamát bizony nagyon megviselte.

Nyolcéves lehettem akkor, vagy kilenc? – megyek haza az iskolából – mi ez a nagy sürgés-forgás a lakásban? Idegenek jöttek-mentek, rámolták kifelé a bútorokat. Az egyik nagydarab férfi, aki három vagy négy székkel a kezében törtetett a konyhaajtó felé, látva a szerencsétlenkedésemet, káromkodni kezdett, mint egy kocsis: az isten valamijét, mit mászkálsz itt, fene beléd! És hajtott, hogy kifelé! Kifelé!

Mi ez?

A mama a konyha sarkában húzta meg magát, a bátyám a falnak dőlve, lábait váltogatta. Én meg ijedten néztem, amint sorra visznek ki mindent a lakásból.

Az ócska, szalmazsákos fekhelyet. A Noé-korabeli vaságyat. A hepehupás díványt. A két, deszkákból összeeszkábált ágyat. A sámlit. A rozoga támlás székeket. És még mit is? Egy konyhaasztalt. Két hokedlit. Egy stelázsit. Ja meg a szenesládát. Többet nem vihettek el, mert csak ennyi volt.

Kilakoltatás – mondta a bátyám, mikor megkérdeztem tőle, mi ez a nagy hajcihő.

Mikor az emberek már mindent kipakoltak, kizavartak minket a lakásból. Mindenkit. A mamát utoljára, mert ő még mindig ott állt a konyha sarkában, egészen összezavarodva.

Aztán az ajtót leragasztották, és mi kint álltunk a gangon. Most mi lesz, egek! Hol alszunk? Hűvös is volt, már őszre járt – mi lesz?

És most jön az, amiért én, mint szegény gyerek, mégis boldog gyerek voltam.

Mert Szabó néni engem hívott meg ebédre, Szekeres néni az ikertestvéremet, a nővéremet Németh néni várta abba a csöpp lakásba, ahol tízen szorongtak.

Nem sorolom tovább, elég annyi, hogy mindenkinek, még az ágybérlőknek is megvolt a helye valamelyik családnál, arra az időre, amíg nem jön össze a kéthavi előleg.

A mama ettől félt a legjobban. Hogy akkor most mások terhére leszünk. De nem úgy bántak velünk az ebédnél, mint akiken megkönyörültek, hanem úgy, mint mikor kedves barátokat látunk vendégül, vagy amikor sorstárssal találkozunk.

Ez volt olyan nagyon jó a gyerekkoromban. Hogy egy család volt az a ház, ahol laktunk.

Minek nevezzem azt, ami ezután jött? Komédiának? Tragédiának? Esetleg vígjátéknak? Felfogás dolga. Annyi biztos, hogy ilyesmivel nem találkozik az ember minden bokorban.

Szóval…

Munkából jövet, sorra tiszteletüket tették a házban a papa barátai. A Burics bácsi. A Franyó bácsi. A Jumbó bácsi. A Szalai bácsi. Négy mesejó, bivalyerős ember. Pékek mind a négyen.

A Szalai bácsi jött legelőször. Fölszaladt az emeletre, letépte az ajtóról a ragasztót, majd mikor a többiek is megérkeztek, hátukra kapták vagy megmarkolták azt a régimódi, nehéz „bútorzatot", fel a lépcsőn, végig a folyosón – nekik ez pehely volt. Aztán jót nevettek rajta, milyen arcot vág majd a háziúr, mikor megtudja, hogy a Rajačičék behatoltak a saját (volt) lakásukba.

Mi pedig, helyet foglaltunk az asztal mellett, a hokedlikon meg a székeken, és amikor eljött az alvás ideje, szépen lefeküdtünk.

Másnap reggel, a háziúr dühöng. A bútorokat mérgében már nem az udvarra, hanem a kapualjba viteti le, az ajtót megint leragasztják.

Én ezt csak másnap délután tudtam meg, mert reggel iskolában voltam, ebéd után fél ötig napközi, és mikor onnan hazaértem – kiket láttam az udvaron jönni-menni?

Hát a Burics bácsit, a Franyó bácsit, a Jumbó bácsit meg a Szalai bácsit. Azon az éjjelen se kellett másokat zavarnunk – a mama összeütött valami vacsorát, és este megint úgy feküdtünk le, mintha mi sem történt volna.

Nem mondom el, hogyan káromkodott a háziúr, mert a papír is elpirulna – aztán lehozatta a bútorokat, de most most már az utcára, rájuk dobáltatott mindent, összehányva, ami odafent rendben sorakozott, még a fűszeres zacskókat is – a mamát ellökték, mikor ki akarta venni a paprikát, borsot a konyhaszekrényből, mert félt, hogy kihullanak, és fekete meg piros pöttyökkel éktelenítik a szép márvány köveket a lépcsőház fordulójánál.

De délután a Burics bácsi… Meg a Franyó bácsi… Meg a Jumbó bácsi… Meg a Szalai bácsi…

Nem részletezem, mi történt aznap este: ugyanaz, mint az előzőn, elég ennyi.

Reggel megint jött a háziúr, a fejéhez kapott, aztán elszaladt a rendőrségre. Kisvártatva betrappogott két dromedár zsernyák, megragadták a papát, és bevitték a kapitányságra.

Egy rendőrfelügyelő szólt ott az apámra hivatalos hangon: Hát maguk miért nem fizették ki a háztulajdonosnak, ami jár?!

– Nincs munkám – mondta a papa –, a fronton többször megsebesültem, egyik szememmel nem látok, a másikkal is csak homályosan, így, mint pék, nem tudok kenyeret keresni. Eltartani az öt gyerekemet.

Mikor kimondta az apám, hogy a fronton sebesült meg, a felügyelő felkapta a fejét, és megkérdezte, hogy melyik fronton harcolt a papa.

– Az oroszon meg az olaszon – felelte az apám, az igazságnak megfelelően.

– Az olasz fronton is? És melyik zászlóaljnál?

A papa nem értette, miért lett a felügyelő olyan izgatott, de valami oka csak lehetett: járt már arra, vagy volt ott valakije. Ő is izgatott lett: hátha ebből kihozhat egy olyan mesét, amivel közel kerül a tiszthez, és akkor majd, mit lehet tudni? Talán megússza a háromnapos „vigadalmat".

– És ki volt a zászlóaljparancsnok? – a felügyelő izgalmában összecsukta a két tenyerét.

Egy szó, mint száz, a parancsnok a főhadnagy édesapja volt.

Hát! Ilyen mázlink csak nekünk lehet.

A felügyelő hosszasan kérdezősködött ezután a zászlóaljról, és félénken, elfogódottan, mint egy kisgyerek – a parancsnokról is. Ugye, csodálatos ember volt? Ugye, hős? Nagyon szerethette a felügyelő az apját, aki elesett a háborúban, így aztán az én apám nem fukarkodott a történetekkel – mintha hallanám is a sebtében kieszelt fordulatokat.

Amikor a felügyelő betelt a visszaemlékezésekkel, rácsapott az apám vállára.

– Na, barátom, most már hazamehet. Isten áldja. Az iratokat ugyan el kell küldeni az ügyészségre – tette hozzá, amikor a papa már elindult kifelé –, de nem lesz baj, mert ha büntetést kapna, a végrehajtást felfüggesztik, ezt garantálom… Majd a kitüntetésekre… a sebesülésére, ami miatt nem tudja a családját eltartani, szóval… a körülményekre tekintettel…

Az öt gyerekről eddig is tudott a hatóság, de olyan még nem volt, hogy emiatt bármit is elengedtek volna nekünk. De most!

A papa csakugyan megúszta valami kis felfüggesztett büntetéssel – és ráadásul még el is büszkélkedhetett vele, milyen feszt társalgott annak idején egy magas rangú rendőrtiszttel.

És másnap – szereztünk egy kiskocsit, felraktuk rá a cuccainkat, valaki elöl húzta, mások hátulról tolták – a lakás már készen állt a fogadásunkra – amint a mama kivette, rögtön kitakarította, ki is festette. Kölcsönt is ő szerzett, hogy kipótolja, amit félretett, és így már összejött a kéthavi előleg.

És kik adták össze azt a kölcsönt?

A Franyó bácsi. A Jumbó bácsi. A Szalai bácsi. Lehet, hogy a Burics bácsi is.

A tolltartó

A cipőm szakadt volt, már öt flekk díszítette, a sarka teljesen le volt járva. A mama sóhajtva mondta a papának: – Hát ezt már nem lehet megjavítani.

Eldobta. Igen, de nem volt helyette más. A mama azt mondta, kisfiam, máma mezítláb mész iskolába! De én nem akartam. És hiába noszogatott a mama, kötöttem magamat ahhoz, hogy nem és nem.

– De az iskolából nem lehet kimaradni, kisfiam!

Így huzakodtunk. És amilyen szelíd volt máskor, olyan keményen hajtogatta most, hogy az iskolából hiányozni nem és nem lehet.

Nem szoktam én a mamával vitatkozni, most se azért huzakodtam, mert fázott a lábam. Különben – az iskola a sarkon volt. Pár lépés. Semmiség.

Más volt az, amiért hallani se akartam róla, hogy elinduljak.

Nyáron mi sohase hordtunk cipőt, azt hitték a gyerekek, hogy jobban szeretünk mezítláb járni. Szégyelltem megmondani az igazat, hogy nincs cipőm, de hazudni se szerettem, rájuk hagytam hát, higgyék, amit akarnak.

De ilyen hidegben?! Mit mondjak, ha a gyerekek megkérdezik, Raja, mi az, miért vagy mezítláb? Azt, hogy nincs cipőm? Mindenkinek van, csak nekem nincs! Kicsúfolnának. Úgyhogy nem megyek, nem megyek! És csak álltam, nem indultam el.

A mama erre megfogta a kezemet, és levitt a kapuig, de én ott megmakacsoltam magam, és nem mentem tovább. A mama meg: siess, mert elkésel! Ezt hajtogatta egyre. Siess, mert elkésel! Én meg azt, hogy: nem megyek!

Ekkor ért oda a kapuhoz Klein Tomi, akivel egy osztályba jártam. Vörös hajú, szeplős fiú volt, nagyon értelmes, és nagyon jószívű. Az apjának péksége volt a Szondi utcában, elég jó kenyeret meg péksüteményt sütöttek. Két zsömle három fillérbe került.

A Tomi csak jött, jött, már egészen közel volt, és akkor meglátta, hogy én az anyámmal huzakodom: ő azt akarja, hogy menjek, én meg sehogy se akarok szót fogadni. Megállt Tomi a kapunál, és szépen kérte az anyámat:

– Milán néni (mindenki így hívta a mamát, a papa neve után), tessék megengedni, hogy a Gyuri itthon maradjon, ha egyszer fázik a lába! Holnapra úgyis kitalál valamit a Milán néni, de most az egyszer tessék szíves lenni…

– Akkor is – mondta a mama –, az iskolából egyszer se szabad kimaradni!

Én meg egyfolytában, hogy nem megyek! Úgyse megyek!

Mikor a Klein Tomi látta, hogy egyikünk se enged a negyvennyolcból, kinyitotta az iskolatáskáját.

– Raja – mondta. – Neked adom ezt a tolltartót, ha eljössz velem az iskolába.

Fél szemmel odapislantottam, de aztán le se vettem a szememet arról az álom tolltartóról – de jó lenne megkapni, tényleg! És annak is nagyon megörültem, hogy Tomival mehetek az iskolába. Ha ő nem szégyelli, hogy így jön velem, én se röstellem, hogy mezítláb vagyok. Meg aztán, ez a tolltartó…

Mikor megérkeztünk az iskolába, Tomi rögtön ideadta.

Nekem még sohase volt tolltartóm, és most olyan van, amilyen senkinek az egész osztályban.

Dupla fedelű, tipp-topp, fából készült, és minden benne van, amit csak el lehet képzelni, hogy elfér egy tolltartóban. Magam elé tettem a padra, és eszembe se jutott, hogy nincs cipőm, és kinevethetnek.

Valamikor 1948 táján találkoztam újra Tomival. Már meglett, családos emberek voltunk mind a ketten. Én elmeséltem, hogy hadnagy vagyok a rendőrségnél, ő közgazdaságit végzett, és most vállalatvezető.

Beültünk egy presszóba beszélgetni, kávét szürcsöltünk, majd amikor letettem a csészét, megkérdeztem Tomitól:

– Emlékszel a tolltartóra?

– Ó igen – mondta, és láttam rajta: örül, hogy azt a reggelt én se felejtettem el.

A Miki, a Maki meg a papa

Az iskolában egy szép napon a tanító úr bemutatott az osztálynak egy új fiút. Góczán Jánosnak hívják – mondta, de semmit nem tett hozzá – ő is akkor ismerte meg ezt a gyereket.

De már az első napon láttuk, hogy ez a Góczán tüneményes egy fickó. Tornánál, focinál, mindennél messze a többi gyerek fölött lebegett. Ámultunk-bámultunk, amikor az ereszcsatornán felmászott az iskolaszolga földszintes házának tetejére, olyan fürgén, mintha majom lenne. Akkor neveztem el a Góczánt Makinak, és utána már ő mindenkinek Maki is maradt.

Sokszor láttam reggelente, amint Maki leugrik a villamos lépcsőjéről, hogy ne kelljen a 46-os megállójától az iskoláig visszagyalogolnia. Ha más fiú leugrott menet közben, futnia kellett pár lépésnyit – nem így a Maki. Ő „csak úgy" lelépett a lépcsőről, miközben a villamos gyorsan haladt tovább.

De nem csak a villamoson produkált ilyet, minden mozdulata kész kunszt volt ennek a Makinak.

Mi – Miki öcsém meg én – jól megvoltunk a Makival. Nem volt kötekedő gyerek, nem élt vissza se az erejével, se az ügyességével, felvágós se volt – de mi se voltunk verekedősek. Egyszer mégis összevesztünk valami semmiségen.

A Maki egymagában jött kettőnk ellen, mi meg ketten őellene – de hát a Makit! – még megérinteni se tudtuk, nemhogy megbokszolni. Lehajolt, oldalt hajolt, félrelépett, úgyhogy egyikünk se tudott hozzáférni. Ő bezzeg annyiszor fért hozzánk, ahányszor akart. Nagyon fájt – de nem is ez volt a baj, hanem az, hogy nagyon meglátszott. Amit ezért a papától kapunk, ha észreveszi!

Persze hogy észrevette.

– Mik ezek? – kérdezte vészjósló hangon.

Megmondtuk, hogy a Maki… Minek tagadtuk volna? Holnap a madarak is ezt csicsergik mifelénk.

– Ki az a Maki?

A papa úgy vicsorgott a név kiejtésekor, mintha meg akarná harapni azt a Makit.

– Hát… az egyik osztálytársunk.

Jó. Nem mondott többet a papa.

Hanem, hogy másnap délelőtt mi történt!

Mikor vége lett a harmadik szünetnek, és a tanító éppen elkezdett beszélni, kinyílt az ajtó, és megjelent, te jó ég, az apám, és köszönés nélkül, sztentori hangon dübörögte:

– Melyik az a Maki?

Maki a jobb szélső padsorban ült. Csak nézett, nem tudta, mit akar tőle ez a bácsi. A gyerekek se tudták, de már maga az, hogy egyszer csak itt terem egy ismeretlen, idősebb manusz, és fenyegetően kiabálja, „Melyik az a Maki?" – hát, hogy az osztálynak mindez mennyire tetszett! Végre valami izgi dolog történik a suliban! Mutogattak a Makira, és találgatták, hogy hű, most majd mi lesz. De arra, ami következett, még ők se számítottak.

Az történt, hogy a papa elindult a fiú felé, nagy rössel, erre a Maki felpattant a helyéről, felugrott a padra, és attól kezdve úgy ugrált, mint egy majom, egyik padról a másikra, aztán az utolsónál lehuppant, és a második sorban folytatta a cilibulit. Jobbra-balra, fel-le cikázott a padok tetején. De ez semmi… hanem a papa – utána. Ő is padról padra, ide-oda ugrálva próbálta követni az „ellent" – de nem sikerült elkapnia a Makit.

Hát, hogy ott mi volt!

A gyerekek akkorát mulattak, hogy ilyent még nem láttunk az iskolában.

Kiabáltak, fel-felugráltak, biztatták hol a Makit, hol meg a papát. A tanár meg közben méltatlankodva ismételgette: – De kérem! De kérem!

Hiába mondott volna akármit, a papát nem lehetett megállítani. Se nem látott, se nem hallott, csak loholt lihegve a Maki után. A végén aztán Maki kiszaladt a folyosóra, majd onnan – ki tudja, hová. Nem futtatta tovább az apámat.

Aki otthon elismerően mondta:

– Tényleg elég ügyes gyerek ez a Maki!

Esetem a klottgatyával és a százkilós rendőrrel

Nyáron az volt a legjobb mulatságom, hogy – hacsak nem volt zivatar vagy szélvihar – a többi kissráccal meg egy-két pisis kislánnyal együtt elgyalogoltam a Duna-partra. Nem volt közel – jó félórát tartott, mire odaértünk. A mostani Dagály fürdő helyén talajvízből kis tavacska képződött ott, teli volt fürge ebihallal, békák is ugrándoztak benne. Vettünk egy jó kis fürdőt az iszapos vízben – aztán lemostuk az iszapot a Dunában. Ki úszott, ki kapálózott, amíg a gyomrunk nem harangozta el az ebédidőt.

Magunktól tanultunk meg úszni. Én is prüszköltem, kapálóztam, mint a kutyák, de idővel el tudtam jutni a Margit-szigetig. Már hogyha leapadt a folyó, mert ha hömpölygött, hát akkor nem mertem volna.

Ezzel szemben az ikertestvéremet, a Mikit úszásban meg se közelítette senki a brancsból. Másban – hát másban! hajaj! – de ebben nem. A Miki teste valahogy úgy emelkedett ki a vízből, mint egy csónaké, vagy mint egy kacsáé, hogy is mondjam, mintha nem is vízszintesen úszna, hanem függőlegesen. Majdnem derékig kint volt a vízből. És ő már a túlsó partról integetett, amikor a bátyám meg én még az út közepén csapkodtuk a vizet.

Na és hát a sóder! Az milyen finom volt! Hogyha nagyon fáztunk, belehemperegtünk. Nem cseréltük volna fel ezt az élvezetet semmi mással.

Talán ezért nem kaptam meg semmilyen gyerekbetegséget. Mert nem kaptam meg soha semmilyent. De semmilyent.

Csak verést. Azt azért kaptam hébe-hóba. Egyszer éppen a Margit-sziget miatt. Pedig az volt a legjobb mulatság. Átkalimpálni a rózsakerthez. Milyen szép, ápolt volt akkor még az a rózsakert! De bevallom, nem a csodás tájért vágyódtam oda, hanem mert a legklasszabb dolog a tilos dolog.

A szigetre ugyan nem volt tilos kimenni – ha az ember leperkált harminc fillért – tessék parancsolni hölgyem – vagy uram! De harminc fillért, ilyesmire! Kidobott pénz – megjegyzem, nem is volt, de ha lett volna, akkor

is – minek? Hisz éppen a „nem szabad" volt benne az igazi mulatság. Ha ingyen mehettünk volna be a szigetre, és a rózsát is ingyen kínálnák, kit érdekelne!?

De aztán jól megjártam a Margit-szigettel, no meg egy klottgatyával, amit egy százkilós rendőr lobogtatott fennen.

Egyedül indultam el aznap hazulról, és nem volt rajtam semmi más, csak az az egy fekete gatya. Derékon felül nyáron sose hordtam semmilyen ruhafélét, abban a melegben minek? Cipőt pedig – nyáron? Még télen is szívta a fogát a mama, hogy jaj, most már muszáj… de nyáron sohasem. Persze, a testvéreim se hordtak nyáron cipőt – a nővéremmel a mama kivételt tett ebben is. De sose irigykedtünk, sose tettünk szemrehányást emiatt a mamának. Hiszen Bözsike volt a nagyon jó, gondoskodó, egyetlenegy nővérünk.

A parton még azt a gatyát is levetettem, és elrejtettem egy kőrakásba – ne vizesedjen át, mert vizes nadrágban mégsem mehetek haza. Hogy ellopja valaki? Egy agyonmosott gatyát? Különben, egy lélek se járt arra, nem leshették meg, hogy hova tettem.

Mellettem a Duna – örömömre – alacsony volt, nem kellett attól félnem, hogy belefulladok.

Körülnéztem azért, nincs-e a közelben egy ismerős, de senki se volt ott. Se ismerős, se idegen. Nem baj. Egyedül is elindulhatok a szigetre. El is indulok. Hozok egy szál piros rózsát – csak azért, hogy megmutassam Mikinek. Nem nevetne ki többé, hogy nem merek egyedül átúszni a Margit-szigetre. Átmegyek!

A fejemet lekötöttem spárgával – az alá fűzöm majd a rózsát – aztán belevetettem magam a Dunába.

A parton mindig őrködött egy csősz bácsi, most is ott állt, és fenyegetően rázta görbe botját. – Mész vissza, te csibész!?

De ki bánta? Éppen az volt a jó, hogy ő csak kiabál, csak kiabál, én meg fittyet hányok rá, fittyet hányok rá.

A töltés tetején volt a rózsakert, kicsit arrébb, mint ahol az a feldühödött öreg bácsi várta, hogy lecsapjon rám a botjával, de én kibántam vele, mert még ki se értem a partra, gyorsan a rózsákhoz!

Letéptem egy gyönyörű pirosat, belefűztem a fejemen a spárgába, és Julius Caesar nem érezhetett olyan mámort a győzelmeinél, mint mikor én azt a szál rózsát baj nélkül elcsakliztam.

És akkor jött a vész, amikor nem is vártam. Már bent a vízben. Közel a pesti parthoz. Ott láttam meg, elszörnyedve, hogy egy százkilós rendőr az én

klottgatyámat tartja a kezében, és rázza, csak rázza, mintha megbolondult volna.

Engem meg a hideg rázott a gondolatra, hogy kilépjek a vízből, és már azon voltam, hogy visszafordulok – de ott meg a csősz bácsi várt volna a botjával… lehet, hogy ő is rendőrt küldene rám.

Mit volt mit tenni, kiúsztam a partra.

A százkilós rendőr, alighogy kiértem, már nyúlt is utánam, én meg a gatyámért nyúltam volna, de a zsernyák megragadott, és úgy szorította a derekamat, hogy nem tudtam kiszabadulni. Anyaszült meztelenül álltam a karjai között, így terelt a közeli rendőrőrsre, időnként súlyos ütésekkel tisztelve meg a hátsómat.

A rendőrőrsön összevissza pofoztak, aztán a földre löktek, és ott ütöttek, rúgtak, ahol értek. Végül a százkilós kihajított az őrsről, utánam dobta a klottgatyámat, alig tudtam felvenni, és úgy vánszorogtam hazafelé, mint akit jól összetapostak a lovak.

De a tragikus végkifejlet még csak most következik. Mert pechemre, otthon volt a papa.

– Hát mi ez, hogy nézel ki? Mit csináltál megint, te tűzre való? – ezzel fogadott, és már láttam, hogy most mire készül, és meg is teszi, ha nem találok ki valamit. Mert az, hogy a papa a lábai közé kap, és a nadrágszíjjal elfenekel, még csak hagyján – volt már nemegyszer ilyen, de ha most egyet is ráver a fájós… na, mimre?… Szóval… muszáj.

De ódzkodtam tőle. Mármint, hogy hazudjak a papának. A papának hazudni életveszélyes. Mert rájön. Nemigen fordult elő, hogy rá ne jött volna.

Most mégse tehetek mást, mert hogy ha a fájós…

– Papa, az az igazság, hogy verekedtem.

– Kivel? Miért? Te csibész! Nesze! És már emelte is a kezét, én meg, hú… ha most a fájós… szóval, ha ráver…

– Azért, papa, mert szidták az anyámat – találtam ki ijedtemben.

Ezt hallva, apám leengedte ütésre emelt jobb kezét.

– Hányan voltak? – kérdezte megenyhülve.

– Hárman. – Ez a szám jutott eszembe hamarjában.

– Jól tetted, fiam, hogy nekimentél a szarháziaknak – mondta a papa, végképp megenyhülve –, de azért… egyedül három ellen… ej, ej, fiam!

Így végződött az esetem a klottgatyával és a százkilós rendőrrel.

Mici néni két élete

Károly bácsi már hajnalban felkelt, felöltözött csendőregyenruhájába – aztán letelepedett a W.C.-hez vezető lépcsőre, és hozzáfogott a csizmaszépítéshez. Mariska néni, a lakás főbérlője, akkor még javában aludt.

Már hajnalban fölriasztott csizmájának kopogása, lépteinek döngő hangja, amint az eres talpak keményen ütődtek a fapadlóhoz. Azon mód le is rúgtam magamról a takarót, és – kifelé az ágyból!

Nem késtem el: Károly bácsi még csak a balt dédelgette, a jobb még várakozott a kezelésre. De az a fél pár, ami már kikupálódott! Még a levegő is átfényesedett a ragyogásától.

Egyszer meg is kérdeztem Károly bácsitól, mitől csillog-villog ez a csizma ilyen tündökletesen.

– Mielőtt kikefélem, megköpdösöm – ez volt a lakonikus válasz, miközben most már a jobb csizmát tisztelte meg apró köpdöséseivel a tiszteletre méltó csendőr bácsi.

Kicsit csalódtam, hát ezt én is meg tudnám csinálni. Meg is próbáltam volna, de nekem nem volt ilyen szép katonacsizmám, mi több, csizmám se volt, hogy megköpdöshessem.

A Szinyei Merse utca… hányban is? Ja igen, a 29.-ben egy kétszobás lakás kisebbik szobáját béreltük akkor, mert felmondtak nekünk az előző helyen, és ezúttal nem gyűlt össze elég pénz az előlegre. Hiszen ahhoz 80 pengő kellett volna! Az albérletért, úgy látszik, nem kértek ennyi előleget. De nyolc személy, abban a kis szobában!

Csak az ágybérlőknek volt tűrhető fekhelyük, és az egyiken, egy díványon aludt a szépek szépe, a királynő: Mici néni.

Azaz… Minek kerülgessem, mint macska a forró kását? Bizony, örömlány volt Mici néni, nem királynő.

Akadt kupleráj a környéken szép számmal, és ha kijött onnan egyik-másik bentlakó, megesett, hogy utána szaladva így csúfolták őt az utcagyerekek:

Bárcás kurva! Bárcás kurva! De Mici nénit nem csúfolta ki senki. A mi házunkban a férfiak kalaplevéve köszöntek neki, és mindenki respektálta, mert ő is tisztelettel beszélt mindenkivel.

De ha valaki azt vágja a szemébe, hogy te prosti, azt hiszem, nem veszi sértésnek. Miért, hát én tényleg az vagyok! Ez a foglalkozása, ebből él, ezzel szerez némely férfiaknak olyasfajta örömöt, amit nem kapnak meg otthon.

A mi családunknak pedig ő egyszerűen csak a Mici néni volt, a leghűségesebb, a legpontosabban fizető ágybérlőnk, de úgy is mondhatom, hogy családtagunk.

– Mutter, mi a kaja? – ezzel állított be, ha délben hazajött pár órát pihenni, mielőtt elkezdődik a „csúcsidő". Nagyon szerette, mindig földicsérte a mama főztjét, amikor együtt ebédelt velünk.

Ebéd után Mici néni jól kialudta magát, aztán leült a falitükör elé. A haját fényesre kefélte… rúzs… púder… kölni… meg ami még kell, amikor „oda" készül. Szép akart lenni, mert a szépség – mestersége címere.

Komolyan vette a mesterségét, komolyan a pénzt is, amit keresett vele.

Mi „elég" gyakran költöztünk egyik lakásból a másikba, de Mici néni mindig velünk trappolt a holmikkal teletömött kézikocsi mellett, az ő csillogó ruhái, magas sarkú, divatos cipői is ott törődtek-zötykölődtek a tragacson – a Szinyei Merse utcából a Karmelita utcába, majd a Karmelita utcából a Szabolcs utcába, és sorolhatnék még jó pár helyet. Mintha ez a „kóbor" élet, ez az összezsúfoltság a lételeme lenne.

De másról volt szó. Nevezetesen, a pénzről.

Mici néni szépecskén rakosgatta a pengőket mindennap egy díszes dobozba: nem voltak smucigok a kuncsaftjai. Bérelhetett volna akár egy saját szoba-konyhás lakást is, nem kellett volna egy kis szobában szorongania, ahol egy nagy szalmazsákon öten aludtunk: a mama, a papa, a nővérem, az ikertestvérem meg én. A bátyámnak földre szórt szalma volt a fekhelye, aztán volt még egy összecsukható ágy meg egy vaságy az albérlőknek.

Csak Mici néni kapott egy sezlont, vagyis „luxus" alvóhelyet. Tényleg, hol fértek el a holmijai? Nem is tudom.

Így élt Mici néni, közben pedig szorgalmasan gyűjtögette dobozában a pénzt. Mire spórol? Nem kérdeztem meg tőle, sose kíváncsiskodtam, hogyan él, csak azt tudtam, hogy ő egy nagyon kedves néni – aki vagy húsz évvel idősebb énnálam.

De egy reggel – tizenegy éves voltam akkor – egyszer csak megjelent a nyitott szobaajtóban, mint egy jelenség, a Mici néni. (Nem volt otthon senki

más, csak mi ketten.) Rábámultam, mintha sose láttam volna. Nemrég ébredhetett fel, neglizsében állt ott az ajtóban. Könyökével kicsit rádőlt, kis kacér mozdulattal, az ajtófélfára, és a nap jótékony sugarai oldalnézetben, mindent látni engedtek a habkönnyű hálóing alatt. A mellbimbóját, az alsó testét, fenekének kívánatos gömbölyűségét. Jó volt. Még sohasem éreztem ilyent.

Velem kacérkodott – ez nem vitás. És amikor látta, hogy lenyűgözve, mit mondjak? szájtátva bámulom fentről lefelé minden porcikáját, esküszöm, hogy női diadal tükröződött a szemében, a tartásában, a mozdulataiban: mert hiszen ő volt az első nő, aki felébresztette bennem, még majdnem kisfiúban, ami olyan nagyszerű: a vágyat.

Közben arra gondoltam, hogy ez nekem csak egy álom, hisz mit tudnék csinálni a tizenegy éves kis valamimmel. Nem mertem közeledni, féltem, hogy kinevet – de ha ő hív, ugrottam volna boldogan.

Nem hívott. És jobb is, hogy többé nem játszotta el velem azt a kis játékot – ami éppen azért felejthetetlen, mert egyszeri.

De láttam én Mici nénit más pózban is, mint amikor könnyedén az ajtófélfára támaszkodott.

Egy nap csavarogtam délután a barátaimmal, és amikor este hazajöttem, a mamát a konyhában találtam: bajlódott valamivel. Nem akartam láb alatt lenni, hát gondoltam, a szobában ütöm agyon az időt. De mivel? Rossz rádiónk recsegett-ropogott, kiolvasatlan könyv se kínálta magát. Tévé? Hol volt még akkor?

Készüljek a sulira? Minek? Annyit fél füllel is megjegyeztem az órán, hogy el ne hasaljak – a gimi pedig elérhetetlen álom. Kenyeret kellett keresni, minél előbb, annál jobb. Az ipariskolában meg fütyültek rá, milyen volt a hatodik elemis bizonyítványom. Úgyhogy – minek törjem magam?

Aztán eszembe jutott, hogy a szobában sok mindent meg kell már reparálni. Azt szerettem, ügyes kezem volt fúráshoz-faragáshoz – mindenhez. Lenyomtam a kilincset, beléptem – és…

Tőlem jobbra állt egy szalmazsákos ágy – ágy? egy koszlott szalmazsákot a földön deszkák vettek körül – és a szalmazsákon, ugyanabban a csábos hálóingben, amivel engem is megszédített, hátán feküdt a Mici néni, és a drágalátos bátyám nagyban dolgozott rajta, híven követve a hölgy szaktanácsait.

Mikor a bátyám meglátott, abbahagyta a munkát, és idegesen hajtogatta: Menjél ki! Még mindig itt vagy? Menj ki már!

És szemmel kísérte, hogy megteszem-e. Naná, hogy megtettem! Alig vártam, hogy betehessem magam mögött az ajtót.

Akkor már idősebb voltam két-három évvel, mégse gondoltam rá, hogy én miért ódzkodom belefeledkezni abba a gyönyörűségbe, amit a bátyám már ki tudja, hányszor megszerzett magának.

Mici nénire egy napon rámosolygott a szerencse. Nem daliás ifjú jött el érte, hanem egy idősödő ember, Markó Béla volt a neve. Becsületes, szorgos iparos volt, aki igazán szerette és megbecsülte szíve választottját. Minden héten megkérte a kezét, de mindig kosarat kapott.

Mici néni akkor már nem volt fiatal, és micsoda életet élt! Nem értettem, miért utasítja vissza ezt a férfit, aki nemcsak imádja, hanem a tiszteletet is megadja neki.

– Mutter – magyarázta egyszer a fülem hallatára a mamának Mici néni –, azért éltem sokáig szegényen, hogy soha többé ne legyek szegény. Majd ha annyit összespórolt már – nagyon tudott spórolni –, hogy amíg él, addig jól élhet belőle, akkor jöhet a pap meg a „menyasszonyi fátyol".

De egy napon Mici néni kéz a kézben Markó Bélával mondta el ünnepélyesen a mamának, hogy megvolt az esküvőjük.

Mici néni már aznap el is költözött, helyét a sezlonon más foglalta el. Ezúttal szerencsénk volt, olyan ember jött, aki a szállás fejében tisztességesen oda is adta mindig azt a kis pénzt a mamának. Akárcsak a Mici néni.

*

– Mutter, hogy kerültek ide?

Az újpesti piacon – ahova nadrágot venni mentünk – e szavakkal köszöntött ránk Mici néni. Nem volt még csúnya, de hol volt attól a csábos nőtől, akit annak idején úgy megkívántam!

Összeborulás, puszilkodás, egy kis kérdés-felelet játék következett. Hát az X hogy van? Hát az Y-nének hogy megy a dolga?

Úgy tettem, mintha hallgattam volna őket – de a gondolataim máshol jártak. Egy gyönyörű asszonynál. Neglizsében állt ott, csábosan, és a nap jótékony sugarai látni engedték testét a könnyű hálóing alatt. Mellbimbóit, derekának hajlását, alsótestének kívánatos gömbölyűségét.

Női diadal tükröződött a szemében, mert felébresztette bennem, kisfiúban, ami olyan nagyszerű: a vágyat.

Bravó a falábú Feri bácsinak

Hagyomány volt a Szinyei Merse utca 13.-ban, hogy a házat minden május elsején piros díszbe öltöztették a lakók. Aki arra ment, megcsodálta.

De minden dísznél ékesebb volt a hatalmas diófa az udvar közepén. Ágai az égbe nyúltak, lombjai szétterpeszkedtek az udvar fölött, védve azt a napsugár tolakodásától.

A fa alatt a kör alakú asztalon a házi közvélemény szerint legkedveltebb sütemények kellették magukat. Az asszonyok a padokon vidámkodtak, míg a férfinép jobbára az ulti „sportnak" hódolt, gyors ütemben cserélődtek lábuk előtt a sörösüvegek. Micisapkás fiatalember – ő minden évben megjelenik itt május első napján – slágereket játszott tangóharmonikáján, le-lehajolt a két- meg tízfilléresekért, amelyek papírfecnikbe csomagolva csárdásoztak le a félemeletről, és meg-meghajolt, köszönve az önkéntes „belépti díjakat". A verklis is eljött a házba minden május elsején. Most is itt volt, de nem ő tekerte a verklit: karját melle előtt összekulcsolva mulatott rajta, mint tülekszik a gyereksereg a jussáért: „Most én jövök." „Dehogyis. Én." Aki sorra került, felajzva kurblizta a varázslatos hangdobozt, és tekerte volna a világ végezetéig, de nem lehetett – a többi srác is követelte a jussát. „Most én jövök!" „Menj a fenébe, én!"

Egyszer csak: „Jaj, nézd, megint azok!"

Ketten jöttek. Nem először. És mindig a féllábú újságárusért.

Együttérzően álltak a szomszédok az udvaron és a félemeleti körfolyosón. Tudták, hogy most mi következik. Ami minden május elsején. „Nem megbízható." Vaskézzel szorítják Feri bácsit két oldalról, és elviszik. Mindenki tudja, hogy hová.

– De hát a háborúban rokkant meg…

– Ugyan hagyd! Mit számít ezeknek…

Ezt súgták egymásnak a félemeleten, mert aki a földszinten állt, az félt suttogni is.

Eközben Feri bácsi… fel a gang vaskorlátjára… le a földszintre… át az udvaron… ki a kapun – aztán, illa berek, nádak, erek… eltűnt a zsaruk látószögéből. A maga fabrikálta falábával. A mindenféle trükköt kitapasztalt hekusok elől!

Tátott szájjal nézte a mutatványt a két hoppon maradt zsaru, megnyúlt arccal szégyenkeztek ki a Szinyei Merse utca 13. számú házból.

Este Feri bácsi „könnyű léptekkel", fütyörészve sétált be a kapun. Körülállták, gratuláltak a „mutatványához".

Ilyen volt a Feri bácsi. Mindenben. A gratulációt az újságárusító standon szorgalmával, talpraesettségével és jó beszélőkéjével érdemelte ki. Ennek köszönhette, hogy még a válság sanyarú éveiben is, amikor sok embernek, akik kiestek a munkából, kenyérre se tellett, nemhogy újságvásárlásra, Feri bácsi állványairól szépen fogytak a hírlapok, szerény megélhetésre így már a jutalékból is futotta.

Aztán ott volt a „mellékes" jövedelem. Hát, úgy is mondhatnám, hogy csalafintaság. Vagy egyszerűbben: csalás.

Sok tisztviselő és kiskereskedő dolgozott árusítóhelye közelében, legtöbben a *Pesti Hírlap*ot, az *Az Est*et, az *Esti Kurír*t kérték Feri bácsitól, hogy minél korábban megtudják, mi hír a világban.

Állandó kuncsaftjai napközben kiolvasták a hírlapokat, és délután, hazafelé menet, diszkréten letették Feri bácsi elé. Ő ezeket úgy adta vissza az elosztóban, mintha megmaradt példányok lennének.

Szemet hunytak efölött? Vagy nem vették észre éveken át?

De az biztos, hogy nem lett baja ebből a Feri bácsinak.

Na, akkor most, ha már itt tartunk, elmondom, milyen „talpraesett" volt az *én* apám. Egyszer csak eszébe jutott, hogy ő is van olyan legény, mint a Feri bácsi, tetejében a maga lábán, nem vicik-vacak falábakon.

Az újságárusítási engedélyt, mint hadirokkant, ő is megkapta, és nagy nekibuzdulással nyomban hozzá is fogott az árusításhoz. Vásárolt a Telekin egy kidőlt-bedőlt állványt, vállára vette, és a Vilmos császár út és az Ó utca sarkánál egy ház falához támasztotta.

Rögtön lett hova tenni az újságokat – mert hajnalban valamennyit két vacak hátizsákba tömte be.

Aztán hónom alá nyomott egy újságköteget, az ikertestvéremnek kezébe adott egy másikat, és eligazított minket – tizenegy éveseket –, mit kell tennünk, hogy mi is annyit keressünk ezekkel a papírokkal, mint a Feri bácsi.

– Gyuri, te fuss végig az Ó utca egyik oldalán, Miki, te meg a másikon, kiabáljátok jó hangosan, hogy *Az Est*! Megjelent *Az Est*! (De hogy mennyit kérjünk érte?) Jó, mi szaladtunk, torkunk szakadtából kiabálva, hogy *Az Est*, megjelent *Az Est* – egészen a Nagymező utcáig, ott aztán leengedtünk, mint a biciklikerék. Már egy fél órája ordibálunk, de felénk se néz senki, nemhogy vásárolnának.

Akkor minek ricsajozzunk?

Visszafordultunk a sarokig, ahol a papa dörzsölte a kezét, mert igen hideg volt. Közben azért szedtük a lábunkat, és jó hangosan kiabáltunk: *Az Est*, megjelent *Az Est*, ne higgye a papa, hogy ellazsáltuk az időt.

– Mi van? – kérdezte az apám, mikor „nagy lihegve" visszaértünk.

– Semmi – feleltük csüggedten, és mutattuk az újságcsomót, hogy megvan az egész, egy példány se hiányzik.

– Nálam se ment el egy se, fene egye meg – közölte az apám, de nem láttam, hogy valami nagyon lelombozódott volna emiatt. Hát ezt nem nekünk találták ki – mondta ki végül a szentenciát. – Rikkancs? Mi úriemberek vagyunk.

Ezzel lerakta az újságokat a járdára, vállára vette az állványt.

– Na, fiúk, sipirc haza.

Útközben a papa bement egy asztalosműhelybe, az állványt is magával vitte, mi meg az üvegablakon át lestük, hogy mi dolga van a papának ezzel az asztalossal.

Hát a papa először is tiszteletteljesen köszönt, majd levette az állványt a válláról.

– Itt hagyhatom ezt holnapig? Megengedi? – kérdezte az asztalosmestertől, behízelgő tónusban.

– Tessék csak! Miért ne? Van itt elég hely – mondta a mester barátságosan. – Bár ne lenne! – tette hozzá keserűen. – Azelőtt el se fértek itt a bútorok. De mióta a gazdasági válság… – és legyintett. A papa megértően bólogatott, majd elköszönt, az asztalos is: van szerencsém! Aztán, már kint az utcán, nagyot sóhajtott az apám: Phűűűű! Felszabadult, mert megszabadult – az állványtól. Meg a rikkancsságtól.

Várhatott az asztalosmester arra az úrra, aki tegnap azt mondta, hogy holnap. Holnap? Sohanapján!

Furcsálltam, hogy a papa is azt mondta az asztalosnak: Van szerencsém! Igen. Így köszönt az asztalosnak, de hát – mikor volt szerencséje a papának? Sokkal többször mondta, hogy nekem nincs szerencsém. Hát akkor miért mondta az asztalosnak, hogy van szerencsém!

De hadd meséljek el még egy sztorit Feri bácsiról.
1938-ban megnősült a bátyám.
Az úgy történt, hogy Emil csőszerelést vállalt valahol – kitűnő szakmunkás volt –, és ott a csinos kis cselédlánnyal összemelegedtek. Házasság lett a vége a kalandnak.

A lagzit a szülők rendezték Sárosdon, és a bátyám meghívta Feri bácsit is. Illő tisztelettel fogadták, a háziak mindenképpen azon voltak, hogy a nagy sürgés-forgásban is nyugodtan ülhessen a kényelmes székben. Kiszolgálták, mint egy herceget, ő meg hagyta. Szórakozott a szokatlan helyzeten.

Összesúgott a násznép: milyen rokonszenves ember, de hát szegénynek, a lába!

Feri bácsi ezt valahogyan meghallotta. Nem szólt semmit, csak somolygott magában, aztán a legfergetegesebb tangónál egyszer csak felállt, pénzt dobott a menyasszonytáncért a kancsóba. Aggódva lesték minden mozdulatát: jaj, csak el ne essen! Egy fiatal fiú máris szaladt, hogy segítsen, ha kell. De mire odaért volna, Feri bácsi elkapta a szép kis menyasszony derekát, és rögtön meg is forgatta, vitte a szél a könnyű fehér ruháját. Nem csak a tangót járta. Keringőt is. Csárdást. Foxtrottot. Ami jött. A falábával. Megbámulták, megtapsolták.

Mutatványosdit játszott? Nem. Hanem tiszta szívből, teljes örömmel egyszerűen csak táncolt.

Falábbal jár – és kész.

Nem arra építette fel az életét, hogy sajnáltassa magát.

Az a bohókás, drága Anna néni

Anna néni velünk szemben lakott a gangon – egyedül, mert egyetlen fiát, mint sok más proligyereket, a harmincas évek világgazdasági válsága, a gyilkos nyomor kikergette Hollandiába, nevelőszülőkhöz. Hirtelen egy egészen más világba csöppentek, nyomorból jólétbe, vagy éppenséggel pompába. Amikor ezek a „vendég gyerekek" elértek egy bizonyos kort, azt hiszem, a tizennyolcadik évet, ki-ki maga dönthetett a sorsáról. Ha akarta, hazajött, ha nem – végleg ottmaradt.

Nem tudom, ki volt Feri apja, azt sem, hogy miből élt Anna néni, mert ő ezekről nem beszélt senkivel. Siránkozó, gondterhelt arcát nem ismertük, csak a bolondosat. És aki a mókát szereti, rossz ember nem lehet.

Amikor Anna néni mórikálta magát az erkélyen vagy az udvaron, felverte a házat a jókedv, nem volt olyan fancsali ember, aki ne röhögött, vihogott, kacarászott volna, de aki nem szokott hangosan nevetni, az szélesre húzott szájjal… vigyorgott, vagy hogyan is nevezzem.

Főleg a május elsejei házi mulatságokon volt elemében Anna néni. Ilyenkor férfiruhába öltözött, és öltönyösen, nyakkendősen táncolt, pörgött-forgott a gangon, öröm volt nézni. Egyre-másra odahívták őt az asztalokhoz, dúskálhatott minden jóban. Nem kosarazta ki a szíves kínálgatókat, hisz ez csúnya sértés lenne – és bolond is lett volna, ha nem fogadja el –, de nem a sörért-süteményért mókázott, hanem azért, hogy az emberek szeressék. Akkor volt boldog, ha ezt látta az arcokon.

És meg is hódított magának mindenkit a házban.

Mikor Anna néni elkezdett mókázni az udvaron vagy a folyosón, először csak a maga szórakoztatására táncolt odakint – mert abban a csöpp szobában nem lehetett –, aztán aki éppen arrafelé járt a folyosón, lekiabált a földszintre, és a félemeleten beszólt az ablakokon:

– Gyertek, az Anna néni táncol!

Aki otthon volt, mind kiszaladt, otthagyva akár a sparhelten a kavarnivalót is, hogy felvidítsa őket Anna néni, kirázza fejükből a napi gondokat.

Aztán a sok bámészkodót látva, idegenek is bejöttek szép számmal, és voltak köztük, akik tenyerüket homlokuk előtt elhúzva mutatták, hogy dilis ez a nyanya.

Én, aki már kissrác koromban is komoly barátságot tartottam Anna nénivel, esküvel tanúsíthatom, hogy ez nem igaz. Komoly és mély gondolatai voltak Anna néninek a világról, és ezeket úgy ajándékozta nekem, a tízéves kölyöknek, mintha felnőtt férfi lennék. Én először egy szót sem értettem abból, amit mondott, de mikor harmadszor-negyedszer tért vissza rá, elcsodálkoztam: jé, ez milyen egyszerű, hogy lehet az, hogy nem tudtam mindjárt felfogni az értelmét…

Ott ülök nála, abban a csöpp szobában – nemhogy komfort, de még konyha sincsen –, egyszer csak azt mondja az Anna néni:

– Gyuri, ha szépen megkérlek, de ne haragudj – szóval, hoznál a trafikból öt szál Leventét?

Nem öt dobozt mondott, hanem öt szálat.

A Levente a szegény emberek cigarettája volt, a legbüdösebb, a legroszszabb, a leggyilkosabb vacak bagó. Nem az ízlése, hanem az erszénye diktált annak, aki Leventét kért a trafikostól. Szálanként két fillérbe került.

Adott hát Anna néni tíz fillért, megvettem a Leventét, felvittem az emeletre mind az öt szálat, akkor aztán Anna néni komótosan, szertartásosan leültetett az asztalhoz, majd a szemembe nézett, és így szólt ünnepélyesen:

– No, most megkínállak tégedet, Gyuri.

Ezzel az ujjaim közé dugott egy büdös Leventét.

– Rágyújtasz?

Tízéves voltam akkor, ez volt az első cigarettám – persze nem szívtam le, de akkor is borzasztóan meg voltam illetődve, hogy én most együtt fújom a füstöt Anna nénivel. Különleges emlékeim közé sorolom ezt az ünnepi alkalmat, mert nem mindig telt Anna néninek arra, hogy leküldjön engem öt szál Leventéért, és még hogy abból az ötből egyet nekem is adjon.

Aztán kilakoltattak minket abból a házból, és évekig nem találkoztam Anna nénivel. De egyszer, amikor tánciskolába készülve éppen átöltöztem, mit hallok a konyha felől?

– Szervusz, Lizka!

Ez a hang! Mintha Anna nénit hallanám.

– Szervusz, Anna! – Ez már a mama hangja volt. Őszinte örömöt tükrözött, boldog meglepetést.

– Nagy bajban vagyok, Lizka – hallottam az ismerős hangot tovább. (A nadrágomat még nem vettem fel, nem mehettem ki, hát a szobában ijedeztem, hogy mi baja lehet Anna néninek.)

– A mostohalányom, tudod, a Gizi, reggel kikergetett a lakásból. Szedd össze a motyódat, és sipirc! Kértem, hogy legalább még ma ott alhassak, de nem engedte meg azt se. Úgyhogy, Lizka – fejezte be szavait Anna néni egész halkan –, azt se tudom, hogy ma éjjel hol aludjak.

Ezzel elhallgatott.

A mama persze tudta, hogy Anna néni szegény miért jött el hozzánk, mit vár tőlünk, azt is tudta, hogy milyen nehéz kérni – így maga ajánlotta fel, de mintha nem is történhetne másként:

– Mától nálunk laksz, Anna drágám!

Valami nyolcan szorongtunk abban a kis szoba-konyhában! De eszembe se jutott, hogy azt mondjam az anyámnak: Jaj, mama, miket beszél! Hát ezentúl még szűkebben leszünk? Dehogy is mondtam ezt! Inkább örültem, hogy mától fogva Anna néni mindig ott ül majd a konyhában, és komolyan beszélget velem, felnőtt fiatalemberrel, máskor meg úgy bolondozik, mint mikor még tízéves kölyök voltam.

A mama persze tudta, hogy Anna néni nem fog fizetni, miből is fizetne, nincsen semmije, hát, ha még abból a csöpp, vacak lakásból is ki kellett hurcolkodnia – púp volt a mostohalánya hátán! Nem is a fizetségért fogadta be őt a mama, hanem, hogy is mondjam? Anna néni bajban van, segítünk neki. De ez se jó. Ebben is van egy kis felsőbbségi… hogy mondjam? Na hogy, akármilyen senki-semmi vagyok, nálad azért mégis több, valakibb vagyok. Olyan, felülről lenézés. De az anyám ilyesmit… még gondolatban sem…

A mama azt se mondta senkinek soha, hogy „segítek", nem emlékszem, hogy ezt valaha is hallottam volna tőle – egyszerűen csak segített. És mindig tudott is segíteni, habár nem volt semmije. Még több fekhely a szobában – hogy elférjen még valaki. Picikét jobban felengedni a levest, a főzeléket, hogy merhessen annak is, akinek még tűzhelye sincsen. A mama mindennap megtette a csodát, hogy az olcsó vacakot is finomsággá varázsolja át. Kíváncsi voltam, hogy ennek mi a nyitja, lestem is a mamát, én is megpróbáltam, de ha úgy végeztem el mindent, ahogy őtőle láttam, valahogy akkor se lett olyan az íze-zamatja, mint amikor a mama keverte-kavarta.

Mikor rendbe hoztam magam, és kimentem a konyhába, láttam, hogy Anna néni otthonosan terpeszkedik el az egyik hokedlin, mintha csak mindig is azon üldögélt volna. És beszél. A mama kezében meg – mi más lenne? Hát persze hogy egy kilyukadt, agyonstoppolt férfizokni.

Ismerős kép ez, kicsi koromból:

A mama a konyhában zoknit stoppol, szemben vele a hokedlin ül Anna néni vagy a keresztanyám vagy egy másik néni, és a másik néni beszél, beszél, míg a mama oldaláról csak akkora hang perceg a trécselésbe, amennyit a tű és cérna hallat, amikor a zokni anyagával érintkezik. Ha néha mond is valamit, azt is olyan vékonyka hangon, mintha madár csicseregne.

Erre emlékezve örültem én annak, hogy mostantól majd megint minden így lesz. (És tényleg. Ugyanúgy lett most is, mint azelőtt.)

Igen, de mit szól majd ehhez a papa? Nem csodálkoztam volna, ha azt mondja este keményen: mégis mit gondolsz, hová tegyük őt, talán a plafonra?

Haza is jött a papa nemsokára. Anyám most is sallang nélkül tette fel a kérdést:

– Az Annának nincs lakása, lakhat nálunk?

A papa is csak annyit mondott:

– Hát valahol őneki is laknia kell.

Egyik ágybérlőnk, a Gottlieber Tibi máris felállt a vaságyról: – Tessék, Anna néni! Aztán a mama keresett egy másik helyet a Tibinek. Hogy hol? Talán a földön, erre nem emlékszem. De arra sem, hogy emiatt Gottlieber Tibi morgolódott volna.

– Jaj, énmiattam? – szabadkozott, de nem túlságosan, az új lakó. – Hát az Anna néninek…! – mondta Tibi, olyan hangon, ahogyan az ember az anyjával beszél.

Egy napon Anna nénit nagy öröm érte. Hazajött – honnan is? Azt hiszem, Svájcból, vagy honnan a fia, a Feri. Nem választotta Hollandiát, amikor döntenie kellett, de ahhoz sem volt kedve, hogy mindjárt hazajöjjön. Egyik országból a másikba, egyik életből a másikba viháncolt életvidáman, de akár házról házra járva kereskedett, akár házak udvarán tangóharmonikázott, aztán meg-meghajolva köszönte a papírfecnikben az emeletekről leérkező „honoráriumot", minden jól állt neki. Aztán elment, megint hazajött, élt, amiből élt, majd újra elvágyott a nagyvilágba, amíg egyszer csak betoppant – váratlanul. Jóképű volt, és elegáns, mint mindig – díszítéses, görbe platina sétabotja még nekem is imponált, pedig sose adtam sokat az öltözködésre.

Másnap megint eljött Feri a mamájához – akkor is elegánsan: nyakkendőben, sétabottal, kifogástalan öltönyben, lábbeliben. Én a kerékpáromat szereltem – a lichthofban berendeztem magamnak egy kis műhelyt, ahol megreparálhattam, ami elromlott, eltört, tönkrement. Feri közben a papával társalgott a szobában. Egyszer csak beszólt hozzám az Anna néni: – Gyurikám, gyere át, légy szíves. De halkan mondta, mint aki nagy titkot akar megsúgni nekem.

Otthagytam csapot-papot, és átszaladtam. – Gyurikám – mondta Anna néni behízelgő hangon, már amennyire a maga repedt fazék hangja behízelgőre sikeredhetett –, te olyan ügyes vagy – szinte udvarolt nekem –, ne vedd rossz néven, de most egy nagyon fontos dologról van szó. De igazán. Egy nagyon fontos…

– Miről, Anna néni kedves?

– Gyurikám, itt van ez a vöröshagyma, itt van a Feri, azt kérte, csináljak neki egy nagy karéj zsíros kenyeret, aztán vágjak hozzá vöröshagymát, sózzam meg, és hagyjam egy kicsit állni a sóban. Te olyan ügyes vagy, ezt is mindig jól csinálod, és én nem tudnám olyan szép vékonyra vágni, és hát a Ferinek a legszebbet akarom. Nagyon kérlek!

– Anna néni – szakítottam félbe –, persze hogy megcsinálom.

Megvágtam a hagymát – én azt tényleg nagyon szépen, vékonyra tudom vágni, sóban állt, meg minden, aztán – akkor kétkilós kenyeret is lehetett kapni, annak jó széles a karéja – azt a terjedelmes szeletet szépen megzsíroztam, piros paprikával meg is hintegettem, közben a tányér sóban a hagyma kicsit felengedett, és Anna néni úgy vitte a „remekművet" a fiának, mintha az ő alkotása lenne.

Első és egyetlen, kegyetlen másnaposságom

Négyen utaztunk Dunakeszire – négy elválaszthatatlan jó barát. Úsztunk, napoztunk – és estefelé, mikor hazaindultunk, belénk ütközött egy jó kis kocsma. Senki se kérdezte, bemegyünk, srácok? Mi az, hogy! Hát persze! És már bent is voltunk.

Hosszú faasztalhoz ültünk, bort rendeltünk – hozták, megint rendeltünk, hozták, megint rendeltünk, és ez így ment. No nem, hát én ebből kimaradok. Se berúgni nem akartam, se a kis pénzemet itthagyni a kocsmában.

Aztán észrevettem valami furcsát.

Amíg a többiek kiitták a poharukat, addig az enyémet folyton töltögették. Csak amikor kórusban biztattak, hogy „Hajtsd fel Gyuri! Hajtsd fel, Gyuri!" – akkor jöttem rá, hogy ezek engem le akarnak itatni.

Megmondom, közben én is kíváncsi lettem rá, milyen is lehet, ha az ember berúg. Úgyhogy töltöttek… ittam… töltöttek… ittam…

És egyszerre csak elöntött egy érzés, amit addig nem ismertem. – Hát ez jó! – gondoltam, lehet, hogy mondtam is. És tényleg jó volt, úgyhogy most már én kértem a srácokat újból és újból, hogy töltsenek. Ők most már takarodót fújtak volna, nógattak, hogy elég lesz, Gyuri. – Jó, megyek.

Felálltam volna, de a padból kinyúlt egy kéz, és nem engedett. Ahányszor megpróbáltam, mindig visszaestem.

Ekkor a srácok látták, hogy most már több a soknál, megragadtak, kirángattak, és én kitámolyogtam, valakibe jó erősen belekapaszkodva.

Kint volt egy nyomós kút, valaki alápréselte a fejemet, aztán azzal a jéghideg vízzel nyakon öntött, mint egy ürgét, majd kétfelől megtámasztottak, és – irány az állomás. A vonatra még felsegített valaki, kezembe nyomta a menetjegyet, aztán már kintről integettek a barátaim, hogy menj csak, mi még maradunk. Én meg lehuppantam a padra, és hogy ezután mi volt.… szóval, arra ébredtem, hogy valaki rázza a vállamat.

– Hé, kölyök, végállomás! Szállj le szépen!

A lépcsőn lesegített az a valaki, de ha agyonütnek, se tudnám megmondani, hogyan jutottam ki végül a pályaudvarról. Most aztán, merre?

Ide-oda forgattam a fejemet, a végén elindultam, ahova a lábam elvinni kegyeskedett. Késő volt, ritkásan jártak már a villamosok, egy grandom se maradt, hogy jegyet vegyek, de erőm se, hogy potyázzak, és a kalauz… mert akkor még mindenkihez odament lyukasztani… és ha nincs jegyem, akkor a rendőrt… ezen a ponton elakadtam. Nem fért be – gondolom – az agyamba, abban az állapotban, hogy mit tesz ilyenkor az ember. Mi lenne, ha az ütközőn lovagolnék, mint pár éve még, de valami azt mondta, Gyuri, hülye vagy, már elmúltál annyi… így nem maradt más hátra, mint a gyaloglás – de merre? Arra emlékeztem, hogy van egy Podmaniczky utca. Jó, de hol van az? Összezavarodott minden. Körülnéztem, de akkor se lettem okosabb. És egyszer csak ott álltam a házunk előtt. Nahát!

A részeg boldogságomat, hogy hazaértem, nyakon csapta a szégyenkezés. Mit gondol majd rólam a Kalita bácsi? Nagyon vigyázok, hogy semmit se vegyen észre – semmit se vegyen észre… semmit se vegyen észre… ezt hajtogattam, amíg a kapu előtt állva váltogattam a lábaimat.

Kijött a Kalita bácsi, kaput nyitott – olyan vastag, jó erős fából való, kétszárnyas kapuja volt annak a háznak –, köszöntem, valamit motyogtam, hogy a kapupénzt majd holnap… Kalita bácsi bólintott – én meg, mi lesz most? Hogy megyek fel a félemeletre?

A bal oldali lépcső felé botorkáltam – de közben a szemben levő fal nekem szaladt. Mi ez? Forogtam erre, forogtam arra aztán… hú, itt a lépcső… felfelé indultam. Jó erős, márvány lépcső volt a mi házunkban – de milyen csúszós! Hopp! Vigyázat! Orra bukni tilos!

Kalita bácsi csak nézett, csak nézett, szívta a pipáját, de egy szó nem sok, annyit se szólt. Én meg eltűntem előle a lépcsőfordulóban. Fölértem valahogyan – de hogy hogyan? Ha agyonvágnak, se tudnám megmondani.

Nálunk nyáron mindig nyitva volt az ajtó, apám azt mondta, aki hozni akar, csak jöjjön, aki vinni akar, vigye, amit lát – de mit lát minálunk?

Így aztán lábujjhegyen besurrantam a konyhába – balra volt egy falikút, odatántorogtam, és hánytam, hánytam – mintha sose akarna vége szakadni.

Egyszer csak hallom, hogy felébredt a papa, és éppen a mama vállát rázogatja, hogy ő is nyissa ki a szemét. Felültek az ágyban, úgy nézték, hogy mit művelek a falikútnál, de ettől megijedhetett a gyomromban az a… valami, mert egyszerre csak elállt.

Még hallottam, amint a papa azt mondja a mamának: Lizka, az ott a fiad. Nincs még tizenöt, és nézd meg, hogy okádik, mi lesz később? – Ezután már nem hallottam mást, mint hogy az apám húzza a lóbőrt, ki-be, ki-be, mint mikor a vonat zakatol.

Én meg a sötétben – mert a petróleumlámpa nem égett éjszaka – végigvágódtam az ágyon ruhástul, rögtön be is dobtam a szundit – és másnap reggel megtapasztaltam, mi az, hogy másnaposság.

Hát ez ilyen? Mit esznek rajta? Jaj, soha többé!

Hát hogy soha!? De utána csak kétszer, hetven év alatt! Pezsgőt, azt… azt… de még mennyit! Fél… nem, dehogy!… nem litert. Fél decit. De azt minden szilveszterkor.

Na, most meg vagy elégedve?

A legtöbb ágybérlőnk otthon érezte magát nálunk, és én is jó barátságot tartottam azokkal, akikkel egy szobában éltem.

Sokan kérdezték, hát milyen élet volt ez? Nyitott könyv minden perced, idegen emberek előtt. Soha nem lehetsz magadban. Ez a feszültség elkerülhetetlenül egymás ellen fordítja az így élő embereket, kiborítja őket, jönnek a veszekedések, verekedések. Ha így kellene élnem, kiszaladnék a világból. Hogy bírtad?

Mi így éltünk – és egész jól kibírtuk. Úgy éltek a lakóink is, ahogyan mi, reggel felkeltek, elmentek dolgozni, hazajöttek, megvacsoráztak, aztán vagy elmentek hazulról, vagy otthon hallgatták a rádiót. Én egy csodálatos, héttagú baráti társasággal töltöttem minden szabad időmet.

De olyan is volt, hogy együtt szórakoztunk abban a szoba-konyhában. Szólt a zene a rádióból, és egész este táncoltunk a szobában, a konyhában – körbe-körbe, kerülgetve a bútorokat. Születésemtől nősülésemig idegenekkel éltem együtt – ezalatt egyszer se fordult elő ellenségeskedés, soha össze nem vesztek az egy szobában lakók. És rend volt nálunk. Akárki volt, akárhonnan jött, ezt tiszteletben tartotta.

A mama. Ez elsősorban az ő varázslata volt.

A lakóink közül Karcsi bácsi volt az, aki már eleve, természeténél fogva, szerette a rendet. De nemcsak ezért kedvelte őt a mama – meg én –, hanem azért is, mert Karcsi bácsi szeretni valóan szelíd ember volt. Soha senkit meg nem bántott, emberfiáról rosszat sose mondott, a hangja, a szeme járása is kifejezte, hogy sanda gondolata nem volt senkiről. Barátságban élt a többi ágybérlővel, meg a mi családunkkal, de legfőképpen énvelem. Pedig sokkal idősebb volt nálam.

Tudtam, mikor jön haza Karcsi bácsi a munkából, és ha jó idő volt, gyakran kedvem támadt megvárni őt az udvaron. Mikor megjött, leültünk egy

padra, és képesek voltunk fél órán vagy akár egy-két órán át beszélgetni, jobbára közös szenvedélyünkről, a biciklizésről.

Karcsi bácsi Krőzus volt ebben a vonatkozásban énhozzám képest. Nekem, tizenöt éves csóró srácnak, egyáltalán nem volt bicajom, míg neki volt, de még milyen!

Gyönyörű szép volt, felszerelve mindennel, ami csak létezik. Olyan volt, mint egy ékszer, csillogott-ragyogott, Karcsi bácsi egy ékszerhez méltóan tisztítgatta, fényesítgette, úgy is mondhatom, hogy babusgatta.

De minél jobban szerette a biciklit Karcsi bácsi, annál jobban haragudott rá a felesége. Féltékeny volt: elveszi az időt, amit a férje ővele töltene.

Karcsi bácsi csitítgatta, kedvére tett minden másban, de hogy a kerékpárjával mennyi időt tölt, és hány pengőt költ rá, abba az asszonynak nem volt beleszólása.

– Nekünk – mesélte el – sajnos, nem lett gyerekünk. Ha lenne, mindent őrá költenék, de így a biciklire megy el a pénzem.

Ültünk a konyhában, ahol akkor még petróleum világított, a kerékpárt csak homályosan láttuk, de beszélni így is lehetett róla.

Ekkor mondtam el Karcsi bácsinak a bánatomat: Nekem is minden pénzem a kerékpárra megy – de hát jelenleg öt pengőm van összesen, ennyit tudtam összegyűjteni. Mikor lesz ebből akár egy használt bicaj is!

Ő ezen egy kicsit elgondolkodott, aztán azt mondta, neki nemcsak az az egy kerékpárja van, ami ott fénylik a konyhánkban, a sparhert mögött: van egy másik is, amit Erzsébeten őriz.

– Tudja mit, Gyuri úr? Azt tizenöt pengőért eladnám magának.

Jó volna! De tizenöt pengő?

Ami eddig összejött, azt főleg azokból a húsz fillérekből spóroltam össze, amiket mama az ebédre adott. A közeli kávéházban ittam egy pohár tejet, jó vastag föllel a tetején, zsemlét vagy kenyeret haraptam hozzá, ja és egy kis kolbászra is „pazaroltam" abból a húsz fillérből. Ha négy fillérért fél kiló szilvát is vettem, még mindig félre tudtam tenni tízet. Ehhez jött, hogy a főnököm naponta kétszer-háromszor leküldött házmesterért vagy fröccsért, és ha nem várta, hogy odaadjam, ami visszajár – megtartottam.

De – tizenöt pengő!

Mit csináljak? Mert hogy a kerékpárról lemondjak, arról szó se lehetett. Azt mondtam hát Karcsi bácsinak, hogy holnap kérek a főnökömtől tíz pengőt, és ha ad, már mehetünk is Erzsébetre.

Másnap összeszedtem a bátorságomat, és elmondtam a főnökömnek, hogy én már röstellek ezzel a vacak kézikocsival járni, húzni a rúdját végig a fél városon. Most lenne egy kerékpár, használt, de jó – akkor azzal szállíthatnék elegánsan, nem úgy, mint most, annak a csóró kocsinak a rúdját rángatva. *Nekem* is jó volna, de a *cégnek* is, ha biciklin szállítaná az inas – mármint én – a reklámanyagokat, nem pedig egy rozoga járgányon.

Meglepő könnyen ráállt a főnököm, még a fizetésemet is felemelte. Így sem volt jó nekem az a hely, szakmát akartam tanulni, nem pedig havi öt pengőért komissziózni, de ezt nem kötöttem a főnök orrára, már azért sem, mert akkor eltűnt az egész világ, csak azt a kerékpárt láttam magam előtt.

Megvettem a biciklit, első utam egy kisgazdapárti képviselőhöz vezetett: reklám naptárakat köttetett be, azt vittem el neki.

A Rákóczi úton volt az irodája. Emlékszem, több parasztember is feszengett az elegáns székeken, egy-egy csomagot szorongatva: hízott liba, disznóvágáskor készített kolbászkötegek, sonka – effélék voltak a csomagokban, cserébe a remélt jóindulatért.

A képviselő úr kijött hozzájuk, bratyizott, tréfálkozott mindenkori és biztosnak elkönyvelt választóival, azok meg alázatosan hajlongtak előtte, aztán diszkréten letették az asztalra a csomagokat.

Ez mindig így ment, nem változott. Csak az én dolgom változott meg, örömömre. Nem kellett többé a kézikocsit huzigálnom az úttesten, vasárnapokon pedig kedvemre utazgathattam a barátaimmal a biciklin keletre, nyugatra. Nem tudtam betelni vele.

Amilyen nyugodt természetű volt Károly bácsi, olyan izgága volt a neje, az a vörös bestia. Amilyen kimérten mozgott, beszélt a férfi, úgy tudott rikácsolni, asztalt verni nap mint nap az asszony. Mit mondjak? A kákán is csomót keresett, és fölöttébb kellemetlen modorban adta a férje tudtára – és így a fél házéra is –, hogy „ez már sok, ezt nem tűröm tovább".

Így volt ez akkor is, amikor egy vasárnapon Karcsi bácsi elővette rejtekhelyéről a kerékpárját, és szokása szerint elkezdte tisztogatni, végtelenül precízen, gyöngéden, becézgetve annak minden porcikáját.

Az asszony mindjárt felkapta a vizet, és mindjobban belehergelte magát a sistergésbe – mindig a kerékpár, énvelem nem is… blabla, blabla. Az a szegény ember meg tűrte, tűrte – hogy bírta ki?

Egyszer csak mit látok? Atyavilág!

Károly bácsi szép komótosan elővette a nagy ládánkból az éles baltát, amely amúgy a tűzifa széthasogatására szolgált.

Csak nem akarja ezzel szétvágni az asszonyt? Igaz, hogy rászolgált, de azért ezt mégse!

De nem a feleségébe vágta azt a baltát, hanem a kerékpárjába. Miszlikekre szeletelte a szegény biciklit, szokása szerint komótosan, módszeresen, alaposan. A neje félve közeledett hozzá, már nyugtatta volna, hogy elég, elég, de a férfi lesöpörte magáról a kellemetlenkedő kezet, és folytatta a hentesmunkát, rendületlenül.

Csak amikor az asszony összesöpörte a semmiben sem bűnös áldozat földi maradványait, akkor szólt oda a feleségének, végtelen nyugalommal:

– Na, most meg vagy elégedve?

Mesebeli igaz történet

„Amikor én még kissrác voltam", mi nagyon szegények voltunk. A papa a háborúban egyik szemét elvesztette, a másikkal is fátyolosan látott, és hát így, mint pék örült, ha hébe-hóba sikerült kifognia valami alkalmi munkát.

Úgyhogy hol csurrant, hol csöppent, de inkább csak csöppent: volt olyan hónap, mikor egy fillért se csöppentett a családi kasszába a papa. Akkor sem a – ferencjózsefes – bajsza pödrésével múlatta az időt: a pék szakszervezet pénztárosa volt, társadalmi munkában. Summa summarum: üres volt a zsebe, hacsak a mama nem adott a lóversenyre pengőket, ötvenfilléreseket. Ha volt munkája, az se tudott a zsebében megmelegedni – a mama már a sarkon leste, mikor fordul be az embere, tartotta a tenyerét, és szaladt pékhez, fűszereshez, a régit megadni, az újat felíratni.

A karácsony is csak abban különbözött a többi naptól, hogy felállítottunk egy szerény kis fát, nem voltak azon csillogó díszek, szaloncukor se himbálózott rajta – tudtam, hogy vannak ilyen játszadozások, de a mi családunk nem ehhez volt szokva.

Egyszer aztán hozzánk is eljött a karácsonyi angyal.

Én akkor ötéves kisfiú voltam, és a konyhában lábatlankodtam a mama körül, mikor egyszer csak, mintha zörögne az ajtó. Furcsa zaj – és a mama is meglepődve kapta fel a fejét, mint aki nem tudja, a kis pöcögést jól hallotta-e. De amikor újra, mintha valaki… akkor a mama rájött, hogy ez – kopogtatás.

Mi sose zártuk kulcsra az ajtót, aki megfordult nálunk, és sokan megfordultak, főleg a szomszédok, az, ha nyár volt, csak átlépte a küszöböt, ha tél, akkor lenyomta a kilincset – de hogy bekopogjon!

A mama odament, kinyitotta az ajtót, betessékelte az ismeretleneket, én meg kíváncsian néztem, hogy ki jött. Hát, tündérek jöttek. A papa legalábbis ezt írta a köszönőlevélben. „Mintha tündérek jelentek volna meg a laká-

sunkban." Pedig csak két termetes asszony jelent meg, a nagy kosár, aminek a két fülét kétoldalt tartották, szinte betaszajtotta őket a konyhába, mögöttük két kamasz fiú idétlenkedett, ügyetlen mozdulataiktól hol az egyik, hol a másik csomagocska potyogott ki a konyhakőre.

A kosárban minden volt, ami szem-szájnak ingere. Ruhák, cipők, kabátok, meg még sok olyasmi, amitől a mama meg a húgom megszépült, mikor felpróbálta, de még a papára meg a fiúkra se lehetett ráismerni.

Anyámnak még helyes konyhakötény is jutott, apámnak meg príma borotvakészlet.

Aztán a két fiú csillogó láncokkal, díszekkel, szaloncukorral szórta meg a karácsonyfát, majd a ládából sose látott játékokat, dundi csokifigurákat, díszes mézeskalács-valamiket varázsoltak elő. Mint a tündérmesékben, gondolhattam volna, ha valaha is hallottam volna tündérmesét. A mamának ideje se volt rá, meg talán ő se hallott mesét soha életében.

A Király utcában, a Bajza utca és a Fasor sarkán akkor még megvolt a híres Grünwald Szanatórium, a tulajdonos, Grünwald úr küldte az ajándékokat a Rajačič családnak.

Karácsony előtt eljött hozzánk egy riporter a *Friss Újság*tól, és már másnap meg is jelent a cikk egy nagyon szegény asszonyról, aki példásan neveli öt gyermekét, és lakásuk is – ahol zsúfoltan élnek egy kis szobában, és a bútorok már-már a végüket járják – példásan tiszta és rendben tartott.

Ez a riport késztethette Grünwald urat 1926 karácsonyán arra, hogy ennek a jóravaló asszonynak örömet szerezzen.

A papának szép, karakteres írása volt: ő valamikor papi iskolába járt, ám mielőtt a harmadik gimnáziumból levizsgázott volna, meghalt az édesapja – és őneki is mihamarabb kenyeret kellett keresnie. Amit tanult, abból azért valamit megőrzött, és azt sajátosan kiforgatta, vagy éppen megszépítette, megemberiesítette – vagy a primitívségig leegyszerűsítette.

Leült a papa, és egy szép levélben megköszönte Grünwald úrnak, hogy ilyen széppé tette családunkban karácsony ünnepét.

Jött a következő karácsony. Szüleimet most is gondok nyomták, nincs pénz ruhára, nincs pénz cipőre, pedig mindegyik gyerek kinőtte, elkoptatta már a régit. Nincs pénz se házbérre, se tüzelőre, se arra, hogy legalább karácsonykor úgy lakhassanak jól, hogy ne kelljen folyton arra gondolni, mi mennyibe kerül, és mikor tudom majd megfizetni, amit felírattam a fűszeresnél, hentesnél.

Egyszer csak furcsa zaj hallatszott a konyhaajtó felől.

A mama most már rögtön tudta, hogy ez kopogtatás, és szívdobogva várta, hogy megint ők jöttek-e.

Ők jöttek.

Ugyanaz a két asszony ugyanolyan dagadt kosár két fülét fogta, ugyanaz a két fiú jött utánuk, két ládában sok csomagocskával.

A gyerekek a játékokhoz rohantak, a mama a ruhaműket adta tovább nagy boldogan, hogy minél hamarabb megnézhesse, hogy illik a lányára ez meg az meg még a harmadik, negyedik ruha, és a fiai az új öltönyben hogyan feszítenek.

A papa a köszönőlevéllel volt elfoglalva – hosszú fogalmazványt alkotott, kicirkalmazott betűkkel –, ki tudja, lesz-e még az életben alkalma rá, hogy fogalmazási és szépírási képességét csillogtathassa.

De Grünwaldék a következő évben is gondoltak ránk, és utána is – tizenhat évig!!! – minden karácsonykor. Közben mi számtalanszor költözködtünk, de Grünwaldék mindig megtudták, hol lakunk, hogy ebben meg abban meg mindegyik utcában megörvendeztethessék a mamát karácsonykor. A mama közben megőszült, a papa megpocakosodott, a gyerekek megnyúltak, de hogy, hogy nem – az ajándékruhák széle-hossza valahogy mindig szinkronban volt a mi méreteink alakulásával.

1942-ben én Erdélyben a 24-es székely honvéd határvadász zászlóaljnál voltam katona. Karácsonykor is csak annyi időt kaptam, hogy hosszú vonatozás után másfél órát tölthessek a családommal. Aztán – vissza a pokolba.

Mert kegyetlen soruk volt Erdélyben a magyar katonáknak. A kemény munka mellett sovány, pocsék ételt öntöttek a csajkába: bablevesnek mondták, csak bab nem volt benne. Olyan éhesek voltunk, hogy gyalogsági ásóval ástuk ki a talajból a murokot (a marharépát), köpenyünkkel letöröltük, de még így is csikorgott, ropogott a mocskos föld a fogaink között. Úgyhogy semmire se vágytam jobban, mint hogy jóllakhassak. Alig maradt már időm, indulni kellett, de olyan éhes voltam, hogy szorongva – mert váratlanul jöttem haza – megkérdeztem: mama, van itthon valami?

A mama bólintott, a sparhelthez sietett, és meggyújtotta gyufával a lángot egy nagy fazék alatt. Valami főzelékfélét vártam, mi másra számíthattam volna a háborús idők közepén?

És mit tett elém a mama, büszkén, boldogan – a szeme huncutul csillogott, amit nem szoktam meg nála, de most azt mondta a szeme: Na, fiam, erre ugye nem számítottál?

Mákos tésztát hozott! Amit egész életemben a legjobban szerettem. Egy mélytányért púposan megtöltött az a finomság. És a mák nem úgy volt rajta, mint máskor – mikor a mákszemek messziről köszöngettek egymásnak –, nem. Ezen a tésztán egészen feltornyosult a mák. Kéjjel burkoltam be, és… „Van még, mama?" Volt. Az a tányér is hamar kiüresedett.

Már elköszöntem volna, de a papa azt mondta, várj még egy percet, fiam. Jó lesz ez az útra, jó meleg. És kivett a szekrényből egy álomszép, tiszta gyapjú pulóvert. Felvettem. Istenien áll – csodálkoztak mindannyian –, és ezt mondta a tükör is, amibe futólag belenéztem.

– A Grünwald úrtól… – mondta a papa –, és láttam, hogy a testvéreim is jól ki vannak stafírozva. – Fiam, talán ez volt az utolsó – sóhajtott aztán. – Tudod, a törvények…

Nem tudtuk meg soha, hogy mi történt velük. De mégis jelt adtak magukról. Szomorú jelt. Mert többet soha senki nem kopogtatott be nálunk karácsonykor a konyhaajtón.

Milán, miből?

A mi körünkben a felnőtt férfiaknak – de a nőknek is, már akinek volt ráérő ideje – legfőbb szórakozásuk a lovi volt.

Lovira járt hétről hétre az apám, a bátyám, az ikertestvérem – a papa barátai is egytől egyig lovisták voltak, de a szomszédság jó része is ebbe volt beleszédülve.

A házban még a gyerekek is betéve tudták, hogy szerdán és szombaton ügető, csütörtökön és vasárnap galopp, és a galopp-pályán zsoké üli meg a lovat, míg az ügetőn kétkerekű kocsi előtt fut a paci, és a hajtó buzizza őt, hogy jobban, és még jobban szedje a lábát.

Időnként mi is családostól vonultunk ki a Kerepesi útra vagy az ügetőre.

A gyerekek nagy szabadságot élvezhettek ott. Senki se minket egzecíroztatott, mindenki a lovakat bűvölte a szemével, és csak bámultuk a papát, hogy micsoda hangja van, mikor egy bizonyos ló nekiveselkedve fut el előttünk, és ő magafeledten csak a paci nevét ordibálja, aztán egy másik ló nevét, majd egy harmadikét. Mikor pedig a lovak célhoz érnek, hol rohan a kasszához, és a nyereményt lobogtatva jön vissza a helyére, hol meg fancsali arcot vág, semmilyen lónevet nem kiabál be, mert elment a pénz, nincs miből fogadnia.

De akkor se mondta nekünk, hogy gyerekek, haza. Maga a verseny is élvezetet adott. Mi pedig akármeddig ott maradtunk volna.

Egy napon a papa széles jókedvvel jött haza, mondott valamit németül, amitől a mama sírva fakadt. Nem tudtam, hogy miért. Csak évekkel később mesélte el apám a bátyámnak, a bátyám pedig nekem, mi volt az, amiért a mama sírt és nevetett egyszerre.

Úgy kezdődött, hogy a papa egy kis pénzt kért a mamától. Naná, hogy a lovira. A mama széttárta a kezét, és csak annyit mondott:

– Milán, miből?

No, ha nincs pénz, nincs pénz. De hogy lovi ne legyen szombaton, az létezhetetlen. Kibandukolt hát egy fillér nélkül… még sose volt úgy, hogy valahogy ne lett volna… hát odaállt a bejárat elé, hogy szerencsét próbáljon.

Nemsokára jött is, akinél kipróbálja, egy Váradi nevezetű péksegéd képében.

Odaérve, a pék szaki köszönt a papának:

– Szervusz, Milán. Bejössz?

– Hát szeretnék, de…

Ajaj, megijedt a szaki. Szedte is a lábát, nehogy a papa… Lehet, hogy neki se volt több, mint amivel bemehetett, most mondja el ezt? Inkább elhúzta a csíkot.

Megint jött egy pék, és ő is, mint a másik:

– Bejössz?

– Szeretnék.

Szeretne, de mégse jön. Ajaj! – Szervusz, Milán.

De a papa még mindig nem adta fel. És igaza lett. Mert most inasával együtt jött mind közelebb, reményt keltően egy péksegéd – fölöttébb különös szerelésben, de itt ezen se akadt fenn senki. Festékfoltos volt ugyanis a ruhája, a kezében tarkabarka vödör, inasa vállán pedig hosszú létra meredt az ég felé.

Minek létra egy péklegénynek? Ezt a papa egyszer megmagyarázta nekünk.

Ha egy péknek nem ad pénzt a lovira a mamája vagy a felesége, fusimunkát vállal. Aztán jön, és mint egy lord, befizet a pénztárnál. Dugipénz, erről nem tudnak otthon. Na, ez a „lord" leperkálta apámnak is a belépőjegy árát, aztán, bízva a papa sok évtizedes „szakmai gyakorlatában", megkérdezte:

– Milán, te mire tippelnél, ha lenne pénzed?

A papa megmondta, hogy mire – és, mit tesz isten, ez a ló lett a befutó, és kilencszáz pengőt hozott. Kilencszáz pengő! Sok pénz volt ez 1930-ban! A papa mindjárt ajánlkozott, hogy odahozza a nyereményt. Hozott is nemsokára egy kalap pénzt, és odaadta a szaktársának. – Számold meg, egy fillér se hiányzik!

A szaki erre megfogta a papa egyik tenyerét, aztán a másikat is, úgy, hogy összeérjenek, aztán öntötte, csak öntötte a markába a pénzt, pengő pergett pengő hátán, egymáshoz koccantak ezüstös hangon… mennyi? Tíz, húsz, harminc – és a szaki még mindig nem hagyta abba. A papa ekkor összecsukta a tenyerét, jelezve, hogy ez is több mint elég.

– Ha te nem kockáztatsz, nem nyerhettünk volna.

– Ha nem adsz jó tippet, akkor sem. Fele az enyém, fele a tied. Így igazságos.

Ekkor a két péknek támadt egy gondolata. Elmennek, mégpedig taxival, egy jó vendéglőbe. A Debrecenibe. Tele van a zsebük pénzzel, egyszer az életben hadd legyenek urak.

Úgyhogy – taxi! Hátradőltek, urasan vitették magukat a Rákóczi úton, elterpeszkedve fogyasztották a Debreceniben a debrecenit, bort is rendeltek – vagy sört? –, és elandalodtak a gyönyörű muzsikán, mert nem kisebb művész volt ott a prímás, mint a híres-nevezetes Magyari Imre!

Éjfél körül ért haza az apám, széles jókedvvel. A mama felébredt, meggyújtotta a petróleumlámpát, a papa meg elővette a zsebéből azt a rengeteg pénzt, és szórta-szórta az asztalra.

A mama összecsapta a kezét ijedtében:

– Milán, mit csináltál? Betörtél valahova?

– Nem törtem. Nyertem.

De hogy mit jelentett akkor az a négyszázötven pengő a családnak!

Majdnem minden lepedőnk a zálogban várta, hogy kiszabadítsák a fogságból.

Több havi lakbérrel jöttünk a háziúrnak, adósai voltunk a fűszeresnek, a fásnak, a fűnek meg a fának, mindenkinek, akitől kölcsönt kértünk, de eddig nem tudtuk visszafizetni.

És hát, nem volt se egy rendes ruhánk, se egy cipőnk, amibe télen nem folyik bele a víz. A mama összeterelte a gyerekeit – és irány a Teleki tér. Jutott a nővéremnek ruha, a fiúknak öltöny, és a használt, de még jó cipőkből kiválaszthatta mindenkinek azt, melyik nem szorít, de nem is lötyög benne a lába az embernek.

Soha többé nem volt a papának ilyen szerencséje. Ilyen? Semmilyen. Örült, ha visszanyerte azt, amit kivitt.

Én nem jártam ki az ügetőre, de amikor a papa már idős volt, néha, ha eleredt az eső, vagy nagyon lehűlt a levegő, kimentem a papáért, és hazavittem taxival. Nehogy megfázzon.

Egy ilyen alkalommal a versenypályán felfigyeltem egy alacsony növésű pacira: úgy lépkedett, mint egy kiskunsági mokány ember. Mintha élvezné ezt a sáros talajt. Mondtam a papának, meglátja, ez lesz a befutó.

– Miket beszélsz, fiam? – bámult rám a papa. – Hisz ez nem is egy ló, hanem egy kutya. Ez lesz az első? Inkább az utolsó. És a térdét csapkodta nevettében, nahát, fiam, ennyit se értesz a lovakhoz?

Én meg kötöttem az ebet a karóhoz, hogy megjátszom ezt a lovat. Ha nyerek, fele a papáé.

És az a „kutya" elsőnek futott be, és százötvenszeres pénzt hozott.

Mondtam, papa, maga már hetven éve jár ki ide, és nagy lószakértő, én meg, mint laikus, csak ránézek a lóra – és beletrafálok. Ehhez mit szól? Hát, azt mondja, ez véletlen volt, fiam. Ha véletlen, hát véletlen – pénz beszél, kutya ugat.

Felvette apám a nyereményt, én meg azt mondtam, na most, tartsa a markát, papa! Köt az ígéret, a fele jár.

– Miért nem jössz máskor is, ha ilyen mázlista vagy? – kérdezte a papa egyik barátja. – Járj ki, fiam! Hozz nekünk is szerencsét!

Szerettem a papát és a barátait, de nemet kellett mondanom. Más szenvedélyem volt nekem, kamaszkoromtól még hét évtizedig: a sakk. Nem pénzben játszottam, csak a játék élvezetéért, és sohase tudtam betelni vele.

Duna-parti rettenet

Én a Szinyei Merse utcai elemi iskola negyedik osztályába jártam, az ikertestvérem, Miki a harmadikba – hát igen, ő egyszer megbukott. Borvirágos orrú tanítójuknak az volt a sajátos nevelési módszere, hogy ha valaki rossz fát tett a tűzre, a többieket arra uszította, rajta, csak adjatok a pokolra valónak! Nem kellett kétszer mondania – adtak. Ami csak belefért!

Egyszer ott voltam egy ilyen kollektív megveretésnél, és megláttam a gyerekek közt egy különös fiút. Folyton izgett-mozgott, mint a sajtkukac, egy pillanatig se tudott egy helyben maradni. Megkérdeztem az öcsémtől, ki ez a fiú, azt mondta, ő a legjobb barátom. Katz Andrisnak hívják.

Ebben az időben kezdődött a bokszolói „pályafutásom", edzésre jártam a Gömb utcai iskolába. Adler Zsiga bácsi tanított minket, a világhírű bokstréner. Verekedni nem szerettem, de arra gondoltam, ha belém kötnek, vagy szidják az anyámat – erre nagyon érzékeny voltam –, akkor, ha muszáj, behúzok neki egy bal- vagy jobbhorgot, egy lengőütést vagy egy sorozatot.

Andris is odajárt a Gömb utcába. Ügyes volt, gyorsabban mozgott, mint én, igaz, hogy taktikázásban én voltam az erősebb. Szerettem bokszolni, meccset nézni még most is szeretek – de leginkább azért jártam éppen a Gömb utcába, mert ott a nagyhírű Adler Zsiga bácsi volt az edzőnk. Nagyon szerettem, csodáltam őt, és nemcsak a tudásáért, hanem emberségéért, egész lényéért is. És a többiek is szerették, tisztelték az Adler Zsiga bácsit.

Még azért is jártam éppen a Gömb utcába bokszolni, mert minden edzés után kaptunk másfél liter lefölözött tejet, hogy erősödjünk. Azt mindig hazavittem, a mama meg átküldött a szemben lévő Ziffer pékhez egy fonott kosárral, amit Ziffer bácsi tíz fillérért törött pereccel rakott tele. Mama a tejjel mákos gubát készített a törmelékekből – a mákszemeket ugyan meg lehetett számolni, de nekünk így is ízlett. Mindig kértem még a mákból, a mama odaszórt egy icipicit: kisfiam, kell a többieknek is.

Andris papája fuvarozási vállalkozó volt. Közel laktak hozzánk, és többször láttam, hogy az ovális fejű Katz bácsi kikiabál az ablakon: Trógerok, munka! Ilyenkor egyszeriben felállt három-négy izmos férfi az ablak alatti kocsma egyik asztalától, felmentek az emeletre, és ott Katz bácsi eligazította őket, hogy mit hová cipeljenek.

Egyszer Andival együtt mentünk edzésre, és a barátom kért, hogy előtte menjek fel vele a lakásukba. A lépcsőházból nyílt az ajtó, belépve oda egy nagy szobát láttam, középen egy asztal, körülötte három egyszerű szék. Az asztal közepén jókora húsos tál, mögötte Andris apja, és egy libaszárny, amit két kezével összeszorítva, elmélyülten rágcsál Katz bácsi. Meglátva minket, az öreg kivett a tálból egy jókora combot, és színpadias mozdulattal odahajította a fiának. Andi, mint jó focikapus, marokkal kapta el három méter távolságból a pirosra sült delikáteszt, és azon mód nekiállt, hogy lerágja a csontról a húst. Mintha egy kutyát láttam volna, amint a csontot rágja.

Aztán otthagytuk azt az egyesületet, más- és máshova jártunk, mert csúcspontján volt a munkanélküliség, és azt reméltük, hogy valahova beprotezsálnak. De akkor se lett barátom a Katz Andi, mindig a Miki haverja maradt. Nem mondhatom, hogy jó útra vitte volna az öcsémet. Hát például: a lichthofban egy kis műhelyt rendeztem be. A Teleki téri ócskapiacon potom áron vett kéziszerszámok meg egy kis kézi présgép alkották a berendezést. Volt ott egy nagyon jó versenykerékpárom is, azt minden héten apróra szétszedtem, a csapágyakat terpentinnel kimostam, majd bekentem gépzsírral. A jól ápolt bicaj szinte magától ment, méghozzá zajtalanul.

Ápoltam a szerszámaimat is, vigyáztam rájuk – de aztán észrevettem, hogy hol ez hiányzik, hol az. Ha az öcsémet ezért elővettem, nem tagadta, hogy kivitték a Telekire, eladták, az árát együtt elköltötték. Szóval ilyenekre vette rá Katz Andris az ikertestvéremet.

De az is a Katz Andris volt, akivel együtt hallgattuk, főleg a háború utolsó szakaszában, nap mint nap, a londoni rádió adását, és ő mindig okosan elmagyarázta, mi van a szavak mögött elrejtve. Mind a térkép fölé hajoltunk – még az ágybérlők is –, és izgatottan követtük a németek sündisznóállásnak meg rugalmas elszakadásnak becézett visszavonulási útvonalát. Andris jóvoltából mi is kezdtük megérteni, hogyan kell a ködösítő szavakból kibontani a boldogító valóságot, hogy hamarosan vége lesz a háborúnak, és vele a nyilasuralomnak is. Aztán Andris hozzánk költözött, és lett a két-három nem fizető ágybérlőnk egyike.

Egyszer, mikor hazajöttem a repülőtérről, azt hittem, rosszul látok. Andris ott feküdt az egyik ágyban, párna a feje alatt, dunyha fölötte, és elmélyülten olvasott valamit. Ágyban! És fényes nappal! Ilyen még nem volt. Legalább tízen aludtunk abban a szobában, és csak két ágyunk volt, és egyikben sem aludt soha senki egyedül. Csak most, az Andris. Mi történt?

Akkor tudtam meg a rettenetet, amiről nem is hallottam addig a napig.

Andrist az utcán elkapták a nyilasok. Nem volt sárga csillag a kabátján – minálunk ő azt sohase hordta –, de göndör haja, hosszú, hajlott orra, vastag szája elárulta „bűnét". Gyerünk! Be, a többiek közé. A Duna-parton őt is levetkőztették, cipőt, kabátot le! És – lövések sora. Ő meg, mielőtt odaértek volna, háttal a jeges Dunába vetette magát. Utánalőttek, eltalálták a lábát, de ő csak úszott, rendületlenül.

A Vámház körútnál kimászott a vízből, meglátta őt egy emberséges zsaru, és valahogy elsegítette a közeli rendőrőrsre.

Az öcsém éppen otthon volt, amikor megjelent nálunk egy zsernyák. Ott van náluk az őrsön egy fiú, Andrásnak hívják. Nem tud lábra állni, kéri, hogy menjen érte valaki, mert éjszakára nem maradhat ott.

Miki percet se várt, mindjárt el is indult a barátjáért. Útközben talált egy szemetes taligát, abban tolta haza Andrist – ha egy nyilasnak feltűnik a furcsa látvány, őt is elviszik, nem csak a Katz Andrist. De szerencsésen hazaértek.

A mama aztán Andrist rögtön kezelésbe vette. A lövés nem ért csontot, és mert anyám a sebet gondosan tisztogatta, és gyakran cserélte rajta a kötést – szépen be is gyógyult egy idő után.

Hogy a mama kikezelte Katz Andrist, és úgy bánt vele, mintha a saját fia lenne, azon senki nem csodálkozott: ő egy idegenért is megtette volna ezt, nemhogy a Katz Andrisért. A mama emberségéről volt nevezetes.

Miki öcsém semmiről se különösebben. De akkor, a Kinizsi utcától a Munkácsi utcáig – hazáig – tolta Andrist egy szemetes taligában! Óvatosan, hogy ne fájjon úgy a seb.

Erdélyi látomás

December végén történt, a 24-es székely honvéd határvadász zászlóaljnál. Mélységes mély volt akkor ott a hó – hogy máskor milyen december vége felé, azt nem tudom, mert addig a napig, míg Erdélybe nem parancsoltak, még közelébe se jutottam az országhatárnak, nemhogy túlmentem volna rajta.

Nálunk is voltak akkoriban nagy hidegek, fagyok, láttam otthon is hóhegyeket, de mi volt ez ahhoz az ordító hideghez, süvöltő szélhez képest, meg ahhoz, ahogyan az embert feje búbjáig is ellepné, akár fel is falná a hó, ha nem sílécen járná az utat. Hamar megtanultam síelni, de megszeretni nem tudtam soha: talán mert az erdélyi fekete napokat idézte, igen, fekete volt még a hóviharban is – és mert nem akartam erre emlékezni, hát síelni se akartam soha többé.

Kézdivásárhelyen volt a laktanyánk – géppuskásoknak, aknászoknak, tüzéreknek, más alakulatoknak. A várostól tíz kilométerre hóból felépítettünk egy nagy, kőkemény falat, hogy védjen az ordító szelektől. Tizenöt-húsz méterre ettől a faltól vonult a hegyoldalban a gyalogút, és ott egyszerre csak megjelent egy munkaszolgálatos csoport, néhány katona kísérte őket. Olyan volt, mintha egy Rejtő-könyv elevenedett volna meg – vagy mint amilyen egy rémlátomás lehet.

Lakatlan vidék ez, csak hó és hó mindenütt. A háttérben égig érő hegyorom. Egyszerre előtűnik egy szakasz nyakadt ember, sárga csillag van a mellükön.

És a csapat közepe táján, elegáns tartással, viszonylag rendben tartott öltözetben, jön, jön egy velem egykorúnak látszó fiatalember, karjában – egy helyes kis öleb! Égig érő hegyek, minden csupa hó, kihalt vidék – és ez a kutya a fiatalember karjai között! De tényleg! Egy helyes kis öleb!

Mondom: mint egy Rejtő-regény!

És még nincs vége. Az igazi meglepetés csak most következik.

Mikor velem egy vonalba érnek, hát azt látom, hogy az az elegáns fiú a szép kis ölebbel – nem más, mint Ungar Gyuri, akivel a negyedik elemiig egy osztályba jártunk. Akkor őt átíratták a polgáriba, és útjaink elváltak.

Az Ungar Gyuri!

Úgy jött mindennap az iskolába, mintha skatulyából húzták volna ki. De nemcsak elegáns volt, és hozzá igen okos, hanem jószívű is. Gazdag gyerekek és nagyon szegények is jártak abba az iskolába, ez olyan környék volt – én az utóbbiakhoz tartoztam, őt az előbbiek közé soroltam magamban. Pedig nem voltak olyan gazdagok – inkább úgy mondanám, hogy jó módban éltek.

Gyuri apjának egy kis nápolyi- és stollwerkgyártó üzeme volt az Aradi utca és Bajnok utca sarkán. Kellemes nápolyiillat jött fel a pincehelyiségből, és valahogy egészében olyan tisztaságjelenség áradt onnan fölfelé.

Sokszor jött Gyuri úgy az iskolába, hogy a zsebe, a táskája telis-tele volt nápolyival meg stollwerkkel. Mindet szétosztotta, nekem is adott. Gyuri nem szerette, ha megköszöntük. Zavarba jött, és látszott rajta, jobb szeretné, ha elmaradna ez.

Közel mentem ahhoz a gyalogúthoz, ahol lassan vonult a csapat, és mikor hallótávolságra voltam tőlük, odakiáltottam, ahogy a torkomon kifért:

– Szervusz, Gyuri!

Rögtön meghallotta, le is nézett rám a másfél méternyi magasságból. Láttam, hogy ő is örül nekem, de fájdalmat is tükrözött az arca – hát, így és itt kellett összetalálkoznunk!

A hegyoldalon nem lehetett fölmenni hozzá – abban a hórengetegben, de mert lassan vonultak, Gyuri megállt, hogy onnan a magasból egy kicsit beszélhessen velem.

De csak pár szót válthattunk, mert a rajparancsnok, Kuda Ernő – kis gonosz ember volt, mindig utazott rám, mert nem hagytam magammal kibabrálni – rám rivallt:

– Rajacsics! Rögtön jöjjön el azoktól a zsidóktól!

– Együtt jártunk iskolába – feleltem vissza –, és nagyon régen nem láttuk egymást. Mi van abban, ha pár percig beszélek vele?

– Ne pofázzon, Rajacsics, mert megjárja! – ordította a parancsnokom, és mert akkor is tovább beszélgettem, magából kikelve kiabált rám:

– Még mindig ott van? Takarodjon onnan!

Éppen akkor váltott gyorsabb ütemre a csapat, Gyuri elköszönt, és hamarosan már csak a hátát láttam. Visszafordultam, de már későn. A pa-

rancsnok jelentette a felettesének, hogy nem fogadtam szót, és még nekem állt följebb – és parancsmegtagadás vétsége címén kihallgatásra rendelt a századparancsnok, bizonyos Fialka György hadnagy úr.

Fiatalka volt ez a Fialka nevű ludovikás tiszt, nyalka, nyurga, sovány fiú, kis stuccolt bajusszal – és dölyfös, megközelíthetetlen – minden lépése, minden szava annak a mérhetetlen távolságnak mutatós érzékeltetése volt, aminek őszerinte vitathatatlanul meg kell lennie egy tiszt és katonái között:

– Maga miért áll itt? – kérdezte távolságtartóan, amikor a kihallgatáson az én nagy vétkemre került a sor. De erre nem várt választ, hanem rám ordított:

– Piszkos pesti kommunista! Majd én ellátom a baját!

El is látta. Két hét szigorított fogság.

A fogdában e két hét alatt egy fapriccsen aludtam, és úgyszólván éheztettek. Csak mert pár szót váltottam egy iskolatársammal, aki történetesen zsidónak született.

Az a fejvesztett októberi nap

Azon a napsütéses vasárnapon, amikor a rémület tartott fogva engem is, mint vélhetően mindenkit a laktanyában, Takács százados úr nem volt a repülőtéren. Nem kérdezhettem meg tőle, mi ez a fejvesztettség, miért nem tudjuk, hogy mi megy itt végbe.

Délelőtt parancsot kaptunk: fegyelmezési gyakorlatra indulunk. No de – vasárnap? A legöregebb emberek se emlékeztek rá, hogy ilyesmi valaha is megtörtént volna.

A parancs úgy szólt, hogy vonuljunk ki a vasút mentén haladó útra. Odamentünk, ott fegyelmezési gyakorlatot végeztettek velünk, de a gyakorlatot vezető tiszt tíz perc múlva sorakozót vezényelt, és beirányított bennünket a körforgalmi épület aulájába.

Parancs az parancs. De mégse járja, hogy ma már másodszor egzecíroztatnak minket, és még egy tisztet se láttunk, akitől megkérdezhetnénk, hogy mi történik itt.

Mikor bementünk az épületbe, csak megálltunk, már amennyire megállhattunk abban a fullasztó zsúfoltságban. Inkább azt mondanám, hogy összepréselődtünk, mint a szardíniák.

Egyszer csak azt láttam, hogy német tisztek és tiszthelyettesek masíroznak be a félemeleti körfolyosóra, ahonnan az irodák nyíltak.

Mi a fenének jöttek ezek ide? Mit akarnak tőlünk? Mi a tervük velünk? Szaladgáltak jobbra-balra, mint a bolondok, de hogy miért, arról sejtelmünk se volt.

Mikor felnéztem, ijedten láttam, hogy odafent egy német tiszthelyettes fenyegetően ránk irányítja a géppisztolyát, és a nézése olyan félelmetes volt, hogy már attól is elsülhetett volna az a fegyver.

Miért tartanak sakkban minket – a szövetségeseiket, mert hát tudtommal azok volnánk. Valami történhetett, amiről nem tudunk. Ha odafent az a tiszthelyettes elsüti a géppisztolyát, okát se tudjuk, hogy miért halunk meg.

Telt az idő.

Mi csak álltunk, álltunk, összepréselve.

És tehetetlenül, mert bármi történik, mozdulni sem tudunk.

A tiszthelyettes továbbra se lépett akcióba. Úgy látszik, még nem kapott parancsot.

És hol vannak a mi tisztjeink? Körbenéztem. Magyar katonák. Német tisztek. Magyar tiszt? Legalább egy lenne, mutatóban! Akitől megtudhatnánk, miért állunk itt, mi vár reánk.

Aztán végre kiadták a parancsot, hogy ahányan vagyunk, vonuljunk ki a körlethez. Egy sóhaj: a megkönnyebbülésé. Rémeket láttam hát az előbb. Csoda? Az eltelt rémületes órák után?

Később jött egy magyar tiszt, de ő se mondta meg, minek megyünk mindnyájan a körlethez. Nagyon úgy látszott, hogy mégis valami rémség készül itt, és még a mai napon be is következik.

Kimentünk hát, parancs szerint, a repülőtér sínek melletti oldalához, ott álltak az állományi épületek.

Újabb parancs: mindenki vegye magához a puskáját és a gyalogsági ásóját.

Magunkhoz vettük. Kicsit nyugodtabb lett az ember, van mit szorongatnunk legalább, mielőtt legéppuskáznának. Újabb parancs. Ássunk lövészárkot magunknak. Néhány kézigránátot is adtak, mutatóba.

Szaladtunk, hoztuk az ásókat, de hogy ezt a kelekótya parancsot megcselekedjük, arra már nem volt érkezésünk. Mert addigra begördült a vasúti síneken egy oldal nélküli úgynevezett platós vagonokból álló vonat. A vagonok platóján, gépágyú körül német katonák. Erre kellettek az ásók? Vagy vegyük elő a puskát, és fordítsuk az ágyú ellen?

A német egyenruhások gépágyújukat felénk fordították. Közben nevetgéltek, és mutogatták is, meg mondták is, hogy káput! Káput! Mást nem gondolhattunk, mint hogy nekünk káput.

Én mindenesetre azt nézegettem, ha futni kell, mi a leggyorsabb út kifelé. Arra jutottam, hogy leghamarabb a Kamaraerdőbe lehet eljutni innen, de ha ezek észrevesznek, mindennek vége – szóval, nem biztos, hogy ezt kellene tenni. Vagy mégis?

Eddig értem el a töprengésben, amikor egyszer csak mit látok?

A vagonok csendben elindulnak visszafelé, és mire eltűnnek a láthatárról, nagy kondérban hozzák nekünk – a gulyást. Ugyanazok hozzák, ugyanott, ugyanúgy fogyasztjuk el, mint minden este. Mi ez? Álmodom? De nem. Csajkák, kulacsok, ivóvíz. A szokásos. A gulyást ugyanolyan nagykanállal mérik – és éppolyan pocsék, mint minden alkalommal. Elfogyasztottuk, bementünk a körletbe. Mintha mi sem történt volna. Reggel felkeltünk – semmi magyarázat. Úgyhogy nem tudtam, mire véljem azt a tegnapot. De kérdezősködni nem mertem, ahogy senki se mert. Tettük a dolgunkat. Parancsra persze. Mint más hétköznapokon.

(Apa tegnap nagyon megszidott – mesélte később a menyasszonyom –, miért megyek ki a repülőtérre, ez most nagyon veszélyes, de én eljöttem, hiába beszélt. Csakhogy nem jutottam túl a kapun: egy vendéget se engedtek be a reptérre.)

1944. október tizenötöt írtak aznap. Délben hangzott el a rádióban a kormányzó, nagybányai vitéz Horthy Miklós proklamációja. De mi egész nap nem tudtunk semmiről.

Békés kocsikázás a háborús Budapesten

A menyasszonyom, Juci és szülei a Szabolcs utcában laktak. Amikor a reptérről el tudtam jönni, siettem hozzájuk.

Egyszer, még októberben, nem találtam otthon a menyasszonyomat. A szülei kétségbeesve mondták el, hogy Juci bajban van, nem tud kijönni a Telefongyárból. Senkit se engednek haza.

A Telefongyár hadiüzem volt, és az a veszély fenyegetett, hogy evakuálják a gyárat, a munkásokkal együtt. Valamit tenni kell. Azt mondtam, mindent megpróbálok.

Elindultam hát a Hungária körútra.

A gyár portáján öten-hatan voltak, katonák és civilek vegyesen. Odamentem ahhoz, akit vezetőnek néztem, azzal, hogy fent van a menyasszonyom, szeretnék pár szót beszélni vele. Szívélyesek voltak velem, mert egyenruha volt rajtam, őrvezetői csillaggal.

Kis idő múlva láttam, hogy Juci szalad a lépcsőn lefelé. Kisétáltunk a kapun, mintha kint akarnánk beszélgetni, de azt mondtam Jucinak, hogy ne is menjen vissza. Ki tudja, mi lesz, milyen idők jönnek, otthon biztonságban van. Persze hogy rögtön beleegyezett. Aztán már nem beszéltem erről, más foglalt el: reszkettem a boldogságtól, hogy karon fogva sétálhatok Jucival a pesti utcán.

Mentünk, mentünk egymást átkarolva – egyszer csak megláttunk egy előttünk baktató stráfkocsit.

– Felüljünk? – kérdeztem Jucitól.

– Hát persze, jó lesz – felelte ő, és örült, mint egy gyerek, mert, mint mondta, ő még soha nem ült stráfkocsin.

Megszólítottam hát azt, aki a lovakat hajtotta, nem vinne-e el minket egy darabig?

– Az Aréna útig jó lesz?

– Nagyon jó.

Felszálltunk. – Gyia! Indulás!

Az Aréna úton kiszálltunk, megköszöntük a kocsisnak a szívességét – mást nem adhattunk neki, hiszen úgy mentem el a repülőtérről, hogy egy fillér se volt nálam, de az is lehet, hogy nem fogadott volna el pénzt katonától. Sétáltunk tovább, egymást átkarolva, oda, ahol a menyasszonyom lakik.

Ott még egy ideig ölelkeztünk, csókolóztunk, aztán – nagyon késő volt már – hazamentem a Szabolcs utcába, ahol akkor laktunk.

Hogy miért nem mentem fel én is a kedvesemmel? Akkor még nem volt szokás együtt aludni, házasságkötés előtt. Én is úgy akartam, megmondom őszintén, hogy majd csak esküvő után. Hallgatólagos megegyezés volt ez kettőnk között.

Úgyhogy otthon aludtam. Nem sokat, mert reggel visszamentem a repülőtérre. De nem éreztem fáradtságot. Boldogságot annál inkább. Szerelmes voltam, és mint ilyen – legyőzhetetlen. Mindenre képes lettem volna, csakhogy minél tovább együtt lehessek vele.

Nekem nem kell egy ilyen lakás!

– Fiam, világosság, pontosság, tömörség!
Ezt Takács százados kötötte a lelkemre, mindjárt, ahogy a budaörsi repülőtér irodájában beosztottak hozzá, írnoki munkára. Ezután is következetesen elvárta, hogy minden iromány, ami a kezemből kikerül, világos, pontos és tömör legyen.

Nagyon szerettem a százados urat.

Egy reggel, amikor bejött az irodába, láttam rajta, hogy nagyon felzaklatta valami. Megkérdeztem: Mi a baj, százados úr?

Rögtön válaszolt.

– Tegnap egy lakást kínáltak fel nekem. Mindenestül. Emberekét, akiket elhurcoltak, csak azért, mert zsidók. Érted? Csak azért. Mindentől el kellett búcsúzniuk, amilyük volt, ami hozzátartozott az életükhöz. A bútoraiktól! A ruháiktól! Legszemélyesebb holmijaiktól! Emléktárgyaiktól! És elindították őket, mit tudom én, hová. A semmibe.

Várt egy kicsit Takács százados, látszott rajta, hogy ami most következik, azt alig tudja kimondani: – És tudod, fiam, hányan örültek, amikor megtudták, hogy nekem az a lakás nem kell? Nekik kellett. Tülekedtek érte. Szégyen!

Amikor csak mi voltunk az irodában, sokszor beszélt velem – a huszonhárom éves címzetes őrvezetővel – bizalmasan a százados úr. Egyszer, amikor megint kettesben voltunk, még azt is meg mertem kérdezni tőle: – Százados úr, meddig tart még ez a háború?

– Hogy meddig tart? Már vége. Ezt a háborút már elvesztettük, fiam. És amikor bejönnek a szovjet csapatok – a százados ezt nagyon halkan mondta – fiam, lehet, hogy engem lefokoznak címzetes őrvezetőnek, te pedig százados leszel. Miért ne? Egy munkásgyerek! De ha valaki, akkor te megérdemled – tette hozzá.

Hogy én – százados? A hat elemimmel! Ugyan! Nem is akartam volna. Elég volt a katonáskodásból, több is a soknál. De az jólesett – hát persze –, hogy így vélekedik rólam Takács százados.

Aztán… szóval… ami valamivel később történt vele – annak éppen az lehetett az oka, hogy a megaláztatást, amitől annyira félt… De ne menjek a történet elébe…

Valamikor október végén a szolgálati jeggyel vételeztem a központi elosztónál kétfajta sajtot. Amennyit elbírtam. Úgy tíz kiló lehetett. Felét leadtam a tábori felderítő alakulatnál, már csak ők voltak ott a repülőtéren. A másik felét megint megfeleztem, és az egyiket elvittem Takács századoshoz. A Vérmezőnél lakott, már nem tudom, melyik utcában. Éppen fekvőtámaszokat végzett, amikor beléptem hozzá. Láttam rajta, hogy nagyon örül nekem, de bizony, még jobban megörült a vagy huszonöt doboznak, mindegyikben nyolc-nyolc kis háromszögletű sajt volt. Ki akarta fizetni, de hogy fogadhattam volna el a százados úrtól!

Ma mit jelentene ez az ajándék? De abban az időben, ha keresztül-kasul járta a várost, akkor se tudta volna beszerezni. Huszonötöt? Még egyet sem.

1945 nyarán eszembe jutott, hogy újból elmegyek Takács századoshoz. Akkor már könnyen át lehetett menni Budára. Alig vártam, hogy találkozzam vele.

Odaérek. Hát a ház – ahogy más épületek is mellette, körülötte – csupa, de csupa rom.

A földszint megmaradt annyira-amennyire.

Az első emeletből már alig látszott valami.

A másodikból még annyi sem.

A harmadik, ahol a százados lakott… a harmadik emelet… sehol.

Becsöngettem a házfelügyelőhöz. Kérdeztem, tud-e valamit Takács századosról.

– Arról az úrról a harmadikon? – felelt kérdéssel a házmester. – Nem lehetett azt lekergetni a pincébe. Mondhatott annak akármit az ember. Akkor se ment le – és felfelé mutatott az ujjával, oda, ahol már nem volt emelet.

Úristen, miért is hoztam el őket?!

– Bözsi! Láttad a plakátot?
Köszönés nélkül állított be kora reggel legkedvesebb testvéremhez lélekszakadva a barátnője.

Koromsötét volt még odakint.

Bözsi kidörzsölte az álmot a szeméből:

– Lassan már mindennap kiragasztanak valamit ellenünk, mi a búbánatnak trappolsz be ezzel, hisz még hét óra sincsen! Mi az a plakát?

– Hogy a zsidó férfiaknak muszáj rögtön jelentkezni a Tattersaalban. És háromnapi hideg kaját vigyenek magukkal.

– De hát háromnapit! – sírta el magát Bözsi nővérem, akihez délután elmentem, mert közben én is láttam a plakátot. – Akkor ez – mit gondolsz – azt jelenti, hogy elviszik őket? De hová? Jaj, Istenem! Akkor nem jönnek vissza egyhamar!

„Egyhamar!"

Laci, a sógorom, akkor ért haza, amikor én már indulni akartam. Nem szólt semmit, hanem hisztérikus sietséggel – hol a hátizsákom? – mindjárt kezdte is összekapkodni a holmiját. De mit vigyen? Azt se tudja, meddig kell ott lenni, hátha sokáig – hát akkor sok mindent. Igen, de ki tudja, hova mennek, mennyit kell gyalogolni – akkor nem tömheti tele. És könnyű ruhát pakoljon be, vagy olyant, ami az Északi-sarkra való. Vagy hová. Mert azt persze nem írták rá arra a rohadt plakátra, hogy mi az úti cél. Kapkodott összevissza ez a különben nyugodt ember, így aztán a nővérem kivette a kezéből, és szépen összehajtogatta a holmiját: ilyet is, olyat is, hogy át se izzadjon, meg se fázzon.

És – háromnapi hideg élelem? – ugrott fel a székről Laci. – Hol élnek ezek? Jó, ha egynapi van a háznál ebben a szar világban, és akkor, hármat?!

Ezen a ponton otthagytam őket, vissza kellett sietnem a repülőtérre. Másnap – mert újra odamentem – a nővérem magába roskadva fogadott.

– Mondtam neki, miért nem maradsz a seggeden? Mit gondolsz, majd minden házat átkutatnak, hogy van-e ott zsidó? Hát mindjárt itt lesznek az oroszok! De ő, hogy szó se lehet róla. Jönnek a banditák, és téged is elvisznek – mondhattam akármit, ő csak ezt hajtogatta.

Ugyanígy gondolkodtak Laci haverjai is a házban: a Gerő Miki, a Vida Sanyi, a Richter Laci. Együtt indultak el mind a négyen. Bözsi is velük tartott, azzal, hogy ha törik, ha szakad, megtudja, hova viszik őket a Tattersaalból.

Nem ismertem a nővéremre, amikor este sikerült elszabadulnom a repülőtérről.

Mindennek vége hangulatban volt ez az alapjában derűs asszony.

Elkísérte Lacit abba a házba – mesélte –, ahová átvittek egy csoportot a Tattersaalból. Nem sokkal később megint ott volt, kiudvarolta a kapuőrtől, hogy pár percre felmehessen, és így beszélhetett néhány szót Lacival. Könyörgött az az ember. – Bözsikém, drágám, találjatok ki valamit! Odajöttek a barátai. Ők is, hogy csak tőlem remélhetnek valami csodát. Mert hát, ami itt van!… Sejtették eddig is, de más, amikor átéli az ember…

Másnap reggel kimentem a repülőtérre, aztán elsiettem abba a házba, amiről a nővérem beszélt.

A Móricz Zsigmond körtértől – akkor Horthy Miklós tér volt a neve – HÉV-vel utaztam a törökbálinti elágazásig, végig a Fehérvári úton, onnan gyalog mentem tovább. Úgy fél kilométer után, már Budafokon, felismertem azt a bizonyos házat, ahova a fiúkat vitték.

Dr. vitéz Takács Nándor szolgálaton kívüli repülő műszaki százados volt a repülőtéren a főnököm – az ő bizalmára, emberségére alapoztam a tervemet. Engedélyével, távollétében bármilyen iratra vagy postai küldeményre aláírhattam a nevét.

Én meg nem fukarkodtam, odakanyarítottam szabadságos levelekre, eltávozásokra, kilépési engedélyekre – tulajdonképpen mindenkinek, arra, amire kérte. Már annyiszor leírtam, begyakoroltam azt, hogy dr. vitéz Takács Nándor, hogy nagyítóval se lehetett megkülönböztetni a hamis aláírást az igazitól, írásszakértőt meg csak nem rángatnak oda.

Azért adta nekem ezt a felhatalmazást a százados – sose mondta, de mi más oka lett volna rá –, hogy életeket menthessünk meg ezen a réven. Azokét, akik, mint én is, nem akartunk a nyilasokkal Nyugatra távozni. Kitöltök adott esetben mondjuk egy szabadságos levelet, aláírás, körpecsét – a hon-

véd már mehet is haza. Arra mindenesetre elég, hogy ha igazoltatják, van mit megmutasson. Hogy elfogadták-e mindenhol, azt nem tudom, de azt reméltem, hogy a rutin igazoltatások próbáját kiállja.

A csillagosok érdekében megírtam, majd „aláírtam" egy abszolút rendben lévőnek tűnő megbízást, hogy én, vagyis Rajačič György őrvezető, vigyek a budaörsi repülőtérre nehéz munkára fogható zsidókat. Ráütöttem a körpecsétet is, alatta a „hiteles" aláírás. Vitéz Takács Nándor, szolgálaton kívüli százados.

A házat, ahova a nővérem irányított – száraz szemmel, de remegve, mert ki tudja, lát-e még –, drótkerítés kerítette körül, annak végétől lejtős, de nem meredek gyalogút vezetett fölfelé. Végigmentem a drótkerítés mellett, hátha felfedezek egy nagyobb nyílást – és találtam is egy olyat, amin átfér egy kövér ember is.

A házat két idősebb póttartalékos katona őrizte, egyik a kapuőri, másik a járőri szolgálatot látta el. Odamentem ahhoz, aki a kapuban állt. Katonaruhában voltam persze, váll-lapomon őrvezetői rangjelzés, gondolom, ezért köszöntött olyan tisztelettel teljesen a kapuőr, akinek nem volt sarzsija. Felmutattam a magam készítette megbízólevelet, és udvariasan közöltem, a repülőtérre keresek stramm, fiatal férfiakat. Megnézném, milyen erőben vannak ezek a zsidók – mondtam.

A kapuőr bólintott.

– Tessék csak felmenni – mondta –, a zsidók az emeleten vannak.

Láthatta az egyenruhámon, hogy repülős vagyok. És még az is a kezemre játszott, hogy – mint később megtudtam – a Ferihegyi repülőteret éppen akkor bombázták, és innen is, onnan is vittek sárga csillagosokat, hogy elegyengessék a szétborzolódott talajt.

Felmentem az emeletre – és ott, egy szobába összezsúfolva láttam azokat, akik nem mertek a parancsnak ellenszegülni, és most itt álltak. Nemcsak olyan értelemben, hogy itt álltak megfürödve, hanem szó szerint mondom, hogy itt álltak, mert még egy sámli se volt a szobában, nemhogy egy szék vagy valami fekvőhely. Semmi. Hát akkor hol esznek, hol alszanak? Hol ülhet le legalább az, aki beteg, vagy rosszul van az átélt izgalmaktól?

A sógorom, amint beléptem a szobába, a nyakamba borult. Gyuri, hogy tudtál bejönni ide? És kis összeölelkezés után mindjárt a lényegre tért. El tudom-e vinni őket erről a szörnyű helyről. Aztán a többiek is odajöttek. Laci barátai a házból. Az ölelkezés is, a kérdés, kérés is vissza-visszatért, ahányszor egy újabb ismerős jött hozzám, hogy csak én menthetem meg az életét.

És láttam, hogy közben mások is odajöttek, csupa feszült várakozás a szemükben: mintha az égből jöttem volna, mintha én lennék a megváltó. Ha most köszönök és elmegyek innen, még a reményük is elveszik, hogy valaha is visszatérhetnek a családjukhoz.

Most mit csináljak?

Mondjam, hogy semmit se tehetek értük – hiszen kivinni innen mit tudom én, hány sárga csillagos férfit, aztán órákon át sétafikálni velük Budapest utcáin, míg a központba érve szétszéledhetnek – hát ez túlzott vakmerőség lenne.

De fiatal voltam. Szerettem a nővéremet. Mélyen felháborított, amit itt láttam.

No, várjunk csak.

Ha én viszem el őket, még az is megtörténhet, hogy szerencsénk lesz, és megússzuk. Igen. Van rá esély. De ha mások hurcolják el innen őket valahová… nem tudtam persze, hogy akkor mi lesz velük, de el tudtam képzelni.

Úgyhogy azt mondtam nekik:

A kerítés egy helyen kiszakadt, azon átfér egy ember. Aki velem akar jönni, este hétkor bújjon át a lyukon, pár lépéssel arrébb megy a gyalogút. Engem már ott találnak.

Oda is értem hét óra előtt – akkor már nem mentem a kapuhoz, de láttam, hogy a kapuőr meg a járőr élénken beszélgetnek egymással.

Ki tudja, mi történt, amíg nem voltam itt? Az az egyszerű, tapasztalatlan, idősebb póttartalékos kapuőr mindent bevett, de hátha azóta felváltották őt egy másik katonával, aki nem olyan naiv. Sietni kell.

Valami tizenöten vártak rám a megbeszélt helyen. Vagy lehet, hogy húsznál is többen voltak? Számolgatásra nem volt idő, de még arra sem, hogy pár szót váltsunk egymással. Tűnés innen, de minél előbb.

A gyalogúton igyekeztünk lefelé, az utcán aztán kettesével sorakoztattam a csapatot. Az ő mellükön a megalázottságot, megbélyegzettséget, kigúnyolást jelző sárga csillag – az én repülős egyenruhám vállán őrvezetői rangjelzés, csőre töltött pisztoly volt nyitva hagyott pisztolytáskámban, így kísértem végig a Fehérvári úton a kis csapatot.

Ha megállítanak, felmutatom az igazolásomat. Ha kérdezősködnek, azt mondom, viszem őket a repülőtérre, elegyengetni a talajt.

Amikor a Fehérvári úton a villamosmegállóhoz értünk, rémülten láttam, hogy vagy száz-százötven sárga csillagos férfi jön velünk szemben. Hat-hét

géppisztolyos nyilas kísérte őket két oldalról, gyors tempót diktálva a szerencsétleneknek.

Az egyik nyilas éppen akkor kísért a járdához egy öreg zsidó embert. Szép széles járda volt ott, bokrok is mellette – oda kísérte a nyilas azt az öreg zsidót –, és jól hallatszott, amikor beleeresztett egy sorozatot.

Nem bírta az öreg a tempót. Ez lehetett a bűne.

Iszonyú!

De most másra kellett gondolnom, arra, hogy mit csináljak, ha ez a gyilkos idejön, és megnézi közelebbről, kik is ezek. És én ki vagyok, abban a – tán lopott – katonaruhában? Valami apró árulkodó jel is elég lehet ahhoz, hogy ránk pazarolja, ami még a géppisztolyában megmaradt az iménti „haditett" után.

Nálam van ugyan a megbízatásom, hogy zsidókat vihetek dolgozni a repülőtérre. Csakhogy… az a sárga csillagos csapat, amelyik szembejött velünk, kifelé ment a városból, mi meg befelé haladtunk. A repülőtérrel ellentétes irányba.

Valamit mégis ki kellene találni – de aztán láttam, hogy késő: alig két-három lépésnyire van tőlem ez a nyilas, és… és olyan sikerélmény tükröződik az arcán. Mintha valami különlegesen derék tettet vitt volna végbe, amikor beleeresztette abba az emberbe a… Nem emlékszem már, kék volt-e a szeme, fitos-e az orra, széles vagy pedig keskenyre gonoszodott a szája – de arra máig is, ami az arcán tükröződött: a megelégedettségre.

És ez a gyilkos mindjárt ideér.

Igazoltat. Odaadom a papírt.

– Mi a fene? A repülőtérre viszi őket? Jóember! Errefelé?

És szinte látom, ahogy elvigyorodik azzal a gonosz, vékony szájával, rám fogja a géppisztolyát, és… mert biztos, hogy lőni fog, ha megtudja, kik vagyunk – én is előrántom a pisztolyomat, és… magammal viszem ezt a nyavalyást a másvilágra.

És a többiek? Ővelük mi lesz?

Úristen, miért is hoztam el őket?

Aztán eszembe jutott egy elfogadhatónak tűnő válasz.

A Budaörsi útra megyünk. Az a repülőtérre vezet. Megörültem a gondolatnak, mert ha szerencsénk van, és nem gondolkodik az ipse, megtörténhet, hogy elfogadja ezt a mesét. Ha van egy kis esze, akkor viszont megkérdezheti, meg is kérdezi, hogy miért erre mennek? Kerülgetve? Hosszabbítva az utat? Miért nem a rövidebben? Erre mit lehet mondani?

Hosszú, néma csend.

Pár szóval elmondtam a mellettem jövőnek, hogy mire készülök, mit mondok majd, ha ezek megállítanak – mert számoltam azzal, hogy megállítanak –, ők aztán továbbadták a többieknek, akik halálsápadtan várták, hogy most mi lesz.

De – istenem, jól látom? – a nyilas úr szélesen mosolyog, a sikerélmény most is csak úgy ragyog az arcáról. Géppisztolya a két kezében, úgy lépked, diadalmasan, nem úgy néz ki, mint aki meg akar állni.

Lehet, hogy megússzuk?

Mikor mellém ért, magasra emelte a kezét: – Éljen Szálasi! – Ha nem viszonzom, abból baj lehet – de csak kicsit meglebbentettem a kezemet, az már nem ment, hogy erőteljesen előrelökjem. És hogy… éljen Szálasi! Csak morogtam valamit az éltetés helyett.

De a nyilas pribék ezt nem vette észre. Elvonult peckesen, magától eltelve. Nincs egy perce, hogy gyilkolt ez a szemét, és még büszke is rá! De milyen arcátlanul!

De most más volt a dolgom: az, hogy semmi feltűnőt, semmi riadtságot ne mutassunk. Mintha mi sem történt volna, mentünk tovább.

Mikor arra a helyre értünk, ahol a nyilas gyilkolt a szemünk láttára, viszszahőköltem: ott feküdt az idős férfi, már nem volt benne élet. Azóta nagyon sokszor eszembe jutott az öregember. Ilyenkor mindig magam előtt látom gyilkosának elégedett arcát.

De mi – megmenekültünk!

A Horthy Miklós tértől egy villamosmegállónyira, a mozinál lementünk a Lágymányosi út felé. Mit kezdhettem volna most már tizenöt-húsz emberrel? Elköszöntem tőlük, mondtam, hogy vigyázzanak magukra, ahogy tudnak – már nem kell sokat várni. Szerencsés utat! Ja és persze a sárga csillagot most rögtön vegyék le. Üres volt az utca, nem volt tanúja, hogy mind elszakították a cérnát. Eldobni veszélyes lett volna, beledugták valamelyik zsebbe vagy máshová, tény, hogy megszabadultak tőle egy másodperc alatt. Nem győzték köszönni, amit értük tettem, vállalva ezt a nagy veszélyt. Most már bizakodnak: van hová menniük, és már nem kell sokáig várni.

És elindultak, ki erre, ki arra. Mi öten megálltunk a 49-es villamos megállójánál.

Odajött hozzánk egy derék, magas, olyan ötven-ötvenöt éves férfi, és arra kért: ő is a 49-es villamosra vár, megengednénk-e, hogy velünk lehessen. Hogyne. Nagyon szívesen.

Közel húzódott hozzám, vállamra tette a kezét – ahogy szorította a vállamat, ahogy a keze remegett, ahogy a szeme kivörösödött – egész lényét szorongás, szörnyű félelem járta át.

Egyszer csak megszólalt: ő bútor-nagykereskedő, és olyan lesz hozzám, mintha a fia lennék, de nagyon kér, kísérjem el hazáig, mert fél egyedül.

Megsajnáltam, és – nem szívesen, mert magukra kellett hagynom arra az időre a sógoromat és barátait – ráálltam, hogy jó, hazakísérem. Valahol a Stáhly utca és Vas utca felé, a Rókus kórház közelében lakott, már nem emlékszem pontosan a helyre. A sógoromnak azt mondtam, menjenek villamossal a Nemzetihez, várjanak meg, ott találkozunk.

Éjfél is elmúlt, mikor becsöngettünk a kapun. Kijött a házmester, olyan negyven év körüli pasi. Köszöntünk, köszönt. Aztán felmentünk a lakásba. Egy férfi meg egy nő nyitott ajtót a csöngetésre. Mikor meglátták az érkezőt, nagy lett persze az izgalom. Mi történt? A bútor-nagykereskedő mindent elmesélt. Örültek persze, de szorongtak is. Ezt láttam az arcukon. Csak később értettem meg az okát. Mert hiszen… hogy a házmestertől féltek, az akkor meg se fordult a fejemben.

Búcsúzóul odakínáltak kétszáz pengőt. Szabadkoztam – nem azért tettem –, de győzködtek, hogy csak vegyem el, sokszorosan megérdemlem – és én katona voltam. A szüleim nagy nyomorban éltek. Hát megköszöntem, és zsebre tettem azt a pénzt.

Később többször is eszembe jutott, mi lehet a bútor-nagykereskedővel. Egyszer aztán kaptam magam, és elmentem hozzá. Civil ruhában voltam, nem ismert meg a házfelügyelő, én pedig miért mondtam volna meg, hogy már találkoztunk. Egy családot keresek, a férfi bútor-nagykereskedő. Hol laknak? És akkor megtudtam, mi történt. Azt a zsidó családot elhurcolták a nyilasok. A kérdésre, hogy ez mikor történt, az arra következő napot adta meg, amikor én az idős embert kapuzárás után hazakísértem.

Elhurcolták? Te küldted rájuk őket, nyavalyás!

Ő volt az. Csak ő lehetett. Ki más lehetett volna! Megmentettem vagy húsz embert, négyről közülük tudtam is, hogy megvannak, egészségesek. A többiek? Jobbára azok jöttek el velünk, akiknek volt hova menniük. Van rá remény, hogy megmenekültek.

És mégse ment ki a fejemből ez az egy. A bútor-nagykereskedő. Meg a családja. Miért nem gondoltam rá, hogy kapuzárás után túl kockázatos?!

Macskavarázs

Két szobából állott a Király utcai lakás, ahol Armand bácsi halála óta Kati néni és Bözsi nővérem élt. A lakásban nekem az utcára néző, hétméteres erkély tetszett a legjobban. Egy nagy, vörös – vagy százliteres – rézüst pöffeszkedett ott emberemlékezet óta: az esővizet kuporgatta össze benne Kati néni meg Bözsi nővérem, hogy mindig legyen jóféle ételük-italuk az erkélyrácson végigfutó, kis ágyasokban sorjázó, húsos levelű, igénytelen és mégis gyönyörű, liláskék virágoknak. Egyenletesen terjedtek szét az erkélyen, élvezetes látvány volt. Az utcáról nézve pedig – meseszép.

Én, mióta Kata néni megözvegyült, a nővérem pedig elvált, hetenként legalább kétszer jártam Bözsihez és Kati nénihez, hogy segítsek nekik, mert nővéremet a betegsége nagyon legyengítette, Kati néni pedig már idős asszony volt. A férfimunkát nem hagyhattam rájuk. De nemcsak ezért jártam hozzájuk, hanem azért is, mert nagyon szerettem őket.

Aztán ott voltak a kismacskák is. Az se kutya!

Cicák szinte minden házban vannak – de ilyenek! Hosszú életemben én se azelőtt, se azóta nem találkoztam ehhez fogható bűvölettel.

Tíz koromfekete macsek, de olyan egyformák, hogy csak a gazdájuk tudta megkülönböztetni őket egymástól. És szépek. És kedvesek. És egy húron pendülnek, falatozásban, huncutkodásban, mindenben. És bámulatosan ügyesek. A két elmagányosodott asszony, ide-oda forgatva a fejét, gyönyörködve követte minden mozdulatukat. Nevet is kaptak a kis feketék a nővéremtől. Hetet közülük a hét törpéről nevezett el: Tudor, Vidor, Szende, Szundi, Morgó, Hapci, Kuka. Rajtuk kívül csak a Maci nevére emlékszem. Ő volt a legnagyobb, a legerősebb – és a legféltékenyebb.

Nézzük, mondjuk, a vacsorát.

Ezt Kati néni mindig megfelelően előkészítette. Beletette a marhahúst egy hosszú tepsibe, a tepsit megtöltötte vízzel, a vizet felforralta, mikor megfőtt a husi, még fel is szeletelte: na, cicuk, jöhettek. Itt a kaja!

De akkor már ott is volt mind a tíz, és annyit nem rakhattak eléjük, amennyit fel nem faltak kapitális élvezkedéssel.

Aztán hízelkedtek, ugrándoztak kicsinyég, majd, mintegy varázsütésre, egyszerre szaladtak le a pincébe. Mert amikor nem a Kati néninél voltak, akkor mindig odalent tartózkodtak, csak felhőtlen, szép időben jöttek fel napkúrázni az első emeleti folyosóra. De süthetett a nap, fújhatott a szél – az ételszagra úgy felszaladt mind a tíz, mintha puskából lőtték volna ki.

Régi, régi bérlők éltek abban a házban, de mind odavolt a tíz kiscicáért. Egyedül a házmesternek voltak az útjában, de annak aztán mértéken felül. Hol az egyiket, hol a másikat űzte, kergette életre-halálra, ám jósorsuk, fürgeségük, leleményességük mindig megmentette az irhájukat.

De minél többször vallott kudarcot, annál vérszomjasabb lett a kegyetlen házmester. A legidősebb macsira volt a legjobban kirúgva: elképzelem, hogy még a fogát is vicsorgatta, amikor hajkurászta szegényt.

Egyszer, míg ezt a feketécskét üldözte, hát, az illető valahogyan – de hogy hogyan? – kiszökött a tetőre a padlástéren át. A házmester bácsi becsukta a padlásajtót, erre a macska lehúzódott a háztető szélére, onnan pedig a második emeletre pottyant, de olyan szerencsétlenül ért oda, hogy nem tudott megállni: ugrott tovább, amíg csak le nem ért az elsőre. Ott a gang rácsán megsérült, majd újfent lebukfencezett, és máris a földszinten találta magát.

Lecsücsült – de mivel kérlelhetetlen űzője azt a fütyülős rézangyalát szövegű káromlást ismételgetve (naná hogy a nyomdafestéket nem tűrő variációban) újfent a nyomában volt, nagy erőbedobással feltápászkodott, majd valahogy fölvonszolta magát az első emeletre, egészen az imádott gazdi lakásának bejáratáig. Kati néni sietve kitárta az ajtót, majd gyorsan becsukta a macska mögött, a cicus bebicegett az előszobába, ahol révbe ért.

Igen ám, de a félelem nem ment ki a szegény macskából. Behúzódott a legelhagyottabb sarokba, éppen a kályha mögé, ott nyalta ki a tányérból a tejet, a tepsiből a neki kijáró húst is ott falta fel, még a mosakodásnak is az a meghitt sarok volt a színtere.

Telt az idő, és csak nem gyógyult, csak nem gyógyult a seb – de amikor már lábra tudott állni, akkor is összegömbölyödve védekezett a kiscica, ha cirógatni akarták. Nagy szenzáció volt, mikor elterjedt a házban a híre, hogy

Maci cica „nézd csak meg, hanyatt fekszik a Kati lába előtt, és hagyja, hogy a fülét vakargassák".

Ettől fogva Kati néni lett a macska vezérlő csillaga: bármerre is ment az a drága asszony, hűséges testőre villámsebesen utánaszaladt. Ha Kati néni felállt, ő is megrázta magát, útra készen: ha leült, befészkelte magát a két lába közé. Merte volna valaki bántani az asszonyát!

A lakás ajtaja elég magasra nyúlt, és volt valamivel lejjebb két kisebb ablak is. Ezeket nyáron nyitva hagyták, és nem győztük csodálni, ahogyan a macskák, szinte helyből nekiugorva, egymás után szaladtak a meredek ajtón felfelé. Átmásztak az ablakokig, leugrottak a folyosóra, majd megint visszafutottak az ajtón, aztán újra és újra: át az ablakon, le a folyosóra… mámorosan.

Tíz fekete macska, egyik fürgébb és ügyesebb, mint a másik. Ugrándoztak, hancúroztak – éppen csak meg nem szólaltak –, valóságos cirkuszi produkcióval álltak elő, mindennap más és más variációban. Kati néni és a nővérem odabentről csak nézték-nézték őket. Vigaszt adtak, színt vittek a két magányos asszony életébe.

Egyszer, amikor beléptem a kapun, ott láttam őket a lépcső tetején. Oldalvást álltak, mind a tízen. Elindultam felfelé a lépcsőn, és minden lépcsőfokon megálltam. Feljebb mentem. Meg se mozdultak, mintha szobrok lennének, de a szemükkel követték minden mozdulatomat. Lestek, mint egy idegent, akitől félni kell. De nem szaladtak el. Talán elfutni is féltek. Vagy nem is akartak.

Aztán, mint egy varázsszóra, egyszerre fordultak felém. De igazán. Egészen egyszerre. És mintha a tíz kicsi cica eggyé olvadt volna.

II. RÉSZ

AKI NEM KÍVÁNCSI, NE MENJEN NYOMOZÓNAK

Pont rám szabták ezt a foglalkozást

A háború után a könyvkötő szakmában nem tudtam elhelyezkedni. Nem csak én. Szinte sehol se volt munka. A bátyám még nem jött haza a francia fogságból, az ikertestvérem jó, ha néha alkalmi munkához jutott, a feleségem varrogatott, de hát kinek volt akkor gondja-pénze ruhát varratni! Aki megrendelte, háromszori próba után, „majd"-ra el is vitte, de leshettük, mikor néz felénk a pénzzel.

Éppen mikor a legnagyobb bajban voltunk, akkor állított be az apósom azzal, hogy Gyuri, elmennél-e a rendőrséghez, mert most be tudnálak vinni. Jobbkor nem is jöhetett volna! De nemcsak annak örültem, hogy így pénzt kereshetek: kedvem is volt ehhez a munkához.

A katonasághoz nem lett volna – de a nyomozáshoz, nagyon is. Mozgalmas, izgalmas – embereket kiismerni, talányokat megfejteni –, pont rám szabták ezt a foglalkozást. Szóval, mondtam az apósomnak, de mennyire hogy elmennék! Mikor lehet?

Nem kellett sokat várnom. Miután alkalmasnak találtattam, hamarosan jött a nevemre egy értesítés, hogy Rajk László belügyminiszter kinevezett nyomozó alhadnagynak. Jelenjek meg itt és itt, ekkor és ekkor.

A feleségem felöltöztetett, úgy értve, hogy összeszedte a romokban megmaradt öltözetemet, és amennyire lehetett, megreparálta.

Az intellektuális főcsoport vezetőjénél kellett jelentkeznem, első emelet. Mert mától odatartozom.

Intellektuális? Én azt értettem ez alatt, hogy szellemi foglalkozású. Közben kiderült, hogy csalókkal, zsarolókkal, sikkasztókkal és hasonló csirkefogókkal kell majd foglalkoznom. Olyan emberekkel, amilyenekkel eddig nem volt dolgom, mert a szüleim túlontúl is becsületesek voltak, a barátaim között se volt soha bűnöző, azt se tudom majd, hogy szóljak hozzájuk.

Elkapott a lámpaláz. Csak meg ne látsszon rajtam!

Egy – ugyancsak most ideszalasztott, és akár én, egyből alhadnagyi rangot elnyert – keszeg fiú jött velem, hatelemis végzettséggel. Nekem is ennyi volt. Alhadnagyok leszünk? Hat elemivel?

A főcsoportvezető, Lukács ezredes negyven körüli, markáns arcú férfi volt. Jogi diplomás, kitűnő szakember. Olyan, aki nem reguláztatással, hanem tudásával és egyenes jellemével szerez tekintélyt.

Az ezredes barátságosan bemutatkozott, a nevünket kérdezte, aztán engem Mohos főhadnagy úrhoz küldött, a második emeletre, azt a fiút pedig, aki velem jött, egy másik csoporthoz irányította.

Dobogó szívvel mentem fel oda, ahova mától fogva tartozom. Ki tudja? Talán egy életen át.

A főhadnagyot rögtön a szívembe zártam. Köpcös ember volt, pirospozsgás arcú – inkább jovális parasztgazdának látszott, mint rendőrtisztnek. De nem emiatt vonzódtam hozzá az első pillanattól, hanem azért, mert a szemei elárulták, hogy van humorérzéke. És azért is, mert kezdettől nem játszotta a nagyfőnököt, hanem úgy beszélt a beosztottaival, mint felnőtt emberekkel. Jó, hogy ő lesz a főnököm. Így nem kell megjátszanom magam: azt sohase szerettem.

Na de, hogyan kell őt szólítanom? A rendfokozatokkal nem volt bajom, álmomban is megmondtam volna a csillagjairól, hogy kinek mi a rangja. De a főhadnagyhoz mit ragasszak? Úr? Elvtárs? Kolléga? Vagy másvalami? Ám mintha megérezte volna, min töprengek, vagy tényleg meg is érezte, tapasztalatból – mindjárt feloldotta a szorongásomat. – Jó hogy jössz, kolléga, eddig vagyunk munkával. Engem szólíts csak Feri bátyámnak, én meg téged – hogy is hívnak? Ja, igen, Gyuri. Hát akkor – Gyurinak.

Hosszas kioktatást vártam ezután, ez és ez lesz a dolgom, így és így csináljam, ezt és ezt várják el tőlem. De mindez elmaradt.

Ehelyett Mohos főhadnagy elővett egy úgynevezett munkakönyvet, amibe a beosztott nyomozóknak kiadott aktákat regisztrálták, és úgy tizenöt aktát a hónom alá dugott.

– Egyelőre ezzel végezz, pajtikám! Ha nem tudsz valamit, kérdezd meg tőlem.

Ennyivel? Atyavilág! És mit ért azon, hogy egyelőre? – gondoltam a tömérdek papírlap láttán. Mit kezdjek ezzel? Miben hasonlítanak a szabályzatok a honvédségiekhez, amiket jól ismertem, és miben egészen mások?

Ha mások, akkor mondjam Feri bátyámnak, hogy ez nekem törökül van? A hiúságom nem engedte. Felemeltem a dosszié fedelét, ránéztem az első

oldalra. Aztán felnevettem… Ezt ne érteném? Hány ehhez hasonló jegyzőkönyvet írtam én meg a repülőtéri irodán!

Nem lesz semmi baj, Feri bátyám.

Nem is lett. Előfordult persze, hogy megakadtam. De Feri bátyám mindig emberien, vagyis nagyképűség nélkül segített.

Feri bátyám se volt iskolázott, akárcsak én. De ami a nyomozói munkát illeti, azt nem elméleteskedően, de mégis magas szinten, jól használhatóan tudta szinte beleszuggerálni az emberbe, még abba is, aki csak hat osztályt végzett.

Nem tudom, jól érzékeltettem-e, mit jelentett nekem Feri bátyám.

Amíg ott volt. De aztán, mint régi rendőrtisztet, másokkal együtt őt is elzavarták. Tömeges leépítés, „B-listázás". Félelmetes szó volt ez akkoriban.

Indoklás nélkül, négy hónapos végkielégítéssel, kezébe nyomták a munkakönyvét, és mehetett.

Szerettem Feri bácsit. Sajnáltam. Na és? Egy lépést se tettem érte, de még annyit se mertem mondani a felettesemnek vagy akár a kollégámnak: Feri bácsi mást érdemelt volna. Esténként, az ágyban együttérzően tépelődtem a sorsán, de aztán mind ritkábban jutott eszembe, később nem is gondoltam vele.

Mert boldog voltam. Hogyne lettem volna boldog, hiszen már nem volt háború! Hogyne lettem volna boldog, hiszen civilben jártam, nem katonaruhában! Hogyne lettem volna boldog, mikor fiatal házas voltam, szerető feleséggel.

Hogyne lettem volna boldog, mikor volt munkám, jó munka méghozzá. Amit szerettem. Mintha rám szabták volna.

Emlékszem, egyszerre léptünk ki Feri bácsival a kapun azon a bizonyos napon, én egy szót se szóltam, mert mit mondhattam volna, és míg együtt mentünk, ő is hallgatott. Utána is csak ennyit mondott, nagyon halkan:

– Ebben profi vagyok, minden másban pancser.

Nem tett ehhez Feri bácsi semmit a világon. Pedig legalább annyival ezt a rövid „gyászbeszédet" megtoldhatta volna: Most mit csináljak? De ezt nem kérdezte.

Szerencsére. Mert mit mondhattam volna, ha nem akarok hazudni? „Ugyan már, Feri bácsi! Profi vagy? Pancser vagy? Egyre megy. Kirúgtak a rendőrségtől. Ki merne felvenni?"

A kis piros biciklivel kerekezve…

Aki nem kíváncsi természetű, az ne menjen nyomozónak, nekem legalábbis ez a véleményem. De én rém kíváncsi ember vagyok, ezen, ha akarnék, se tudnék változtatni, de őszintén szólva, nem is akarok.

Ez vitt arra, már kezdő zsernyák koromban, hogy minél több helyre bekíváncsiskodjam, körülnézzek, beszélgetésekbe bonyolódjam, mindenbe beleüssem az orromat, titkokat kitudjak, kifigyeljem, hogyan szövik a hálót egymás körül, mint pók a légy körül, az emberek.

Amikor detektív lettem, akkor kivált jól jött a munkámhoz, hogy mindenre kíváncsi voltam. Teszem fel, arra, hogy milyen miliőben él az a férfi vagy az az asszony, akit sértettként, vádlottként vagy tanúként beidéztem. (Jó ez a szó, hogy beidéztem? Szívesebben mondanám, hogy meghívtam.)

Nem bíztam hát az idézéseket (meghívókat?) a postára, hanem felkerekedtem, és elvittem magam. Meg akartam ismerni otthon is azt, aki holnap-holnapután bekopogtat az irodámba. Szerettem látni az arcát, amikor az idézést átveszi: az is sokat elárult nekem arról az emberről.

Ha először odahaza ismerem meg őt, a saját környezetében, akkor nem úgy jön be hozzám holnap vagy holnapután, mint egy idegenhez, vagy még inkább, mint ahhoz a zsernyákhoz, aki „tudja fene, mit akar kiszedni belőlem". Hanem ismerősként, akivel tegnap, tegnapelőtt jól elbeszélgetett, még tán el is mondta neki a legújabb viccet.

Volt egy kis piros női biciklim – hát hogy miért női? Mert bagóba került. Ennyit még én is össze tudtam kuporgatni.

Azzal a női biciklivel karikáztam utcáról utcára, még fütyörésztem is hozzá.

Akkor még fütyörésztek az inasgyerekek, és jó volt fütyülni is, hallgatni is az akkor divatos slágereket – a pacik patájának pattogása-csattogása volt a dobkíséret.

Gyorsan vitt a piroska a helyszínre, hisz kicsi volt a forgalom, ahol nem járt villamos vagy autóbusz, ott nem is kellett úgy odafigyelni. Karikázhattam zavartalanul. És szerettem is bicajozni. Nagyon.

Később már – amikor nem kezdő fiatal detektív voltam, hanem sok mindent megélt komoly nyomozó (a detektívet akkoriban keresztelték át nyomozónak) – el kellett válnom a piroskától, az utcán fütyörészés is kiment a divatból, és arról se lehetett szó, hogy magam vigyem ki az idézéseket. Persze időm se lett volna ilyesmire.

De abban a pár hónapban olyan leckét kaptam emberismeretből, amit könyvből megtanulni nem lehet. „Ars poeticám" is, vezérlő elvem a nyomozásnál – mármint hogy a tetthely beszél – ezeken a helyszíneken körvonalazódott először, habár akkor még azt se tudtam, mi az, hogy ars poetica.

A verőember

Sorozatos betöréses lopások történtek 1946-ban Budapesten, és a betörési csoport azt a feladatot kapta, hogy járják végig a szórakozóhelyeket – a kocsmákat, a büféket, a zenés helyiségeket és a kuplerájok környékét is természetesen (akkor még legálisan működtek a nyilvánosházak).

Akik túl feltűnően viselkedtek, akik mértéken felül ittak, akik ismert bűnözők társaságában mulattak, és nem tudták igazolni magukat, azokat előállították, és már aznap megismerkedhettek a bűnözési alosztály hírhedt vallatási módszereivel.

Mert igen: vertek ott, ha kellett, ha nem.

– Kiábrándító! – mondtam Molnár Gábor kollégának.

– Lehet – válaszolta ő. – De enélkül nem mész messzire. Messzire? Semmire.

Mintha egy gyereknek magyarázná a kézenfekvő valóságot, előszedett a tarsolyából egy példázatot is.

– Feltört valaki itt a közelben egy fotócikkeket árusító üzletet, és értékes darabokat csaklizott el onnan. Többszörösen visszaeső bűnöző volt a zsivány. Sehogy sem boldogultam vele, pedig mindent megpróbáltam. Először „bársonyosan" szóltam hozzá – szinte udvaroltam neki. Mindent megkaphat, amire gusztusa van, akármilyen drága holmit.

– Piát is választhatsz, amilyent akarsz. Vagy kinyittatok egy üres szobát, és küldöm a nőt, na, mit szólsz hozzá?

– Hagyjon békén! Engem nem fog bepalizni. Én ártatlan vagyok!

– Ne hamukázz! Nálad volt a cucc, többen is látták.

– Aki kancsal, menjen szemorvoshoz.

Ebből elég volt.

Előételnek jött a pofon, visszakézből. Aztán jött volna az egész menü. De a pasas elég hamar feltette a kezét, hogy hagyjam abba. Abbahagytam, utána már trillázott, mint egy pacsirta!

– Pista – mondtam neki, mikor már én is untam a banánt –, isten bizony, nem értelek. Egész este udvaroltam neked, mindent megkaphattál volna, de te: Nem csináltam semmit! Mikor aztán jött a hirig, akkor daloltál, mint egy énekes madár. Nem lett volna jobb a hiriget megspórolni?

– De hát hogy venné ki magát – nézett rám csodálkozva a betörő –, ha még meg sem vertek, máris mindent bevallanék!

Mikor még kezdő nyomozó voltam, engem is kihozott a sodromból egy megátalkodott fickó. Minden bizonyíték a kezemben volt, de ő nem adta meg magát. Mintha egy rozoga szerkezetben kávét darálnának, olyasféle hangon mondta és mondta: ártatlan vagyok.

Végül belefáradtam abba, hogy újabb és újabb módozatokkal húzzam be őt a csőbe. (Mert mi más a nyomozó dolga, őszintén szólva, mint hogy nemes eszközzel – rádumálás – vagy nemtelennel – megverés – rávegye a gyanúsítottat, hogy tegyen vallomást, saját maga ellen.)

Gondoltam egyet, és bevittem az illetőt a csoportvezetőmhöz: – Nézd, minden be van bizonyítva, és ez az ember még most is tagad. Mit csináljak?

– Vidd fel őt a Földes csoporthoz.

Nobel Frédi csak ennyit mondott, semmivel se többet.

A csaló, akit Nobel felküldött volna a Földeshez – nahát, ilyent még nem láttam! – szó szerint térden állva könyörgött: – Az Isten megáldja, főhadnagy úr, ne küldjön engem a verőemberhez! Inkább mindent bevallok.

Így nevezték sokan a Földest. Verőembernek.

Mikor visszamentünk a szobámba, tényleg mindent bevallott, én gyorsan megírtam a jegyzőkönyvet, ő aláírta – és megnyugodva távozott: nem kellett felmennie a verőemberhez.

Később olyant hallottam a Földesről, amit még őróla se hittem volna.
Az apjának bőrnagykereskedése volt a Paulay Ede utcában. Egy nyári napon, mikor a szülei nem voltak otthon, a verőember rávett egy ismert bűnözőt, hogy törjön be az apja boltjába, ott értékes bőrdarabokat talál, nem fogja megbánni.

Nem kellett kétszer mondania, az illető készséggel ráállt, hogy megkaparintja a bőröket.

Reggel az öreg Földes a drága árunak csak hűlt helyét látta, és magához térve a döbbenetből, a fiát kérte meg, nyomozza ki az éjszakai zabrálás tettesét. Ki tudná jobban elkapni a betörőt, mint a detektívek főnöke?

– Az nem vitás, hogy elkapom – mondta vállat vonva a verőember. – De mit kapok, ha elkapom?

Az öreg Földes először azt hitte, hogy nem jól hallott, aztán felháborodott, veszekedett, ígérte, hogy feljelenti az akasztófára valót, de mikor a fia felajánlotta, hogy csak tessék, üljön be az apu, beviszem a rendőrségre – az öreg Földes kiment a szobából, bevágva az ajtót maga mögött.

Nem is jött vissza egész nap, és a fia ezt olybá vette, hogy az apja tetszik, nem tetszik, elfogadta a feltételét.

Úgyhogy este a verőember behívatta a profi betörőt, és keményen rápparancsolt: amint eljön az éjszaka, lopja vissza a raktárba a bőröket.

– De hiszen maga dumált rá, hogy vigyem el – mondta a betörő, aki e szavak hallatán se köpni, se nyelni nem tudott.

– És ha azt mondom, hogy ugorjon a Dunába, beleugrik? – ez volt a verőember arcátlan válasza.

A pofon

Mindig is távol állt tőlem, hogy fizikai erővel nyomást gyakoroljak olyasvalakire, aki ezt a helyzeténél fogva nem „viszonozhatja", egyenesen irtóztam ettől – alkalmatlannak is éreztem volna magamat arra, hogy ilyesmivel éljek. De egyszer, valamikor 1950-ben mégis elragadtattam magam. Igaz, hogy többé nem fordult elő, de az ilyesmiből az egy is „több kettőnél".

A Budapesti Rendőr-főkapitányság földszinti panaszirodáiban regisztrálták és intézték a panaszokat, bejelentéseket délután 13 órától másnap reggelig. Utána ez az ügyeletesek dolga volt, de a munka dandárja az illetékes szakcsoportra maradt.

A második emeleten egy szoba arra szolgált, hogy amikor egyik-másik ügyeletes éppen szabad volt, pihenjen egy kicsit a két emeletes ágy valamelyik fekhelyén. Fölmásztam az egyikre, elnyújtóztam, és már éppen átadtam volna lényemet a szunyókálás bódulatának, mikor felriasztott és majd szétt épte a fejemet valami iszonyatos hangzavar.

Úgy tűnt, osztályunk egyik nyomozója, a bikaerős hangú, vérben forgó szemű, egészében véve félelmetes kinézetű Bartók Ervin csapja ezt az éktelen lármát. Kiabált, az asztalt ütögette, mintha a fejemet csapkodta volna vaskos ujjaival.

Hamarosan azt is kivehettem félálomban, hogy Bartókon kívül más férfiak is vannak a szobában, de egy nő is belevisített, ő lehetett az, akinek valaki borízű hangon ordította: „te bárcás kurva, hol a tárcám?" Bárca-tárca. Félálomban ez az összecsengés is különösnek tűnt. Aztán Bartók ordítása: „Ismerje el! Bevallja? Beismeri?" Lassan-lassan a hangzavarból is összeállt valami: kezdett kibontakozni, hogy mi is történhetett.

A részeg pali bement a nővel a Miksa utca és Dohány utca sarkán a Kulacs vendéglőbe. A nő egyszer csak felállt, elsietett – majd a férfi szólt a pincérnek, hogy ő is távozni akar.

A pincér kiszámolta a cechet, a panaszos benyúlt a zsebébe a pénztárcájáért – de a zsebe üres volt. – Ellopta! – kiáltott fel – talán még elérem! És kirohant. Az utcán fennhangon megkérdezte, nem szaladt-e erre egy fiatal nő, valaki látta, hogy a Miksa utcán a Rákóczi út felé futott. Éppen akkor sétált arra egy rendőr, a férfi megkérte, hogy jöjjön ő is, „különben nem kapjuk el azt a kurvát".

Szerencsére arra jött egy taxi, így mégiscsak sikerült lefülelni azt a… szóval, azt.

Jó ideig tartott, amíg ezt az épületes történetet, minduntalan egymás szavába vágva, elmondták Bartóknak – akiről tudtam, hogy ma ő az ügyeletes –, és amikor már minden kitudódott, akkor se lehetett semmit se tudni, mert a férfi ordítozott: Elloptaaad!, a nő sikítozott: Nem igaz! Bartók meg az asztalt verte, rendületlenül.

Hát, ebből nem lesz alvás.

Felkeltem, lemásztam az ágyról, bementem a szobájukba, és ott láttam Bartókot, az álmosságtól meg az italtól vérbe borult szemekkel. Arra is emlékszem, hogy az ugyancsak erősen ittas panaszos – már akinek ellopták a pénztárcáját – piros nyakkendője olybá tűnt nekem, mint bikának a vörös posztó. Bartók meg elegáns öltönyben van, nyakkendője divatos mintáktól ékes, orcája kifogástalan másnaposságtól fényes. Hol a sofőrre néz, hol a nőre, hol a panaszosra, és a szeme teljesen kifejezéstelen, látszik, hogy azt sem tudja, melyik világban van, pedig most neki kellene észnél lennie.

Az asztalon írógép, az írógépben papír, a papíron a jegyzőkönyv… helye, mert csak a cím van beírva, semmi több. Úgy néztem, nem is lesz. Itt nincs egy épeszű ember.

Sarkon fordultam, lementem a kapuhoz, ott állt a taxi, amivel a nőt idehozták. És arra gondoltam, hátha a nő útközben becsúsztatta a tárcát az ülés melletti résbe, hogy ne találják meg, ha a Főkapitányságon kikutatják őt.

Megnézem.

Óvatosságból szóltam az őrszemnek, küldjön ki két rendőrt, hogy legyen ott valaki, mikor a tárcát megtalálom.

Kijöttek a zsaruk, kinyitottam a taxi ajtaját, azt mondtam, hogy a rendőrök jól figyeljenek, aztán elkezdtem tapogatni a kocsi ülését. Egyszer csak a kisujjam beleakadt valamibe. Ez csak a pénztárca lehet. A bal oldali ülés szélén a nyílásba volt belecsúsztatva.

Felmentem újra a szobába, ahol még mindig ott ült a nyomozó, és bambán bámult a világba. Mikor beléptem, mind énrám néztek, Bartók meg is

kérdezte, hát te, Raja, mit keresel itt? Mondtam: átviszem a nőt a szobámba – és már szóltam is neki, hogy jöjjön velem.

Gyönyörű szép nyáréjszaka volt, rekkenő hőség, romantika…

És én belenéztem a nő szemébe, teljesen kifejezéstelen volt a tekintete, semmit se láttam meg benne, pedig a szem tud a legjobban beszélni.

És akkor, egyszerre megcsapta az orromat egy erős kvargli sajtszag, abban a kánikulai éjszakában. Egészen megszédültem tőle.

– Elvitte attól az embertől a tárcát? – tértem mindjárt a lényegre, de már majdnem elájultam az átható illattól.

– Nem! – mondta, és megvonta a vállát.

Erre elővettem a pénztárcát, és megmutattam neki.

Kihívóan nézett rám – és megint az az illat!

És belegondoltam, hogy e miatt a tolvaj nő miatt nem tudtam aludni, és holnap estig már nem is alhatom… Szóval, mindez együtt… nem tudtam megállni, és… jaj, az a pofon! Szégyen!

Végül is… úgy összességében, jól jött ki a dolog. Az igazság kiderült, a férfi visszakapta a tárcáját, a vendéglős a pénzét, a nyomozónak most már van mit írnia a jegyzőkönyvbe, nekem is maradt talán még kis időm az alvásra. Csak az a pofon! Csak azt tudnám feledni!

A poloska

Pár hónapos nyomozó koromban, tehát úgyszólván a kezdet kezdetén máris véres események rázták meg lelkemet.

Egy körözöttet kellett előállítanom.

Jó késő volt már, én ide-oda tántorogtam az álmosságtól, de az volt a felső akarat, hogy még aznap be kell vinnem az illetőt, és nem lehetett azzal előállni, hogy ugyan, miért ilyen sürgős. Megnéztem, mit vétett – valami csip-csup ügyecske volt –, hát miért ne alhatna nyugodtan még ma éjszaka ez a fickó – meg én is.

Gondoltam, gyorsan beviszem az emberemet a főkapitányságra, most az egyszer még a lelki fröccs is mellőztetik, és sietek, mit, rohanok a feleségemhez – és akkor odaértem ahhoz az ocsmány házhoz, első emelet, a lépcsőtől jobbra. „De óvatosan menjen be, és számoljon azzal, hogy hátrafelé jön ki, főhadnagy elvtárs" – így biztatott engem a házfelügyelő.

Felmentem, bekopogtam, ajtót nyitott egy slampos öregasszony, ruháját mintha vasvillával szórták volna rá.

Mikor megmondtam, kit keresek, beengedett, mérgesen morogva, hogy már az éjszakát is elveszik az embertől.

Otromba előszobát láttam, sok koszos ajtóval.

– Egy szobát bérel itt – mondta az asszony, mikor megkérdeztem, hol találom X.Y.-t. Mindjárt be is engedett hozzá, de a szoba üres volt, és sötét – csak egy halvány lámpa villódzott, szemet zavaróan. Hunyorogva néztem aztán körül, már amennyire ott látni lehetett.

Ami először szemet szúrt: a feneketlen rumli a szobában. Piszkos ingek szétdobálva, mosatlan alsónadrágok, ledobott almacsutkák hányingert keltően. A szekrény szétdűlőben, az asztal lába kiesőben. A másik szék már el is vesztette az egyik lábát, ami még hagyján, de maga a gazda is elveszett. Lehet, hogy szagot kapott – és kereket oldott az emberem?

Végül aztán a sűrű homályban kirajzolódtak egy dívány körvonalai, és azon háttal nekem, egy hálóinges alak – hát ez ő. Furcsa pozitúrában láttam: ágaskodott. Kezét erőltetve vitte mind magasabbra a falon, látszott, hogy ott is, meg feljebb is, meg még feljebb is van valami, amit el akar érni.

Mit csinál ez? A kiérdemesült lámpa most is zavaróan villódzott, hunyorogtam, de csak annyit láttam, hogy valami van a körözöttem kezében, talán egy gyertyacsonk. Igen, az lesz. Egy gyertyacsonk. De mit tanulmányoz a hámló falon? Eszét vesztette, annyira fél attól, hogy a sittre viszem? Vagy égi jelet vizionál, és ahhoz imádkozik?

Összehúzott szemmel a falra bámultam, és mit láttam ott? Ha hiszik, ha nem –szétkenődött vérfoltokat. De sokat ám! Kit ölt meg ez az ember, egek! Jobban megnéztem, hisz ezek szétkent – poloskák. Nahát!

Sziszifuszi munkára adta a fejét ez a derék honfi. Arra, hogy egyenként levadássza a lassú mozgású, skarlátpiros fenevadakat, a tigrisnél is veszedelmesebbeket, mert a tigris elől elfuthat az ember, és ha szerencséje van, megmenekül, de a poloska elől ugyan hova futna?

De a körözöttemet űzi a szenvedélye. Se lát, se hall, csak égeti a kegyetlen marcangolókat a már majdnem csonkig égett gyertyával, el nem tüntethető korombélyegeket hagyva a szétkent vérszopóktól vöröslő-feketéllő, mocskos szobafalon. Közben, hogy ne vesztegesse a drága idejét, az ujjait is belekeveri az öldöklésbe, egy-egy poloskát el-elnyomogatván hol a mutatóval, hol a középsővel. És még mindig jött és jött az utánpótlás, mind többen másztak lefelé, a biztos halálba. A kormos fekete vonalak a skarlátpiros, szétmaszatolt vérnyomokkal, különös alakzatokat öltöttek – az a falrész, ami a gyertya jóvoltából feltárult előttem, úgy borzasztotta a szemet, akár egy elfuserált absztrakt festmény – és hozzá az a poloskahalállal együtt járó, penetráns szag, ami csak úgy áradt a csatamezőről!

A festő csak alkotott, hátra se nézett – mintha ott se lennék. Én meg nem akartam kizökkenteni őt a szent ihletettségből, leültem hát egy billegő székre, és a nevetési kényszert legyűrve, nagyképűen elemeztem magamban a féregirtás humán aspektusait.

Emberem rendíthetetlen ügyködését figyelve olybá tűnt nekem, mint aki nem akar mást az élettől, mint hogy egyszer háborítatlanul átaludhasson egy éjszakát. Ne kelljen legszebb álmából felriadnia, hogy ujjaival szétnyomja, cipője talpával agyonüsse, égő gyertyával lepörkölje minden férgek legocsmányabbikát. Igen. Mert rettentően büdös. És kibírhatatlan. És kiirthatatlan.

Ember, ne kívánj lehetetlent! De ő nem adta fel. Küzdött, bízva bízván.

Ecce homo!

Íme, az ember!

Nem akartam, megzavarva nemes igyekezetében, erőszakkal magammal cipelni őt, inkább vártam – már alig van a gyertyából, majd ha csonkig ég, akkor nincs más kigázolás, minthogy lemásszon arról a díványról.

Közben azon is elgondolkodtam, hogy „mit mondjak majd először is kedvest, szépet neki", ha lesz olyan kegyes, és felém fordítja orcáját. Ki is gondoltam, de aztán kiment a fejemből, mert most anyámat láttam magam előtt. Az egyik új lakásban a falakat nézte.

A falak árulkodnak. Vannak-e rajta fekete és tűzpiros vonalak, ez itt a nagy kérdés. Vannak. Vannak. Meghagyták őket emlékül a régi lakók.

Akár a svábbogarakat. De a konyha kövén nincsenek nyomok, és őnáluk nem kizárólagos mászkálási napszak az éjszaka. A svábbogarak nappal is előjönnek, lassan araszolva a konyhakövön, és nem virító pirosak, hanem csúf feketék, undorítóak, nagyok és kövérek. „Lassan, bandukolva" vonulnak végig a konyhán, aztán eltűnnek – de hogy hová? Mindegy. Már elő is mászott valahonnan – de hogy honnan? – egy másik bűbájos feketécske.

A billegő széken félig elbóbiskolva jönnek elő homályosan ezek a jelenések.

És hogy miért vagyok ilyen tájékozott ebben a témakörben?

Az új lakásokba költözve, sokszor találtunk svábbogarakat, de azért a poloskák kegyetlenebbek, mint a svábok, mert a svábok nem érnek a bőrünkhöz – mászkálhatnak nappal-éjszaka, mirajtunk nem hagynak nyomot. Meg se kell kérni egy közel álló valakit: Ha istent ismersz, vakard meg a hátamat! Míg a poloskák…

Mi is vakaróztunk álmunkban, és ha felébredtünk a viszketésre, az éppen ügyeletes poloskákat lesöpörtük az ágyról, cipőt vettünk fel, és azzal eltapostuk őket. Így a padlót is feldíszítettük ronda foltokkal, de mit tehettünk volna?

A mama ilyenkor összecsapta a kezét ijedtében: Megint ezek a balandok! Így mondta, svábosan.

De nem sokáig sopánkodott, hanem nekiállt, és vége-hossza nem volt az öldöklésnek. Pár nap alatt, pihenést nem ismerve, mind egy szálig kiirtott poloskát, svábbogarat, minden szemtelen kellemetlenkedőt a lakásból.

Mire ezt is végiggondoltam, a körözöttem gyertyája csonkig égett. Az ember dolgavégezetlenül lemászott az ágyról, vaksin tapogatózott, majdnem felborított engem székestől. Köszöntem, visszaköszönt, nem kérdezte,

hogy ki vagyok – tudta úgyis. Szépen felvett valami rossz kabátot: Na, mehetünk. És mentünk.

Már zárva volt a kapu. Kicsöngettem a házmestert, átnyújtottam a kapupénzt.

Odakint bementünk egy büfébe, vettem két adag fasírtos szendvicset, azt faltuk, békésen baktatva, útban a főkapitányságig.

De mielőtt átadtam volna emberemet a fogdaőrnek, eszembe jutott, hogy még otthon mondani akartam neki valami vigasztalót. Mit is? Aztán eszembe jutott.

– Jó éjszakát! Ma szép lesz az álma. Itt nincsenek poloskák.

Jaj a lábaknak, kezeknek!

1946 végén a BRFK nyomozótiszti tanfolyamon mesélték nekünk, újonc rendőrtiszteknek a következő történetet:

Horthy Miklós kormányzó úr őfőméltósága kenderesi birtokán előkelő vendégek voltak hivatalosak egy estélyre. A sok finom italtól pityókásan, virágos jókedvvel tértek aludni a méltóságok a vendégszobákba.

Reggel felverte a kastélyt az egyik kegyelmes asszony jajveszékelése:

– Eltűnt a nyakékem! Szűz Máriám, ellopták a gyémánt nyakékemet!

A csendőrség erélyes nyomozásba kezdett, tüzetesen átkutatták a kastély személyzeti szárnyát, kidobáltak minden holmit a szekrényekből, de a gyémánt nyakék nem került elő. Márpedig annak izibe meg kell lennie, nehogy még széjjelfusson a hír, hogy tolvajok fosztogatnak a kormányzó úr őfőméltósága birtokán.

A főkapitány megbízta Szabó Ödönt, a detektívfőnökség főcsoportvezetőjét, hogy menjen le Kenderesre, és állapítsa meg, ki vitte el a nyakláncot.

Kenderesen hintó várta a főcsoportvezetőt – a kocsis karja jól be volt bugyolálva, mi érhette szegényt? Aki a hintóval a kastélyba kísérte, annak az arcát kisebb-nagyobb véraláfutások éktelenítették.

De ha kinézett a hintó ablakán vagy széttekintett a kastélyban – ott is: ahány cseléd, annyi totálkáros. A szobalány sántított, az inasnak a karját csúfította el egy nagy kötés, a másik inas fején furcsa sapka csücsült, a komornyiknak be volt verve az orra.

– Mit jelentsen ez, csak nincs hadiállapot? – kérdezte a főcsoportvezető a komornyiktól. – Mint egy vert sereg.

– A csendőrök… méltóságos uram… a csendőrök… nyomoztak – hebegte a főkomornyik.

– Vettem észre – mondta szarkasztikusan a főcsoportvezető.

A főkomornyik mindjárt a személyzeti lakásokhoz vitte volna alázatosan a főfelügyelőt, de ő azt a szobát akarta látni, ahol a kegyelmes asszony aludni méltóztatott. Nem is annyira az ágy érdekelte, hanem ami mellette állt: az akkor még nachtkasztlinak nevezett éjjeli szekrény. Annak se a fiókjait kutatta, hanem az alját matatta – és kisvártatva elő is húzott onnan egy *bilit.* Aztán az éjjeli edényt félretette, újból a szekrény alá nyúlt, és kihúzta onnan a *nyakéket.*

De hát, az hogy került oda?

Az történhetett, hogy a méltóságos asszony kicsit kapatosan érkezett a szobájába, és vetkőzéskor félálomban, fél tudattal, nem vette észre, hogy lecsúszott a földre a nyakék. A szobalány behozta a bilit, az éjjeli szekrény alatt kuporgó nyakék elé tette. A drága ékszert a félsötétben nem látta meg, és az éjjeli edénnyel hátrább lökte, egészen a nachtkasztli hátához.

Az őrnagynak ez a lehetőség már akkor megfordult a fejében, mikor mindenki Jézus Máriázott a nyakék meglovasítása miatt. Távol állt tőle a sopánkodás, inkább leült egy székre, és gondolkozott.

Ha a csendőrök is inkább a *fejüket* használják *gondolkodásra*, mint a *tenyerüket* „simogatásra", nem kellett volna a minisztérium segítségét kérni, hogy megtalálják a bili mögött a nyakéket.

Ez az intés jutott az eszembe, amikor a török sírkert titkának felfedésével bízott meg a főnököm.

A török sírkert titka

A magyarországi török nagykövet 1951 júniusában táviratot küldött a magyar külügyminiszternek, kérve őt, tegyen lépéseket egy rendkívüli ügyben.

Mikor ugyanis a nagykövet meglátogatta a rákoskeresztúri köztemetőben az első világháborúban elesett török hősök sírkertjét, azt látta, hogy a sírkövek nagy részéről ismeretlen tettesek leszerelték a táblákat.

A török nagykövet szolgálati úton jelentette az esetet a török külügyminiszternek, akinek megkeresésére a magyar külügyminiszter annak kivizsgálását kérte a belügyminisztertől, az pedig a főkapitánytól, hogy a táblákat politikai motivációból vitték-e el a sírkertből, vagy köztörvényes bűncselekményről lehet szó. Egyszerűen szólva – lopásról.

A bűnügyi osztályvezető engem bízott meg, hogy menjek ki a helyszínre, és állapítsam meg a cselekmény mibenlétét. Délig – vagyis négy óra alatt.

Ellopták. Ebben biztos voltam. Politikai okból cipeltek volna el kétszáz színesfém-ötvözetből készült táblát? Elég élénk a fantáziám, de ilyen politikai okot nem tudtam elképzelni. Piti pesti tolvaj lehetett az illető, aki eladta a MÉH-nek, aztán a pénzt elverte a sarki kocsmában.

Háromszáz török sírhant domborult a sírkertben, de csak száz sírkövön hagyták meg a táblát, amelyek mindegyikére a török félholdat és az I. világháború kezdetének és végének dátumát, valamint az elesett hős nevét vésték be annak idején.

Először is arra kellett rájönnöm, hogyan lehetett a táblákat észrevétlenül leszedni, és kijuttatni a rákospalotai köztemetőből.

Azt nem volt nehéz megállapítanom, hogy a táblákat négy sarkukon egy-egy rövid csavarral erősítették fel, és a csavarokat mélyen a kőbe fúrták. Keményen meg kellett dolgoznia a csibésznek, hogy egy kis pénzhez jusson, amiről nem kell tudnia otthon az asszonynak.

Lemértem a megmaradt táblák hosszát, szélességét, szemre megbecsültem a súlyukat is. Harmincszor tizenöt centi volt a méretük, és negyven-negyvenöt deka lehetett a súlyuk. Osztottam-szoroztam, és az jött ki, hogy a tolvajnak hatszor-nyolcszor kellett fordulnia, hogy a kétszáz táblát kivigye.

De hogyan juttathatta ki zsákmányát a temetőből?

A kapun át nem. Ott a zsákokat megvizsgálják.

A kerítésen? Meglehet. De hogy jutott át rajta? Átmászott a túloldalra, zsákkal a nyakában? Ezt nem bírta volna el a kerítés. Átdobta, és utánamászott? Ahhoz túl magas volt az akadály. És túl sokáig tartott volna, növelve a leleplezés veszélyét.

Így hát – egy nagy lyukat kellett keresnie, vagy kivágnia. Átteszi a zsákot, mikor nem lát senkit a közelben, és utánamászik észrevétlenül. Kint már nem tűnik fel, hogy nehéz cuccot cipel valaki.

Kint vannak tehát a táblák. De mit kezd velük a tolvaj? Eladná, de kinek kellenek? Török feliratokkal! És kétszáz darab!

Mégis azt kellett gondolnom, hogy értékesítette – mi másért lopta volna el? –, mégpedig egy ideiglenes MÉH-fiókban, ahol ilyenkor versenyeznek a vevőkért. „Gyűjtsd a vasat és a fémet, / Ezzel is a békét véded." Átnyomta meglovasított szerzeményét a rozsdás kerítésen, saját magát is átpréselte, aztán egy MÉH-fiókhoz vezetett az útja.

Jó, de ez csak feltevés. Hol a bizonyíték? És ki a tolvaj?

A bizonyítékot először is a temetőben kell keresnem. Ki kell derítenem, hogyan szerezte meg és hogyan csempészte ki a tolvaj a táblákat.

De előbb leszedtem a táblát az egyik sírkőről.

Sós György, a Budapesti Rendőr-főkapitányság leváltott vezetője volt akkor a MÉH főnöke. Jól ismertem. Bementem hozzá, és azt kértem tőle, hogy minden telepről küldjenek egy embert a Budapesti Rendőr-főkapitányságra. Én megmutatok nekik egy sírtáblát, megkérdezem, látott-e ilyent valaki a MÉH-telepeken.

Utána bementem a rendőrségre, és az irodában találkoztam egy kedves kollégámmal, Szécsényi Jóskával. Mikor meglátta a kezemben a táblát, a török betűkkel és a félholddal, megkérdezte, mi a csoda ez.

– Sírtábla. Elloptak a török sírkertből vagy kétszáz darabot. A tolvajt keresem életre-halálra.

Kinevetett.

– Komolyan gondolod ezt? Raja, te meg vagy húzatva.

– Pont három hét múlva idehozom neked a jegyzőkönyvet – dicsekedtem, de megijedtem Jóska válaszától: – Fogadjunk tíz lityi borba', hogy azt a palit nem fogod el soha az életben…

Én a bornak a szagát se bírom. Másrészt viszont nagy sértés az ilyent visszautasítani. Hát jó, fogadjunk. Majdcsak lesz valahogy.

Az alapfeltételezésem, amit biztosra vettem, már megvolt. Egy tolvaj vitte ki a táblákat hat-nyolc alkalommal, mégpedig a kerítésen vágott lyukon át.

De hol juttatta át a kerítésen?

A helyszínt faggattam erről, mint más esetekben is.

A helyszín maga a sírkert. Ha a kerítésen keresztül vitték ki a táblákat, lennie kell valahol egy akkora lyuknak, amin egy hátizsák vagy másvalami kiférhetett, és a tolvaj is ki tudott jutni a temetőből. Elindultam hát a kerítés mellett, hogy megtaláljam ezt a lyukat.

Ha egy bokor állt az utamba, nem fordultam vissza – alágúggolva mentem tovább. Jött a következő, akkor meg alátérdeltem. Ez így ment. Körülményesen, de békésen, lassú mozgással. Egyszer csak éreztem, hogy valami puhában térdelek. Na, itt van! *Ez* szerencsét hoz, a mondás szerint.

Rögtön lerángattam a nadrágomat, pár lépésnyire volt egy kút, annál lemostam azt a részt. Nagy kedvem nem volt ezután – lehetett-e? – arra, hogy tovább mászkáljak a kerítés mellett, mint egy kutya. De ha idáig eljutottam, most már csak nem hagyom abba!

És tényleg szerencsém lett. Egy jókora rést láttam meg a kerítésen. Akkorára vágták, hogy egy ember kiférhessen rajta! A lábnyomok arról árulkodtak, hogy mindig egy és mindig ugyanaz az ember járta végig ezt az utat.

Mustrálgattam, mikor vághatta ki a rést a tolvaj. Most július van, májusban volt, ugye, a MÉH gyűjtési hónapja. A kivágott rés szélén a rozsda úgy másfél hónap alatt hízhatott meg, ez is amellett szól, hogy a lyukat májusban vághatták ki.

Pár perc még hiányzott is a kiszabott négyórás nyomozati időből, mikor beterjesztettem a jelentésemet az országos főkapitány titkárához.

Hát ennyi. A lényeget megtudtam: a jelek szerint nem lehet szó politikai indíttatásról.

Közönséges tolvaj szedte le és adta el a táblákat, hogy legyen egy kis pénze, amiről nem tud az asszony.

Négy óra alatt sok minden kiderült. De hátra volt még egy nagy, odafigyelést kívánó munka.

Bizonyítani.

Mindenekelőtt meg kellene találni a tolvajt. Tőle már választ kaphatok minden kérdésre. De megtalálni őt képtelenség.

Aztán támadt egy jó gondolatom.

Az elszámolási cédulák! Azokról megtudhatom annak nevét és lakcímét, aki a sírtáblát bevitte, és az is rajta áll, hogy mikor adta el ezeket, és mennyit kapott értük.

Sietve elmentem Sós Györgyhöz. Rögtön intézkedett.

Lementünk a pincébe. Óriási helyiség volt, tele nagy ládákkal, és a ládákban nem volt más, mint az elszámolási cédulák.

A MÉH vezetője beosztott öt embert, elmondtam nekik, hogy minden csomagot ki kell bontani, valamennyi elszámolási cédulát meg kell nézni, és ha azt látják, hogy ugyanaz a személy adott el több alkalommal is olyan tizennyolc-húsz kilónyi színesfémötvözetet, ezeket a cédulákat tegyék félre.

Babra munka volt, de eredményes. Tisztán meglátszott, ki az a személy, aki a táblák legnagyobb részét a gyűjtőhelyre vitte. Dátum, aláírás, minden megvolt, úgyhogy semmit se lehetett letagadni. A lakcím is ott állt, nem kellett hát keresgélni: rögtön elmehettem hozzá.

Nem volt otthon, mint feleségétől megtudtam, sokadik büntetését ülte.

Az asszony elmondta, a párja sokat iszik, arra kell neki a pénz. Sejtettem.

Nem mondhatom, hogy nagy izgalommal mentem el a börtönbe a sírtáblatolvajhoz. Ösztönös borzongást éreztem, nahát! A sírokról lelopni a… végigfutott a hátamon a hideg. Nem volt tétje tulajdonképpen ennek a látogatásnak. Ott volt az aláírása az elismervényeken, meg is mutattam a tolvajnak: nézze, ez mindent bebizonyít. De jobban jár, ha most mindjárt vallomást tesz, mert ezt figyelembe veszik a büntetés kiszabásakor.

Egy kicsit még elbeszélgettem vele, hogy javítsam a hangulatát – aztán, aláírta a beismerő vallomást.

Most már csak a zárójelenet volt hátra. Megszerezni és visszajuttatni a temetőbe a táblákat.

Kiderült, hogy egy részüket a Váci úti MÉH-telep vette meg, de a legtöbb táblára a Metalimpex telepén találtam rá. Még időben. Ha pár nappal később megyek, már beolvasztották volna.

Mindkét helyen megbeszéltem az igazgatóval, hogy a munkások szortírozzák át a lerakott fémeket. Ígérjenek nekik egy forintot minden tábláért, amit megtalálnak. Minél több tábla, annál több pénz: hát semmit se hagytak parlagon.

Meg is volt az eredménye: az eltűnt sírtáblák legnagyobb része megkerült, ezeket vissza is szállították a temetőbe – csodálkozással, éljenzéssel fogadták, hiszen már nem is remélték, hogy viszontlátják őket valamikor is.

A rendőrségnek gratuláltak, én pedig egy ezüst cigarettatárcát kaptam a budapesti rendőrfőkapitánytól elismerésül. (Szép emlék lett – volna, de sajnos rögtön el is lopták.)

Maradt még egy kedves kötelességem: odamehettem Szécsényi Jóskához: ugye mondtam, hogy meglesz három hét alatt.

Az ígért bort Széchenyi barátom, mint vesztes, ígérete szerint prezentálta. Pár kortyot azért megkockáztattam én is.

Ez kényes ügy, nem telefontéma

Ahogy a falióra kismutatója mind közelebb ér a kettes számhoz – az ötvenes években még szombaton két óráig ment a munka –, úgy lesik mind türelmetlenebbül a percek múlását a hivatali szobában, és amikor „elüti" a két órát, „egy, csak egy legény van talpon" az irodában – Rajačič György, de már ő is fájrontra készen. Pár másodperc múlva kívülről forgatom a kulcsot a zárban, már ki is húznám, és spuri, haza – igen, de kintről hallom a telefonom csöngetését. A Juci lesz. Visszamegyek, felveszem a kagylót.

– Vesz-ted-re tet-ted – mintha ezt kattogná a készülék. Mit, hogy visszamentem? Az az egy-két perc már se nem oszt, se nem szoroz.

– Gyuri? De jó, hogy még itt vagy!

Gróf Laci hangja. Az osztályvezetőmé.

– Raja, légy szíves, gyere fel hozzám!

Tudom, hogy a megkönnyebbült felkiáltás mit jelent. De jó, hogy itt vagy – mert ha itt vagy, amilyen lökött vagy, itt is maradsz. Pedig most minden mást talonba tettem, hogy, ha a fene fenét eszik, akkor is – négykor ott leszünk Magdiéknál.

Mindjárt negyed három és – négyig?! Ebből semmi se lesz. De hátha mégis? Ahogy Laci megszólított, már a hangárnyalata is jelezte, hogy nincs mese, de azért félénken megkockáztatom a kérdést: – Nem lehetne… telefonon? – Csöppnyi csend, aztán egy érdes, parancsoló hang – mintha nem is Lacié lenne:

– Gyuri, ne folytasd, ez kényes dolog, nem telefontéma.

Kettesével vettem a lépcsőfokokat, villámgyorsan felértem.

– Ülj le – mondta a főnököm –, mert mikor belekezdek, úgyis leülnél.

Leülni? Lopva az órámra nézek. Mindjárt fél három.

Lacinak olyan sápadt, feldúlt az arca, mintha kivégzési jelenetre készítette volna ki egy maszkmester.

– Mi történt?

– Itt volt egy tiszt az ávótól. Az előbb vitte el őt innen az ördög.

Hogy ilyent mondjon egy ávós tisztre! A rendőrségi székház kellős közepén! Ennek nagy oka lehet.

Egy nőt hozott be hozzá az imént egy ávós, egy őrizetest, azzal, hogy ő és mérnök hapsija ipari kémek. Amikor házkutatást tartottak a nő lakásában, meg is találták az Iparterv dokumentációit: ott adták volna át az imperialista ügynököknek, ha rajta nem ütnek ezen a söpredéken.

De ez a nő nem áll el attól az istennek sem, hogy az, amit a lakásán találtak, az ő hivatali munkája, és azért vitte haza, mert másképpen nem lett volna készen időre.

– Ezzel az átlátszó sóderrel jól kihúzta a gyufát nálam az öreglány – mondta még az ávós. – Tele van a hócipőm vele. Úgyhogy itt hagyom maguknál. Vegyék kezelésbe. Majd érte jövök.

Laci híven tolmácsolta az ávós tiszt szavait, de el-elakadt a hangja az átélt traumától.

Már eddig se értettem a dolgot – milyen alapon állít be hozzánk egy ávós tiszt, és miért hoz egy kémkedéssel gyanúsított nőt a bűnügyi osztályra, ez nem ránk tartozik. De amit Gróf Laci ezután mondott, attól tényleg leültem volna.

Szóval, azzal fejezte be az ávós tiszt a süketelését, hogy ezentúl ő – mármint a bűnügyi osztály vezetője – felel a kémnőért. Rendeljen mellé valakit, akinek az lesz a dolga, hogy addig gyötörje, míg le nem vadássza.

Így táncoltatta láncon az ávós tiszt a Budapesti Rendőr-főkapitányság osztályvezetőjét, és ami a legdöbbenetesebb: Laci a fejét rázta, mikor megkérdeztem, milyen égtájra küldte ezt az alakot. Nem, nem szólt egy árva szót sem. Mert félt. Na. Ez az igazság.

Legalább azt kérdezte volna meg, miért hozta ezt a nőt éppen mihozzánk, nekünk nincs tapasztalatunk állítólagos kémnők, Mata Harik levadászásában.

De eszébe se jutott bármit is megkérdezni. Örült, mikor az az őrült elhordta magát, de most meg itt áll egy ukázzal, hogy adjon a nő mellé valakit, aki addig gyötri a kérdéseivel, amíg csak le nem vadássza.

Mintha lebéklyózták volna: rá se lehetett ismerni a máskor olyan magabiztos Gróf Lacira. De én is zavarban voltam. Hisz nincs semmi a kezünkben, amin elindulhatnánk.

Egy lila dossziét láttam meg ekkor Laci asztalán: olyan színűt mi nem használtunk, azt az államvédelmis tiszt hagyhatta itt. Hátha ebből megtudhatjuk, hogy mi ez az egész.

– Átnézted az iratokat? – kérdeztem Lacitól. De ő megint a fejét rázta. Nem olvasta el, és most nem is tudná.

– Olvasd el te! És csinálj, amit akarsz.

Úgy is jó. Sőt, még jobb. Nem kell mindenre engedélyt kérni.

Elköszöntem Lacitól, aludja ki magát – és fölmentem az irodába, kezemben a lila dossziéval.

Juci, most már minden mindegy, kérj elnézést Magdiéktól. Ezt jól kifogtam.

Felvittem a lila dossziét. Kinyitottam… Nahát! Ezt azért nem gondoltam volna.

A „teljes anyag" egy papírlap volt, az őrizetes nevével, születésének évszámával, ilyenekkel. De komolyan! Hiába forgattam, tapogattam – nem találtam semmit.

Mihez kezdjek most? Még nem tudtam, de valami azért az eszembe jutott.

A büntetőeljárás szabálya szerint az őrizetbe vételhez elfogadható tárgyi bizonyíték szükségeltetik. Hol van? A dosszié üres. De az ávós tiszt se utalt rá, hogy van ilyen argumentum a birtokukban. Hacsak a műszaki rajzokat nem veszik bűnjelnek – de akkor én szuperkém vagyok, mert kismilliószor találhattak volna buzgó hekusok nálam is aktákat, melyekkel otthon rontottam a szememet, néha éjszakáig. Így hát, tárgyi bizonyíték nélkül vették őrizetbe a nőt. Jogtiprás!

De nem csak erről van szó.

Ha szabályszerűen járnak el, akkor az őrizetest csak egy napig tarthatták volna bent, ők pedig, bevallottan, egy hónapig „gyötörték", és most még tovább gyötörtetnék, hisz' arra utasították a Budapesti Rendőr-főkapitányság osztályvezetőjét, hogy a nőt addig tartsa őrizetben, amíg…

Én nyugodt ember vagyok, és felháborodásomnak, megvetésemnek ilyesfajta kifejezése nem a szokásom, de akkor csupán ez passzolt a hangulatomhoz: ököllel, könyökkel tettem egy bizonyos ismert mozdulatot.

Ezt nektek!

Két nap kell, és a harmadikon még pár óra. Így kalkuláltam. Ma beszélek a nővel, és vasárnap megint. Majd szólok Jucinak, hogy vendégem lesz hol-

nap, készítsen egy finom ebédet. Ő már tudja, hogy ha nem mondok többet, akkor nem is mondhatok, eszébe se jut, hogy kérdezősködjön.

A hétfő döntő nap lesz, akkor keresem fel az Iparterv igazgatóját, mert minden attól függ, hogy ő kész-e megmondani az igazat erről az asszonyról, vagy ő is fél, mint ördög a tömjénfüsttől, az államvédelmisektől.

Filigrán kis nő volt az őrizetes, olyan harmincöt-negyven évesnek látszott. Töröm a fejem, hogy még mit mondjak a külsejéről, megjelenéséről, de arra jutok: az egyetlen, amit mondhatok róla az, hogy tulajdonképpen semmit se tudok mondani róla. Nem volt rajta semmi jellegzetes. Semmi, ami megfogja az embert. Semmi, ami taszítja az embert. Ez megkönnyítette a dolgomat? Nem. Ez megnehezítette a dolgomat? Ezt se mondhatom. Őszintén szólva, máris annyira biztos voltam abban, mit kell tennem, hogy két beszélgetés a „kémnővel" se nem oszt, se nem szoroz.

De ha még ki se hallgattam, mégse állhatok ki amellett, hogy ez a nő nem kémanyagot rejteget a szekrényében, hanem a munkáját vitte haza.

Olyan egyszerű asszony volt, hogy már az első beszélgetésnél szinte mindent tudtam róla. Társáról, az építészről, annyit mondott, hogy okos, képzett ember, „sokat tanultam tőle". Főleg a képzőművészeti és építészeti alkotások érdekelték. Együtt mentek kiállításokra, együtt járták a főváros régi, szép utcáit, gyönyörködve az építészet remekeiben. Egy ilyen sétát terveztek megint, de a nő hiába várta őt, nem érkezett meg a találkozóra. Azóta se látta, és senki se tudja, hogy mi van vele.

Pár nap múlva a nő, hazaérve a munkából azt látta, hogy a bejárati ajtót fölnyitották. Megnyomta a kilincset, bement: úristen, mi történt itt?

A nappali szobában mindent elmozdítottak, széjjeldobáltak, csak a műszaki rajzok álltak az íróasztalon, egy kupacba gyűjtve.

A hálószobából hangokat hallott, bement – ott se volt semmi a helyén. Két férfi hajigált ki éppen mindent a fehérneműs szekrényből, de amikor látták, hogy a „kémnő" megérkezett, egyikük felszólította, hogy üljön le, maga is helyet foglalt egy karosszékben, és hozzáfogott a vékony kis teremtés „levadászásához".

„Mióta van kapcsolata imperialista kémszervezetekkel, mikor adja át nekik legközelebb a rajzokat…" és így tovább. A nyomozó kérdezett és kérdezett, ha a nő nem felelt semmit, rászólt, hogy na, mi lesz? Akármit is válaszolt, a másik mindjárt azt vágta rá, hogy: hazudik… Aztán megint elölről kezdte. „Mióta van kapcsolata a…" – gondolni se akart arra az estére. Meg a többire, ami utána következett.

Láttam, hogy a nőt kimerítette a visszaemlékezés, elbúcsúztam tőle azzal, hogy holnap – vasárnap – újra találkozunk.

A feleségem kitett magáért: isteni ebédet főzött – húslevest, pörköltet nokedlivel, és tortaszelet is járt a menühöz. És vasárnap délben, dagadtra hízott táskával elindultam a főkapitányságra. Az irodában kiraktam az ételt, a kristályvizet, az evőeszközöket, szalvétákat az íróasztalra, ezek után áthozattam a nőt, és megkínáltam az ebéddel.

Nem kérette magát, jó étvággyal elfogyasztott mindent, hát hogyne, a rabkoszt után! – én meg rágyújtottam egy Symphonia cigarettára, és még jó ideig beszélgettem az őrizetessel. Se kiemelkedő tehetség, se megható hősiesség, se ördögi ravaszság – egyszerű, rendes nő volt, semmi más.

A döntő találkozás csak ezután következett.

Hétfőn elmentem az Ipartervhez – ezt még vasárnap megmondtam a nőnek is, nagyon örült –, hogy fölkeressem Lux igazgató főmérnököt. Már szombaton bejelentkeztem nála. Megmondtam, ki vagyok, de arról persze nem beszélhettem telefonon, hogy miről van szó.

Szívélyesen fogadott, aztán az elegáns kis asztalhoz invitált. Életre szóló élmény volt az a beszélgetés. Annyira, hogy bár nem kevesebb mint ötvenhat év telt el azóta, és soha többé nem találkoztunk, mégis úgy látom őt, mintha most ülne velem szemben annál az asztalnál. És amikor pár évvel ezelőtt haláláról értesültem, akkor is tudtam, hogy a temetőben egy tisztességes embert búcsúztatnak.

Akkoriban, az ötvenes évek első felében nagyon meg kellett gondolni, hogy az ember mikor, hol, kinek és mit mond. Az igazgató engem nem is ismert, mégsem rejtette el előttem, egy rendőrtiszt előtt, mit gondol a nőről és arról, ahogyan elbántak vele.

– Képzelje el – mondta –, se akkor, sem azóta nem beszéltek velem, a vállalat igazgatójával. Ha megkérdezik, akkor rögtön tisztázódott volna: ezek nem olyan műszaki rajzok voltak, hogy kémek kockáztatták volna bőrüket a megszerzésükért – ezért nem látott semmi kivetnivalót abban, ha valaki a sürgős munkát otthon fejezi be.

Nem kis bátorság kellett hozzá abban az időben, hogy valaki ártatlannak merje mondani azt, akit az ávó ipari kémkedéssel vádol! Hát még ahhoz, hogy felhatalmazzon engem: őrá hivatkozzam, amikor megírom észrevételeimet az őrizetesről, és az egész eljárásról.

Az Ipartervtől mindjárt a BRFK-ba mentem, és lediktáltam jelentésemet a gépírónőnek. Kiemelten húztam alá az igazgató főmérnöknek, ennek a

tekintélyes embernek az egyértelmű, határozott véleményét. Elsősorban erre – no meg a jogszabályokra – hivatkozva javasoltam az őrizetes azonnali szabadlábra helyezését. Osztályvezetőm, Gróf László ezt egyetértően aláírta, és másnap már haza is mehetett a nő.

Az ávós tiszt? Az nem tolta oda a po… arcát. De kinek hiányzott?

Nekem. Vagyis a kíváncsi természetemnek.

Mert sose tudtam meg, miért hozták a nőt a főkapitányságra, hogy lehet az, hogy aztán senki se kereste őt az Államvédelmi Osztályról, és egyáltalán: mi volt ez az egész rémálom?

Évekkel később – már 1956 után – egy jó ismerősöm, volt kollégám hívott, hogy menjek át az államvédelemhez – akkor már nem ávónak hívták.

– Ahogy téged ismerlek – kapacitált –, ha te látsz valakit mondjuk almát majszolni az autóbuszmegállóban, és odamész beszélgetni vele, azt tudsz meg tőle, amit csak akarsz. Nagyra becsülnék ezt nálunk – mondta biztatóan. – Olaszországban is élhetnél két évig, remekül, drága kocsi állna a garázsodban.

Hú, Olaszország, drága kocsi… de nincs az a pénz…!

Az első előadásom

Kaptam egyszer a főnökömtől egy feladatot – akkor, harminckét évesen, az országos főkapitányságon dolgoztam századosi rangban –, hogy tartsak Debrecenben a rendőriskolán egy kétórás brrr… előadást! a körözésről. Elvállaltam, mert ritkán esett meg, hogy valami vicik-vacak kifogással kihúzom magam az alól, amire felkértek vagy megkértek. Ha mondjuk arra kért volna fel az alosztályvezetőm, hogy beszélgessek a kezdő kollégákkal arról, hogyan fognék egy körözött bűnöző felkutatásához, mi az hogy! Kifejezetten örülnék.

Elmélyedek ilyenkor a témában, töprengek, fontolgatok, mérlegelek, tudósok axiómáit bújom: nem mintha kiváló elméleti tudás birtokában lennék, távolról sem ez a helyzet, jól tudom, de ettől még bújhatom az axiómákat, tévutakat is boncolgathatok, nehogy eltévedjek.

Na jó, de ez beszélgetés, és nem előadás. Nem az az alkalom, amikor nagyképűen fellép valaki a dobogóra, és mint egy orákulum, kihirdeti az egyedül igaz igét.

Az – mármint a beszélgetés – kellemes borzongás. Ettől – az előadástól – a hideg is majd kirázza az áldozatot, amikor a dobogón szemben áll odacsődített hallgatóságával, akik csak a csengetéstől remélhetik a megváltást – és olvassa, meg olvassa, és még tovább olvassa a berendezett, elrendezett, összeillesztett, agyonstilizált és mindezektől hót unalmas agyrémet, amin ki tudja, hány hosszú éjszakán át tökölődött. Na jó, nem minden előadás ilyen, lehet kicsit jobb is, de az enyém, hát az ilyen lesz, mert én beszélgetni tudok, de beszédet mondani… még nem próbáltam, de nem is érzek rá ingerenciát.

És hajnalig arra jutottam, hogy ez nekem nem megy, én ezzel szégyenben maradnék, én ezt soha, de soha… Miért énrám lőcsölte ezt a főnök, amikor tudja, hogy amit rám sóz, azt keresztülhajszolom, ha kell, ha nem,

de előadást még nem tartottam, nyúlfarknyit sem, nemhogy kétórásat, és ha megtartanám, leégnék vele. Felsülnék. Ez az igazság. De ezt csak magamban mondtam, nem a nyílt színen, mert hogy én kibökjem, hogy speciel ebben a témában… hát… izé… akad énnálam még hozzáértőbb is, nem lenne jobb, ha ezt kivételesen ő tartaná… mert nekem ez nem megy. Ó, hogyisne. Én? Ilyent mondjak? Azt hinnék, hogy alábecsülöm, lenézem ezt a munkát.

Három hét. Ezalatt nem volt egy nyugodt percem. Már csak két hét van hátra… már csak egy… – sehol se tartok –, és egyszer csak ott állok a dobogón, piszokul leégve, és majd azt mondja kíméletesen az is, aki végigaludta az órát, hogy még rosszabb is lehetett volna. Nem tudom túltenni magam a kudarcon, búnak eresztem a fejemet, és akkor a szokott munkámban se érzem majd a szokott biztonságot.

Mikor végre összejött, és ott feküdt előttem legépelve az a kétszer ötvenperces rémálom, nemhogy minden másra gondoltam volna, csak arra nem – dehogy, másra se tudtam gondolni, csak arra. És egyre jobban elfogott a félsz. Jaj, egek mi lesz, ha leégek?

Mert – felolvassam? Azt nem. Először azért nem, mert én se szeretem, ha felolvassák nekem az övéket, akkor ők miért szeretnék, ha felolvasom nekik az enyémet?

Másodszor azért nem, mert összefolynának a betűk a szemem előtt, ha azt látnám, hogy elbóbiskol valaki, vagy gúnyosan elhúzza a száját, mert a lámpaláz összeakasztatná velem a betűkben a szavakat… nem, a szavakban a betűket… kuncogás a hallgatók között, amire még jobban összezavarodom. Nem, szó se lehet felolvasásról.

Betanulni szóról szóra, amit összefirkáltam három hét alatt, és kívülről elmondani? De mi lesz, ha egyszer csak elfelejtem, hogy most mi jön… kimegy minden a fejemből, vagy megismétlem, ami már elhangzott egyszer. Ez még rosszabb, mint a felolvasás.

Szóval, nem. Sehogy se lenne jó. És már – elképzelhetik – az is megfordult a fejemben, hogy odamegyek a főnökhöz: Bandi, ha Istent ismersz, találj ki valamit, hogy elmaradjon, mert nekem ez…

Mindjobban belelovaltam magam abba, hogy nem megy, nem megy – amíg csak egy szép napon arra kellett ébrednem, hogy egek, már ma délután…

Debrecenben legalább ötven-hatvan hallgató várt rám a tanteremben. Rosszat, mint nyomozóról, nem halhattak eddig rólam, hát nagyot néznek,

ha én ott majd csak dadogni tudok a körözésről. Körözés… Mi is az a körözés?

Amúgy úgy látszott, hogy minden oké, ezúttal még az öltözetem is rendben volt, hála a feleségemnek. A dossziéban szépen sorakoztak a teleírt lapok. Hátha nem botlom meg, mikor fellépek a dobogóra, és mit lehet tudni, talán mégsem rúgok bele az asztal lábába izgalmamban, amire kitörne az addig elfojtott röhögés… én meg állnék, mit csináljak? Jaj, mit kell ilyenkor csinálni?

Aztán csengettek. És vége lett a fantáziálásnak. Megtelt a terem, én fenn a dobogón, kezemben a szépen megszámozott papírlapok, ránézek az első sorokra, és megáll, na, miben… – az ütő, de miben? Bennem. Mire mondják, hogy megállt bennem az ütő? – szóval, megijedtem, hogy kezdhettem *így* el egy előadást? Hát ez dög unalmas.

Felolvastam három-négy mondatot – hogyan? Én írtam le ezt? Nem lehet igaz! Leesett egy papírlap… lehajoltam érte… kuncogás.

Abbahagyom. Majd valami kifogást… De nincs az az Isten, hogy ilyen légkörben… ahol kiröhögik az embert…

Le is tettem az asztalra azt a harmincoldalnyi valamit, és elkezdtem csak úgy – papír nélkül, minden nélkül – szabadon elmondani, amit a körözésről tudtam.

Megtörtént esetek is eszembe jutottak, mondjuk, hogy amikor az egyik fiút napokig keresték, de nem találták, kötöttem az ebet a karóhoz, hogy úgy sohase sikerülhet, ahogy eddig csinálták, és rávezettem őket, hogy maguk is rájöjjenek: nem elég a buzgóság, az, hogy mindent átkutatnak. Megtörténhet, hogy a szemük előtt van, mégse veszik észre. Legtöbbet a gondolkodás, a logika segít.

Na aztán, egymás után jutott az eszembe, hogyan kerestem és találtam meg, akiről már azt hitték, hogy nem is él. Csak mondtam, mondtam, nem kellett még lélegzetvételnyi szünetet se hagyni, hátha ezalatt az eszembe jut, Istenem, most mi is következik – mert nem a betanult szöveget szajkóztam, hanem kiindultam valamiből, és a dolog logikája szerint folytattam tovább, így mindig az jutott az eszembe, ami odavaló volt.

És csodálkoztam, te jó ég, én ennyi ember előtt *így* tudok beszélni?

És percről percre szabadabbnak éreztem magam, egyre nyugodtabb lett a beszédem, és akkor hallottam, hogy szól a csengő. Vége az első órának. Azt hittem még tegnap, hogy ez a hang lesz a szabadítóm, de… furcsa… most pipa vagyok, amiért abba kell hagynom…

És a hallgatók? Ez nem lehet igaz! Azt vártam, hogy a csengőhangra csak úgy ömlenek kifelé. Végre, vége az egy helyben ülésnek, vége a figyelésnek – vagy a figyelés tettetésének! A csengő hangja a fülnek néha – mennyei zene.

De most nem fröccsent szét a hallgatóság a csengő hangjára, sőt többen is kérlelni kezdtek: százados elvtárs, tessék a szünetet is felhasználni, szeretnénk hallani a történet végét!

Képzelhetik, hogy mennyire örültem! Milyen büszke voltam! – A szünetet be kell tartani, kell a pihenés – mondtam a hallgatóknak, de utána majd gyorsabban beszélek, hogy minél többet mondhassak el.

Aztán becsengettek, folytatódott az előadás, de most már nem éreztem úgy, hogy kiszárad a szám, szorít a torkom – minden frusztráltság elszállt, mint a füst, és szinte röpültem, gátlások nélkül, igen, élveztem a helyzetet. Beszéltem, beszéltem, beszéltem. Igazoltatás, elfogás, hogyan ismerheti fel a rendőr azt az embert, akit fel kell szólítania, hogy igazolja magát – *én* hogyan ismertem fel kezdő zsaru koromban, és ekkor újra, dobhártyát szakítóan berregni kezdett a csengő. Jaj, már vége is van. Pedig még órákig tudnék beszélni.

Ők hagyták volna. Sőt mondták is, hogy órákig hallgatnának, de ha nem lehet, hát legalább addig beszéljek, amíg a következő órára bejön a tanár.

Ha ráállok, hogy folytatom, akkor se tehettem volna meg, mert amíg győzködtek, letelelt a tíz perc, jött a másik tanár, és elámult, látva, hogyan állják körbe az előadót – szünetben! – a hallgatók.

És azóta sem volt soha lámpalázam. Egy kis drukk… nem mondom… no de lámpaláz!…

Gyilkosság a Rottenbiller utcában

Ahogy a Rottenbiller utcába bemegyünk, az első pincében lakott egy meleg pasi. 1956 nyarán ezt az embert egy éjszaka alvás közben meggyilkolták.

Habár az ügy a VII. kerületi Rendőr-főkapitányság illetékességi körébe tartozott, az ORFK bűnügyi osztályán az osztályvezetőm megbízott, menjek ki a Rottenbiller utcába, oda, ahol a halott embert kis idővel ezelőtt megtalálták. Ismerjem meg az esetet, nézzek körül a helyszínen, és tudjam meg, kik szálltak ki ott a VII. kerületi rendőrkapitányságtól, és jól csinálják-e a dolgukat.

Odamentem.

Iszonyú látvány volt!

Ott feküdt az áldozat merő vérben a szalmazsákot fedő lepedőn. Az ágyról lecsöpögő vérből tócsa képződött a földön, a vértócsákban nyüvek nyüzsögtek. A kibírhatatlan bűztől, az erős és jellegzetes émelyítő szagtól ájulás környékezte azokat, akiknek ki kellett bírniuk itt, míg vége nem lett az eljárásnak.

Az ágy közelében egy székre honvéd derékszíjat és más honvéd ruhadarabokat – nadrágot, nyári sapkát – helyezett el valaki, a szék mellett egy pár katonacsizma állt, arrébb vértől szennyezett szódásüveg hevert. A jelek szerint ezzel ölték meg álmában ezt az embert az elmúlt éjszakák valamelyikén.

A Budapesti Rendőr-főkapitányság életvédelmi alosztályától Sugár főhadnagy, a VII. kerületi Rendőr-főkapitányságtól Selmeczi rendőrőrnagy, a bűnügyi alosztály vezetője jelent meg a helyszínen.

Ahogy a házban a lakóktól megtudtuk, a férfi gyakran levitt a lakásába alkalmilag megismert fiatal férfiakat. Most is így történhetett. A fiú minden bizonnyal katona volt, aki nem akart visszamenni az alakulatához. Elment a meleg férfival annak lakásába, éjszaka meggyilkolta őt, majd felöltözött

a férfi civil ruhájába, a maga honvédöltözetét otthagyta, és eltávozott a színről.

Sugár főhadnagy viszont meg volt győződve arról, hogy civil ember ölte meg az áldozatot. A katonaholmit azért hagyta a helyszínen, hogy ezzel félrevezesse a nyomozást, azt a látszatott keltve, hogy katona volt a tettes. Selmeczi őrnagy és én elvetettük ezt a feltevést.

A derékszíj, a nadrág, a gimnasztyorka és a csizma méretéből mi a gyilkos testméreteire is következtettünk. E méreteket pontosan leírtam, majd utasítottam Sugár főhadnagyot, adjon ki körözést a katonai alakulatoknak, és értesítse őket vélelmünkről, miszerint a gyilkos katona lehetett, és hozza tudomásukra a gyilkos testméreteit is.

Ezzel az én munkám véget ért, hiszen csak arra kaptam megbízást, hogy a helyszínen történtekről, a nyomozás állásáról számoljak be a bűnügyi vezetőnek.

Később megtudtam, hogy a tettes eladásra kínált valami ruházati cikket a Teleki téri piacon. Itt gyanússá vált, előállították, a Vizsgálati Osztályon már kialakult vele szemben az alapos gyanú, majd be is bizonyosodott, hogy ő követte el a gyilkosságot.

Ezért vádemelési javaslattal átadták az ügyet az ügyészségnek, ahonnan a forradalom körülményeit kihasználva a gyilkos meglépett.

Valamikor október 23. és november 4. között aztán megjelent az Erzsébet téren géppisztollyal a kezében, és nagy hangon kiáltozgatta a főkapitányság épülete felé, hogy „Gyertek ki, kinyiffantlak titeket!"

Rövid Jóska, Bón Lipi, Vasztl Feri nyomozótisztek kimentek hozzá, elvették a géppisztolyát, felkísérték őt a főkapitányságra. Ott ismét őrizetbe vették, és az ellene gyilkosság miatt indított eljárás lefolytatására átadták őt az ügyészségnek.

A házasságszédelgő

Ásító, unalmas, nemszeretem hétfői napon kezdődött ez a történet. Az irodában kelletlenül lapozgatták a kollégák aktáikat, vagy unottan kopogtattak kopott írógépeiken. Egyszer csak felrántották az ajtót, oly hevesen, hogy mindenki felkapta a fejét. Egy hervadozó, csupacsont asszony lépett be, fura figura: a haja csimbókokban, a ruhája magára hányva, kapkodva lélegzett, és hangosan kiabált valamit, de ebből csak annyi hangzott érthetően, amit többször is megismételt:

– Az a gazember! Az a szélhámos!

Mind többen figyeltek fel a különös jelenetre.

De mikor az asszony végre, el-elcsukló hangon mesélni kezdte terjengős históriáját – ja, házasságszédelgés! – legyintettek, és ki-ki beleveszett a maga „kivételesen fontos" munkájába, és imádkozott, nehogy őt bízzák meg ez ügyben a nyomozással.

A kollégák azért ódzkodtak attól, hogy házasságszédelgő pasasokra vadásszanak, mert könnyebb egy tűt a szalmakazalban megtalálni, mint egy házasságszédelgőn kifogni a maga vadászterületén, amely széles e világ. Mikor már azt hiszed, hogy megfogtad – kicsusszan a kezedből, mint a sima hal a tévéreklámban a halárus markából.

Úgyhogy nem kapkodtak utána a kollégák. Én sem – volt elég ügyem, több is a kelleténél.

De megsajnáltam ezt a szegény asszonyt, és mind erősebb lett az elhatározásom, hogy elvállalom a házasságszédelgő pasas ügyében a nyomozást. Hogy kisiklik a kézből? A síkos hal se tudja végül elkerülni a sorsát. Addig kúszik utána a halárus kezefeje, míg végül jól megmarkolja, és nem is engedi el. Én aztán nem engedném el a pasast, hanem addig szorítanám, míg ki sem fogy belőle a szusz.

Közben az asszony lassan-lassan odatipegett az írógép melletti székhez, a kolléga tömpe ujjai az írógépre nehezedtek, és csigalassúsággal kezdte pötyögtetni a betűket.

Íme a történet, igencsak lerövidítve.

A Dunántúlra utazott a panaszt tevő asszony.

Egyedül volt a fülkében, de nemsokára leült vele szemben egy elegáns, impozáns megjelenésű férfi. Köszönt, bemutatkozott, Péterfi Gábor minisztériumi osztályvezetőnek mondta magát, az asszony pedig valami Horváth Erzsébet nevet mondott, és azt, hogy ő középiskolai tanár. Miután Péterfi úr elrendezte a holmiját, mindjárt kedvesen beszélgetni kezdett. Erzsébet asszony szívesen vette a vonaton szokásos felszínes csevelyt.

Elvált férfi, megözvegyült asszony. A magányosság sivársága nevezetű témakör még a szokványosság jegyeit viselte, de amint a nő csacskán szót ejtett örökölt családi ékszereiről – jól elrejtettem, ott senki se találja meg –, rögtön tempót és hangnemet váltott az ismeretlen férfi. A tanárnő ezt nem vette zokon, sőt, mielőtt a férfi leszállt a vonatról, kertes családi házába invitálta útitársát, aki a meghívást, köszöni szépen, elfogadta.

És Péterfi úr – ha így hívták – még azon a héten tiszteletét tette a családi házban.

Így kezdődött, és jó néhány együttlét után úgy folytatódott, hogy a reprezentatív külsejű és magas hivatalú – ha magas hivatalú! – és emellett művelt, szeretetre méltó férfi megkérte a tanárnő – Erzsébet asszony – kezét, aki naná, hogy nem mondott nemet.

És most jön a történet csattanója.

A férfi pár napra kölcsönkérte a nőtől a jegygyűrűjét, amit az asszony válása óta nem viselt. Azt szeretné, hogy az ő gyűrűje és a menyasszonyáé egyforma legyen – ugye jó gondolat, Erzsike –, és ehhez kell a minta. A tanárnő föltámasztotta a zongora fedelét, alatta voltak elrejtve az ékszerek. Leendő férje előtt miért rejtegetné? Átadta a gyűrűt, visszaengedte a zongora tetejét, aztán bement a fürdőszobába, hogy rendbe hozza magát, mert estére jegyük volt az Operaházba. Mikor visszajött kecsesen – ott állt a szoba üresen. A vőlegény eltűnt. És eltűntek az ékszerek is.

A címen, amit a svihák megadott, azt mondták, ebben a házban senkit se hívnak Péterfinek. Reggel telefonált a minisztériumba, kitűnt, hogy náluk sincs ilyen nevű. Hát elszaladt a rendőrségre, az ő dolguk, hogy a svihákot megtalálják.

– Minden vagyonom az volt. Minden vagyonom! – a tanárnő sírással küszködött.

A nyomozó ekkor elővette a csalókról készült fényképnyilvántartást. Az asszony minden férfifotót jól megnézett, de az álvőlegény nem volt köztük.

Egy kézmozdulat – a sajnálkozásé: De mi azért mindent megpróbálunk!

Tudtam, hogy semmit se fognak megpróbálni – se név, se cím, se fénykép, hiába is járnák le a lábukat. Egyszer majd kap az asszony egy levelet: Nem találtuk… felfüggesztjük a nyomozást. Ennyi.

Úgyhogy nem kértem engedélyt senkitől, a magam szakállára nekiláttam, hogy megtaláljam abban a nagy házban egy olyan ember fotóját, akit nem láttam soha életemben. Ha ez sikerül, nyert ügyem van. A fényképek mellett ugyanis ott volt a név és a lakcím is.

Végigjártam a hatalmas épületet, hiába, mert fotókat sehol máshol nem őriztek a rabokról – arra van a nagy album, ha ott nincs, akkor nem is került a rendőrségre az az ember.

Már visszamentem volna dolgavégezetlenül, de akkor eszembe jutott, hogy van egy kis szoba az épület legvégén: a rabosító.

Váradi Károly kollégámat köszönthettem ott – okos, hozzáértő, becsületes ember, hát érthető, hogy nem került semmilyen pozícióba, csak e csöpp helyiség ura lett, ahol kismillió dossziéban az iratokat, aktákat őrzik, és lefényképezik az előállítottat, mielőtt a fogdába vinnék őket.

Végestelen-végig polcok, rajtuk dossziék, katonás rendben. De fénykép sehol.

– Várj csak – mondta Károly bácsi –, ott az a szekrény, tele régi kacattal. Pakold ki, hátha… De csoda lenne…

Odamentem, mindent kiraktam az asztalra – és kezembe került egy vastag, idő koptatta album is. Kinyitottam. Tele volt fotókkal.

Váradi kolléga összecsapta a kezét.

– Ezt sose hittem volna!

Kíváncsi voltam, és ott, mindjárt végiglapoztam az albumot. Megakadt a szemem egy képen. Fiatal fiú, honvédtiszti egyenruhában. Én nem tudom, hogyan, de ha egyszer ez az igazság – valami azt súgta, *ez* az én emberem. A háború előtt készült a kép. És… ahogy az asszony a csalót leírta, az a fiú valahogy rá emlékeztetett. Hétfalvi Géza. Ez volt a fiatalember neve, és ami a legfőbb, alatta ott állt a lakcíme is.

Az irodában a tanárnő türelmesen várt rám. Odaadtam a fotóalbumot, lapozott egyet, aztán kettőt, hármat, egyszer csak hallom, hogy felsikolt:

– Istenem, ez ő!

– Nem téved? – kérdeztem, mert el se hittem, hogy tényleg ez ugyanaz a férfi, aki az előbb feltűnt nekem.

– Hát akkor megtaláltuk? – reménykedett a tanárnő.

A fényképét igen. De őt? Hisz ki tudja, hogy azóta hányszor változtatott lakhelyet. De hátha mégis megtalálom.

Másnap elmentem abba a házba – a címre már nem emlékszem. Elkértem a házmestertől a lakónyilvántartó könyvet. Igen. Hétfalvi Géza. Negyedik emelet.

Felszaladtam a negyedikre, bekopogtam – nem volt csengő –, közepes termetű, olyan negyvenes asszony nyitott ajtót, köszöntem, igazolvány, ezt és ezt keresem. Beszélnék vele… Az asszony felhúzta a vállát:

– Mit tudom én, hol van az uram! Ezer éve nem tolja ide a képét.

Hazudik. De a férje ellen nem köteles vallani. Nem faggattam hát, csak annyit mondtam: Egyszer úgyis elkapom a Gézát, de ezalatt mindig több és több lesz a rovásán. És minél többet svindlerkedik, annál tovább raboskodik. Letettem egy asztalkára a névjegyemet, köszöntem, elmentem – aztán azon kaptam magam, hogy naphosszat „a csengőt figyelem", és lehetőleg én vettem fel, mikor berregett a telefon.

Egy, kettő, három nap. Semmi. A negyediken – most is én vettem fel a kagylót – ismerős hang: – Holnap ötkor, az OTI előtt – csak ennyit mondott.

Egy Purga nevű fickót rendelt mellém az osztályvezető, hogy segítsen elfogni a Gézát – de azt az embert nem láttam sehol. Mindegy most már. Akárhogy is van, nem fordulok vissza.

Ömlött az eső, mintha dézsából öntenék. A társadalombiztosító (OTI) ügyfelei és alkalmazottai a fedett lejárati lépcső alatt várták, hogy a zápor elálljon. Én meg Alizkát vártam a lépcsőnél. Nézelődtem erre-arra, egyszer csak taxi állt meg az OTI előtt.

Egy férfi lépett ki a kocsiból, világoskék ingblúzban és világos nadrágban.

Elindult a lépcsőhöz, ügyet se vetve rá, hogy bőrig ázik, megállt, körülnézett, majd halkan mondogatni kezdte, hogy Aliz! Aliz! Kicsit várt, aztán amikor Aliz megjelent, lement a lépcsőn, és lent beült a taxiba.

Abban a pillanatban én sarkon fordultam, lesiettem a lépcsőn, és mikor a taxihoz értem, kinyitottam az ajtaját, és leültem Géza mellé. Nem kérdezett az semmit – amikor mellé ültem, rögtön megértette a helyzetet. – Az a dög!

– sziszegte. Aztán egyszer csak előrehajolt, hosszú karjával elérte a kilincset, egy pillanat – és már kint futott az utcán.

Én a másik oldalon ugrottam ki, és szintén futásnak eredtem.

Erősebb voltam, és sokkal fiatalabb nála, mégsem adta meg magát. Mikor utolértem, és megmarkoltam a karját, akkor is futott, magával húzva engem is. Így szaladtunk, egymáshoz kapcsolódva. Közben kiesett a zsebemből egy aktaköteg, visszaszóltam a taxisnak: szedje össze, visszajövök.

Csak úgy gyöngyözött az úttest, az emberek a sűrű zápor miatt behúzódtak a kapualjakba, egy lélek se volt odakint, amikor mi ezt a mutatványt produkáltuk. Mit gondolnak rólunk? Ki törődött vele! Nálam is nagy volt a tét, de őnála! Hat-hét év börtön. Nyolc is lehet. Így aztán hiába kiabáltam utána, hogy „ne fusson, úgyis utolérem", ő csak szaladt és szaladt.

Ez így ment, míg csak a temető bejárata előtt meg nem fogtam a Hétfalvi grabancát. Jó, de hiába kapacitáltam, hogy jöjjön velem, ő megvetette a lábát, és tapodtat se mozdult. Én meg nem húzhattam magam után, mint egy zsákot, erővel se bírtam volna. Patthelyzet volt hát kialakulóban.

Az ő szép kék nyári inge – agyonmosott törlőruha, a nadrágja kifacsart zsák, az én, tisztítóból most kihozott ruhám mosogatórongy, a cipőmből cuppog a víz, az ő szandáljából is csurog – így álltunk ott az esőben, rajtunk szórakoztak az emberek: a két futóbolondon.

Akkor azt mondtam neki, hogy mire számít? Én akkor sem engedem el, ha itt kell szobroznunk reggelig. Ezt akarja? Csak vonta a vállát, és maradt.

Egy idő után mégis belátta, hogy vesztett, nincs tovább. Hagyta, hogy a karjánál fogva húzzam, amíg oda nem értünk a taxihoz. A taxis persze megvárt az aktákkal, hát egy rendőrtisztet! Betuszkoltam a taxiba Gézát, és elindultunk a Deák térre. A rendőr-főkapitánysághoz.

Aztán, be a kapun, fel az irodába. Ott egy halom papírt adtam a Gézának, no most, írjon. De mindent ám, szépen sorban. Írt is, de még mennyire! Tudta, hogy ő jár rosszul, ha kihagy valami fontosat. De mi a fontos? Inkább mindent beírt. Valami tíz esetet sorolt fel, vagy tizenötöt? Az is lehet.

A mancikat, a bözsiket, az ilonákat, a sárikat mind lefestette, natúrban. De mondhatom, hogy élvezettel idézte fel azokat a szép napokat. Még talán szerette is a soros áldozatot, és amíg el nem érte a célját, mindent megtett, hogy örömöt szerezzen neki.

Ez egy csöpp bájt adott ennek a széltolónak, valami emberi vonást – még el is szórakoztatott –, de azért, éppúgy megkapta, ami a bűnéért kijárt, mintha egy unalmas, hamis történetet olvastam volna végig.

Szóval, a Géza csak írt, csak írt.

A Mancit ilyen csellel cserkészte be, a Bözsit olyannal. Az Ilonkának ezzel imponált, a Dórinak azzal. A Hildától pénzt csalt ki a házassági ígéret után, a Kláritól ékszert, a Katinál színházi szünetben egy kis frissítőt hozni ment ki az előcsarnokba, a ruhatári jeggyel kiváltotta a nő bundáját, és elszelelt vele. Az Ellával jó volt az ágyban – még ezt is beleszőtte –, a Verával nem, mert túl szűk volt a micsodája, a Lenkével meg éppenséggel azért nem, mert akkora volt, hogy… na de akár szűk volt a…, akár tág, ő becsülettel állta a sarat. Senki se panaszkodhat arra, hogy ne állta volna.

Akkor aztán sorra behívtam azokat a nőket, akikre mostanában vagy már régebben a dörzsölt csaló kivetette a hálóját.

Hát, a Géza jól írta le őket, név nélkül is tudtam volna, hogy ez a Sári, ez a Kati, ez meg a Böske lehet. Szegény rászedett áldozatok voltak, de… valamit kaptak is a pénzükért, az ékszerükért, a bundájukért cserébe. Egy kis gyöngédséget, egy kis szerelmi élvezetet, egy kis illúziót, hogy mégiscsak nő vagyok valaki szemében, egy kis kiszabadulást a magányból.

És ezt becsben is tartották ezek az asszonyok. Még aki első felháborodásában a rendőrségre szaladt annak idején, most annak is ellágyult az arca, amikor azokról a napokról beszélt. Volt, aki azt mondta, jaj, ne büntessék meg, nem venném a lelkemre, ha énmiattam lesittelnék a Gézukát. Amit elvitt tőlük, azt most már úgyse szerezhetik vissza.

Nem faggattam őket olyanról, amiről nem akartak beszélni, azt sem mondtam el persze, hogy Gézuka klasszikus művéből még azt is tudom, hány szemölcsük van, és milyen helyeken.

Úgy tudom, Géza hat évet kapott. Bevallom, szinte hiányzott a mulatságos személye.

Majd mi vigyázunk magára!

Sok remek embert ismertem meg a Budapesti Rendőr-főkapitányságon – fájdalom, legtöbbjükkel már soha nem találkozhatok. De voltak ott olyan kockafejű csőlátók, olyan „ki, ha én nem" dirigensek is, mint amilyen Garamvölgyi ezredes volt, a BRFK helyettes vezetője, a bűnügyi osztály és a társadalmi tulajdon osztály vezetője, és még sorolhatnám, hogy mi minden volt ez az ezredes.

És akkor egy beosztottja, egy fiatal nyomozó, főhadnagyi rangban, veszi a bátorságot, és kikéri magának nagy hatalmú főnöke sértő, bántó, igazságtalan viselkedését.

De én makacs ember vagyok, és nem állom meg szó nélkül, ha valami nagyon csípi az orromat.

Ott kezdem, hogy én két évig nyomozótiszt voltam az igazgatásrendészeti osztályon. Elégedett voltam a munkámmal, a légkörrel, és úgy láttam, hogy velem is elégedettek, hiszen a két év alatt kétszer is előléptettek.

De alighogy a két év eltelt, Németh Feri, a gépjárműosztály vezetője – és a Budapesti Rendőr-főkapitányság káderese – azzal lepett meg, hogy ő nemsokára kapitány lesz a IX. kerületben, engem pedig a gépjárműosztály vezetőjének neveznek ki. Őszintén szólva, nagyon örültem.

De mikor ezt elmondta, mindjárt témát váltott. Ha ő elmegy, helyette káderest kell választani, és őszerinte Szegő Bandi lenne erre a legalkalmasabb. Szeretné, ha segítenék abban, hogy őt válassza meg a tagság.

Hogyan? Szegő Bandit? Hiszen köztudott, hogy ő az apját is lecsukatná, csakhogy egy fokkal feljebb lépjen a létrán! Itt nem akármiről – emberekről van szó. Senkit nem léptethetnek elő, nem bocsáthatnak el a káderes megkérdezése nélkül, és a büntetésnél, a jutalmazásnál is sokat nyom a latban az ő véleménye. És akkor egy karrieristát tegyünk oda?

Németh Feri nem mondott erre semmit. Még pár percig beszélgettünk erről-arról, aztán elbúcsúzott.

Hanem másnap hivatott a főosztályvezető, és szigorú, hivatalos hangon megkérdezte, mire vélje, hogy meg akarom fúrni azt az elvtársat, akit erre a posztra kiválasztottak? Én akarok lenni a káderes? Ezért fúrom a Szegő Bandit?

Ezek után nem maradhatok ezen az osztályon (úgy értendő, ahol Szegő Bandi lesz a káderes), mert akkor elkezdődne a klikkesedés, ki az egyik, ki a másik mellé állna, és megbomlana az osztály szép egysége. Ennek érdekében kívánatos, hogy visszakerüljek beosztott nyomozónak.

Oda, ahol a pályámat elkezdtem!

Mit mondhattam volna erre? Ő a főnök, jogában áll megszabadulni attól, aki szálka a szemében. Annyit azért megjegyeztem, hogy én akkor se lennék káderes, ha megkérnének erre. Ez a poszt engem nem érdekel, és nem is lennék alkalmas rá. De hát, ez már el volt határozva, nincs mese – jelentkeznem kellett már másnap reggel Garamvölgyi Vilmos ezredesnél, a bűnügyi szolgálatvezetőjénél.

Negyvenhárom év körüli, világosbarna hajú férfiú volt az ezredes, amint megláttam, rögtön a „szívembe zártam" fölényeskedő, visszataszító hangjáért, lekezelő modoráért.

Az ezredes volt szíves közölni, hogy mostantól Nobel Alfréd főhadnagy csoportjához tartozom, mint nyomozó. Úgy, tehát ilyen magasságba is elért Németh Feri bosszúja. Tegnap még azt közölte, hogy három hét múlva osztályvezető leszek, most meg menjek vissza nyomozónak!

Ez volt az első megrázkódtatás ezen az „audiencián".

A másik az volt, hogy mielőtt útra bocsátott, odalökte végtelen arroganciával:

– Majd mi vigyázunk magáááára!

Miért mondja ezt? És ilyen magas lóról, ilyen ellenségesen, ilyen gúnyosan?

„Majd mi vigyázunk magára!"

– Tudok magamra vigyázni, nem kell másoknak vigyázni rám – dobtam vissza a labdát. Sírig tartó ellenséget szereztem ezzel.

És már el is kezdődött, mert:

– Még szemteeelen is? – dörrent rám a főnök, némely magánhangzókat elnyújtó, hol az emeletig vivő, hol a földszintre leeresztő, furcsa hangján. Va-

lahogy olyan visszataszító, olyan gunyoros volt a hanghordozása, hogy már attól is megborzongott az ember.

De most eszembe se jutott, hogy visszavágjak.

Szorongva nyitottam ki az ajtót az új helyemen. Hátha ide is eljutott a híre, hogy énrám vigyázni kell, és majd a „körmömre néz" itt is egy atyaisten.

De nem.

Nobel Alfréd, a csoportvezető nem játszotta az eszét. Ember volt, a szó legjobb értelmében, és a kollégák, a légkör, és minden kiegyensúlyozott, és alkotó – harminc évi szolgálati időm alatt sehol se éreztem olyan jól magam, mint a Nobel-csoportnál. Rájuk gondolva, Cyrano és a gasconi legények jutnak eszembe „és Nobel Frédi a kapitány".

Sajnálatomra, 1950-ben megszüntették ezt a csoportot, Nobel Alfréd a II. kerületi kapitányság bűnügyi alosztályának vezetője lett, a többieket is szétszórták különböző csoportokhoz. Nekem a Balla-csoport jutott – és nyitánynak ezerötszáz fel nem dolgozott akta.

De most nem erről akarok beszélni, hanem Garamvölgyiről.

1949 második felében olyan párthatározat született, hogy a társadalmi munkát munkaidő után végezzük, napközben ez tilos. Ideje volt már, mert valóban, túl sok időt vett el a munkától az ilyen nap, olyan nap, ilyen meg olyan értekezlet és sok minden egyéb mozgalmi tevékenység.

Igen, de hát kinek-kinek mást és mást jelentett a hivatali idő, de a legtöbb kolléga nem nyolc órát volt bent az épületben. Én legtöbbször tíz-tizenkét órát töltöttem bent munkával, és még haza is vittem, amit ezalatt nem tudtam befejezni. Továbbá, mint pártbizalmi, hiába is akartam volna az ehhez kapcsolódó teendőimet munkaidő után elvégezni, akkor már senkit nem találtam bent. Csak egyet mondok. Kénytelen voltam a pártbélyeget munkaidő alatt átadni, és átvenni érte a pénzt. Ennyi.

Úgyhogy amikor a titkárság közelében volt hivatalos dolgom, gondoltam, elviszem az ott dolgozó három párttagnak a bélyeget. Odaadom, megkapom a pénzt – ez négy-öt percig tart, ha sokat mondok. De ez, úgy látszik, valami hallatlan impertinencia. Mert az első perc után Garamvölgyi titkára figyelmeztetett, Raja, vigyázz, ha jön a főnök, lekap a lábadról. Falra festette az ördögöt: nyílt az ajtó, és ki más nyomult be, mint a nagyfőnök. Köszönésünkre kelletlenül visszaköszönt, aztán bevonult az irodájába.

Titkárja előre hajló felsőtesttel, szolgai módon ment utána, de a következő pillanatban újra volt hozzá szerencsénk.

– Azonnal menj be – mondta nekem. – A főnök hivat.

Mi a csuda! Mit akarhat megint rám húzni?

Mikor beléptem, Garamvölgyi fölállt az íróasztalától, közel jött hozzám, majdnem a lábamra lépett – magasabb és testesebb volt nálam, én akkor még huszonhat éves, hatvan kilós fiatalember voltam –, és bicskanyitogató hangon rám förmedt:

– Hogy hívják magáááát?

Megmondtam a nevemet és a rendfokozatomat.

– Ha még egyszer itt látom magáááát, kiteszem a szűréét – mondta azon a furcsa, éneklő, hol magas, hol alacsony hangján ejtve ki a szavakat. Majd, attól tartva, hogy megint visszavágok, rám szólt elnyújtott hanghordozásával. – Mit áll itt? Elmeheeet.

Elmentem.

Mert mit mondhattam volna? Még magamhoz se tértem a döbbenettől. De utána feltettem magamban, hogy nem hagyom szó nélkül ezt a mérhetetlen arroganciát. Sándor Imrénél, a pártbizottság titkáránál adtam ki a dühömet. Ezt nem hagyom annyiban, Garamvölgyinek elnézést kell kérnie, méghozzá nyilvánosan.

Imre nagyra meresztett szemmel nézett rám.

– És te ezt elvárod?

– Igen, elvárom.

– Ejnye – mondta –, te aztán karakán fiú vagy. Ne félj, elrendezzük ezt az ügyet.

Úgy látszik, mindjárt be is ment a nagyfőnökhöz, mert Garamvölgyi pár perc múlva leszólt Nobel Frédihez, hogy engem most mindjárt küldjön be hozzá. Bementem.

Mikor beléptem, ő az íróasztalánál ült, papír, ceruza volt a kezében. Az asztal másik oldalán állt egy szék, senki se kínált meg vele, de leültem, arra számítva, hogy a főnököt ezúttal jóindulat vezeti, amikor erről-arról, még a magánéletemről is kérdezget, és a végén majd elnézést kér, amiért úgy beszélt velem, mint egy kutyával.

De Garamvölgyi ravaszabb volt nálam, úgy viselkedett, hogy azt higgyem, azért érdeklődik a körülményeimről, mert ki akar engesztelni. Készséggel válaszoltam hát a kérdéseire. Mikor születtem, mi a szüleim foglalkozása, mit tudom én – mindenfélét. De a lakcímeim érdekelték őt a legjobban. Na, ez jól elvette az időt, mert nemcsak arra kellett felelnem, hogy most hol van a lakásom, hanem hogy hol laktam, amióta élek. Mind a tíz vagy hány lakást

fel kellett sorolnom, utca, házszám, emelet. Én ezt fel is tálaltam, csak utána kezdtem el gondolkodni, hogy mit akart ezzel.

Ő minden címet pontosan feljegyzett, saját kezével, nem hívta se a gépírónőt, se a titkárnőt. Mikor odáig értem, hogy 1945-ben megnősültem, és mert nem volt lakásunk, elvállaltunk egy házmesterséget Budán – á… hááázmester volt – mondta gúnyos hangon, majd hangosan felnevetett. (Tudnivaló, hogy annak idején a házmesterséget a „csőlátók" polgári csökevénynek, a házfelügyelőt pedig kispolgárnak becézték, ami nem volt abban az időben jó ajánlólevél.)

Amikor kimondta házmester-gúnyolóját, és utána felnevetett – én is elkezdtem vigyorogni.

– Min nevet? Micsoda szemtelensééég ez! – dörögte a főnök, elvörösödve.

– Bocsánatot kérek – feleltem vissza –, ha ön megengedi magának, hogy hangosan kinevesse a beosztottját, akkor én is megengedhetek magamnak egy csendes mosolyt.

Erre az ezredes csapkodni kezdte az asztalt. A csapkodást nem vettem a lelkemre, annál inkább azt, amit utána mondott, garamvölgyisen elhúzva a magánhangzókat:

– Van magánaaak megkezdett aktááája?

Micsoda hülye kérdés! – gondoltam magamban, hát mindenkinek van megkezdett aktája.

– Van. Több is – feleltem, és persze tudtam, miért kérdezi ezt.

– Akkor ezeket gyorsan fejezze be, és adja le mindet.

Hát, őszintén szólva, féltem, hogy tényleg kirúg. Mit tehetnék? Bocsánatot kérjek, mikor ő bántott meg? Ezt nem tudnám megtenni. Jobb, ha rögtön leadok mindent, és elmegyek.

Lementem a csoportomba, ahol azzal fogadott a csoportvezetőm, Nobel Frédi – aranyos ember volt, művelt, intelligens és toleráns és becsületes, és megbízhatott benne az ember minden tekintetben. Egyébként sportolt, kardvívó volt – azt is jól csinálta. Szóval a Frédi azt mondja:

– Gyurikám, valami baj lehet veled. Véleményemet kérdezte rólad a főnök, és mikor kifejtettem, hogy négy hónapja vagy itt, és már te vagy a csoport második legjobb embere, lekapott, hogy neki nem ilyen véleményre van szüksége.

Kicsit később a folyosón megint találkoztam Sándor Imrével.

– Csak rosszat akar hallani rólad. Tőlem legalábbis ilyen jellemzést várt – mondta a pártbizottság titkára. – Milyen sarad van neked odafönt?

Aztán megtudtam azt, amire más jelzőt nem tudok mondani, mint hogy gyalázatos.

Garamvölgyi egy nyomozóval környezettanulmányt készíttetett rólam és a szüleimről, akiknél nősülésemig, 1945 nyaráig laktam. Maga a nyomozó mondta el ezt nekem, röstelkedve, de hát, parancs – parancs, szót kellett fogadnia. Hét házba ment el, de nem mondtak olyasmit, amit a főnök felhasználhatott volna ellenem. Azaz hogy az egyik címen a házmesterné „elárulta", a papához csak úgy jöttek-mentek a szerb férfiak. Ez igaz is volt, a papának voltak szerb pék barátai, a Franyó bácsi, a Jumbó bácsi meg a többiek. Ezen azelőtt senki se akadt fenn, de a „láncos kutya" korszakban aki szerbekkel érintkezett, vagy akár csak szerb családneve volt – mint nekem is –, az már gyanúsnak számított, és a házmesterné biztosan jó pontot akart szerezni.

Hát ezért mondatta fel velem Garamvölgyi a lakáscímeket! Ezért kérdezett olyan ügyekről-dolgokról, amikhez nincs semmi köze.

De nem tudta elérni Garamvölgyi a célját, hogy kirúgasson, mert más vezetők meg mellém álltak, megvédtek a bosszújától.

Jó ideig nem volt dolgom Garamvölgyivel. Igaz, hogy ezalatt nem is láttam, de igazán nem hiányzott nekem annyira, hogy érdeklődjek, miért nem hallom csábos hangját az utóbbi időben.

De egyszer csak elmondta valaki, hogy a főnököt Recskre vitték, és ott rezet bányásztatnak vele. Lehet, hogy tényleg csak ennyit tudott. Mert én még ennyit sem.

És ezen is volt mit gondolkodni.

Addig sose hallottam arról, hogy bárhol valami internálótábor van, Recskről meg azt se tudtam, hogy létezik, meg még hogy ott rezet bányásznak!

De – miért titokban visznek oda embereket? Mi lehet ott, amiért jobb hallgatni róla? Hogy lehet az, hogy elviszik őket valami bányába, és senki sem tud az egészről? Garamvölgyit ki nem állhattam, de most nem éreztem elégtételt. Biztosan elkövetett valamit, de azt azért nem hittem, hogy olyan súlyút, hogy egy rézbányában kelljen raboskodnia.

Az az igazság, hogy nem kérdeztem meg ezt senkitől, és senki se volt, aki erről kérdezősködni mert volna – már ha egyáltalán hallott harangozni róla. Mert, még ha nehéz is ezt elhinni, de valóság, hogy amint én, úgy a legtöbben még a rendőrségen sem tudták, hogy mi megy végbe Recsken.

Teltek az évek.

1956 végén egy szép napon az ORFK házi borbélyához mentem hajat vágatni, hát kit látok a második székben? Nem akartam hinni a szememnek.

Garamvölgyi ezredest! Éppen szappanozta az arcát a borbély. Úgy mentem el mellette, mintha nem venném észre, mert – köszönjek neki? Ne köszönjek? Ez is, az is kínos lett volna.

Inkább egy olyan székbe ültem, amelyik jó messze volt az övétől. Közben láttam, hogy felém-felém pislog, de láthatóan nem akarta, hogy ezt észrevegyem. – Ez az ember nem felejtett el, és nem nyugszik, amíg ki nem bánik velem – gondoltam magamban.

Garamvölgyivel hamarabb végzett a borbélya, mint az enyém énvelem, majd amikor kiszabadultam a székből, a folyosón találkoztam az ellenőrzési alosztály egyik instruktorával. – Te – mondtam neki –, az előbb láttam Garamvölgyit, tudsz valamit róla?

Tudott. Rehabilitálták, visszajött az ORFK-hoz, de én most már nemcsak a bűnügyi szolgálat vezetőjét, hanem a miniszterhelyettest is tisztelhetem benne.

Most még kevésbé értettem a dolgot, mint azelőtt. Pletykaszinten megy, hogy valakit levisznek egy bányába, és pár év múlva miniszterhelyettest csinálnak belőle! Hogy van ez?

Erre nem tudott választ adni a kollégám, de azt elmesélte, hogy egy ideig mint belügyes ellenőr felügyelt Recsken, és Garamvölgyi megkérte őt, járjon közbe, hogy más munkára tegyék. Most naphosszat követ tör, és már nem bírja erővel. – Rákiabáltam – mesélte a kollégám. – Dolgozzon, ne gazsuláljon előjogokért!

Ez a kolléga haptákba vágja magát, és azt se tudja, hova legyen, ha Recsk előtt egyáltalán szóra méltatja őt Garamvölgyi ezredes. És amikor ő fogta a szekér rúdját, gyalázatosan viselkedett. Helyette is szégyelltem magam.

Nem sokkal ezután a bűnügyi osztályon úgynevezett szakmai értekezletet tartott Garamvölgyi vezérőrnagy.

Azt mondta bevezetőben, elvtársak, vannak itt olyanok, akiket ismerek, és olyanokat is látok, akiket nem ismerek. De elvárom mindenkitől, azoktól is, akiket ismerek, hogy álljanak fel, és mutatkozzanak be. Fel is álltak egymás után, engedelmesen bemutatkoztak. Mikor rám került volna a sor, Garamvölgyi azt mondta:

– Magát én ismereeem, meglátja, egyszer még megborotváááálom. Leülhet.

A többiek meg néztek egy nagyot, nem értették a dolgot. Nem hallották soha, hogy valami baj lett volna velem. Elismert embernek tudtak. És csodálkoztak, miért mond nekem Garamvölgyi ilyeneket. Az egyik kolléga meg is kérdezte, mi a te sarad a főnökkel szemben? Másvalaki meg azt súgta, nem eszel meg te itt sok kenyeret.

No de, hogy mi történt ezután!

A vizsgálati osztály akkori vezetője, dr. Kárpáti László alezredes, utasított: azonnal tartsak házkutatást az egyik szerződéses alkalmazottunknál, akit fegyverrejtegetéssel gyanúsítanak. Érdeklődjek Ravasz századosnál, tőle többet is megtudhatok.

Igen, de én ezt a Ravasz századost ismertem, tudtam, hogy nagyivó, és nemcsak a neve ravasz, hanem ő is, és hiteltelen ember, meg aztán olyan, akit már abban az időben is csőlátónak mondtak. Nem bíztam benne, hogy amit ő mond, az úgy igaz. Lehet, hogy valamiért bosszút akar állni, vagy valamit messziről gyanúsnak látott, és most farkast kiált. Nem szabad egy ilyen ember bejelentésére mindjárt házkutatást tartani, még akkor sem, ha a felsőbb pártbizottság sürgeti ezt – alaposan utána kell járni, mielőtt kimegyünk fölforgatni egy lakást.

Elkészítettem a házkutatási határozatot, felvittem aláíratni Kárpátihoz, de azt mondtam, hogy most még nem indulhatok el. Nincs jogom házkutatást tartani, amíg nem tisztáztuk a körülményeket.

Kárpáti szinte ölt a szemével.

– Maga még mindig itt van? – kiabált rám. – Vagy végrehajtja az utasításomat, vagy beadja a lemondását!

Azt mondtam, nem kerül semmibe, akár most lediktálom a gépírónőnek, ha ezt kívánja. Azzal be is adtam a leköszönésemet – nem mondhatom, hogy nem került semmibe. Végül is nem küldtek el, de pár hétre – a kivizsgálás idejére – fizetésemnek csak a felét vehettem kézbe, és abban az évben nem léptethettek elő.

Mint a Rózsa utcai postarablás körülményeinek és tetteseinek kinyomozóját, ötezer forintos jutalomra terjesztettek fel. Garamvölgyi azzal is kitolt velem, hogy ezt az összeget lekerekítette háromezer forintra. Azt az ötezer forintot se vehettem át, amit a Posta adott volna jutalmul, mert megtaláltam egy nevezetes bűntény elkövetőjét.

Erről ennyit. És most a csattanó.

A jutalmazás után a nagyfőnök behívatta a szobájába azokat, akiknek részük volt a sikerben. Mondott egy rövid köszöntőt, aztán kivett a szekrény-

ből egy üveget, megtöltötte a stampedlis poharakat röviditallal – nagyon finom volt –, de mivel neki már nem maradt ilyen pohár, csurig megtöltött magának egy egydeciset. Nem gondolom, hogy ez illő viselkedés. Akkor már a többi poharat is újratölthette volna.

Az még nem lett volna baj, hogy így gondoltam, az volt a baj, hogy ki is mondtam.

De mégse enyém lett az utolsó szó, hanem a vezérőrnagyé.

– Maga még mindig ilyen szemteleeen? Hát ha ezt előre tudom, akkor maga nem kap jutalmat tőlem – mondta, garamvölgyis hanghordozással.

– Hát ha előre tudom, hogy vezérőrnagy elvtárs adja át, el se jöttem volna érte – feleltem vissza (de ezt már magamban).

Százados úr, ön nagyon veszélyes ember

Kihallgattam egyszer egy visszaeső bűnözőt. Teleki téri srác volt, Almási Laci.

Igen. Ez volt a neve.

Kora reggelre hívtam be, siettem, hogy időben odaérjek. Nem is reggeliztem otthon, hanem útközben vásároltam ezt-azt a hentesnél.

A srác már várt rám, együtt mentünk be az irodába, ott kipakoltam mindent. Ám úgy gondoltam: hogy nézne ki, ha egymagam burkolnám be ezt a sok kaját, ő meg csak a szemével enne, nem a szájával.

A papírt, amibe az ételt csomagolták, kettétéptem. Az egyikre az én részemet raktam rá, a másikat, tetején az étekkel, odatoltam a fiú elé, jó étvágyat kívánva. Az meglepődve nézett rám. Megköszönte, aztán mikor én falatozni kezdtem, ő is belefogott.

Volt ebben egy kis taktika is a részemről. Együtt falatozunk, már nem vagyunk idegenek egymásnak. Nem először és nem is utoljára ültem így szemben betörővel, csalóval, okmányhamisítóval. Beszélgettünk, és közben ropogtattuk a száraz töpörtyűt.

Az íróasztalon más is volt: absnicli! Így hívták azt a különböző, de jó minőségű felvágottak levágott végeiből álló egyveleget, amit fillérekért adtak, papírzacskóban. Olcsó is volt, finom is volt, laktató is volt: pompás reggeli.

Míg én a töpörtyűt ropogtattam, a srác beszélni kezdett. De maradt mondanivalója az absniclihez is. A fiú megnyílt, láthatóan örült, hogy végre valakit igazán érdekli, amiről ő mostanában annyit gondolkodik. Vagyis ő maga is érdekli ezt az ürgét, nem csak az, hogy minél előbb kicsalja a vallomását.

Laci apja cipészmester volt, és övé lehetett volna a műhely mindenestől, de ő nem ilyen életre vágyott. Jobban szerette a kalandot, az izgalmat – igazából talán nem is kifejezetten ezt, hanem azt, hogy valamit kitaláljon, azt a haverokkal együtt megcsinálja, és abból sok pénz lesz. Tőzsdésnek, vállal-

kozónak nem mehetett – elment hát tolvajnak. A lopásaiknak mindig volt egy „forgatókönyve", Laci alkotása. A pénzt, amit a szajréért kaptak az orgazdától, szétosztotta a haverok között, mindenkinek egyformán. Erről otthon nem tudtak – magukra költötték, öltözködésre, jó kajákra, italokra, cuki lányokkal divatos helyekre jártak. Ha jó volt a forgatókönyv, és ügyesen, fegyelmezetten hajtották végre az útmutatást, sokat kaptak a lopott holmiért, „istenien elvertük az egészet".

Így hát Laci arra jutott, hogy munka nélkül is jól lehet élni. Respektust is szerzett a maga körében, és ha megkérdezte valakitől, hogy „jössz?" – az illető szó nélkül elment vele.

Megfordíthatatlan életút.

Büntetett előéletű. Semmi máshoz nem ért, minthogy suttyomban elvegye, ami a másé. Mi máshoz foghatna, mint hogy keres megint egy helyet, ahol nem figyel úgy az eladó.

De azt is elmesélte nekem ez a srác, hogy százados úr, szombaton mentem az utcán, és szembe jöttek velem a haverok, akikkel együtt nőttem fel a Teleki téren. Tele pénzzel, klasszul felöltözve társalogtam velük, és egyszer csak megkérdezték, Laci, megyünk csörögni, jössz? Hát, csörögni! És ha jön egy razzia?

– Irigyeltem őket – vallotta Laci. – Igaz, hogy megdolgoztak érte, de most elmennek együtt szórakozni, és utána nyugodtan alszanak, én meg folyton stressz helyzetben vagyok, sose tudom, mikor bukom le. És akkor arra jutottam, hogy nem irigyelni való élet ez. De – ez van. Hazamentem – és megterveztem a legközelebbit. Amiért most itt vagyunk.

Elég jól megismertem akkorra már az embereket, ki játssza meg magát, és ki mond igazat, és arra jutottam, hogy ez a fiú őszintén beszél. Nem sajnáltam az időt, kora délutántól késő estig társalogtam vele, ott, a hivatali szobában, csak estefelé tértem arra az ügyre, ami miatt „most itt van". Beszámolt mindenről, semmit se hallgatott el. De én nem erőltettem, hogy bármit is most beismerjen. Ne menjen ki a fiú úgy ebből a szobából, hogy ez is csak azért süketel naphosszat velem, hogy kicsikarja tőlem a vallomást.

Másnap, mikor vártuk az őrt, hogy visszakísérje Lacit a cellába, meglepetésemre – és, mi tagadás, örömömre is – a fiú azt mondta:

– Ilyen emberrel még nem találkoztam, mint a százados úr. Ön nagyon veszélyes ember. Úgy értem, a bűnözőkre nézve.

Képzeljem el – magyarázta aztán a kijelentését –, őt eddig ötször tartóztatták le különböző stiklik miatt, és nem várta meg, hogy megverjék, a

nélkül is bevallotta a bűnét, töredelmesen. A bíróságon aztán azt mondta, semmi köze nincsen a lopáshoz, csak azért vallotta, hogy ő volt a tolvaj, mert nagyon megverték. De velem ezt nem tudta megtenni. Nekem nemcsak mindent bevallott, hanem az orgazdát is megnevezte, meg is találták nála a szajrét. Így hát még ha akarná se tagadhatná le, hogy ők lopták el azt az árut.

– Talán az a töpörtyű… amit együtt burkoltunk be az őrnagy úrral… Ezért mondtam – és itt összeszűkült a szeme –, hogy ön nagyon szimpatikus, de a bűnözőkre nagyon veszélyes ember.

Beidéztem aztán a károsultakat a rendőrségre. Ofotért üzletek főnökei voltak. Mikor odahozattam a fiúkat is, rájuk ismertek: ők azok a srácok, akik egymással összejátszva, elterelték az eladók figyelmét. Ketten, mintha vásárolni akarnának, mindenfélét előszedettek velük, aztán mikor elővettek egy pénztárcát, hogy kifizessék a cechet: jaj, hát nem hoztunk elég pénzt, mit csináljunk? Tanakodtak. Amit vásároltak, azt még ma muszáj elvinni valahova. De nemsokára záróra, nincs idő rá, hogy hazamenjenek a pénzért, és utána visszajöjjenek. Amíg ketten lefoglalták az eladót, a harmadik fiú értékes fotócikkeket szedett össze, és a nagy forgalomban ügyesen lavírozva, kiment az áruházból.

Már csak az volt hátra, hogy előzetes letartóztatásra mindhármukat átadjam az ügyészségnek, gyanúsítottként Almási Lacit jelölve meg. Az őszinte vallomás enyhítette volna büntetését.

Ha kapott volna büntetetést. De nem kapott. Se szigorút, se enyhítettet. Ezt onnan tudom, hogy pár nap múlva – 1956 októberének egyik forró napján – mindhármukkal összetalálkoztam az utcán.

Nagy ovációval üdvözöltek, elmondták, hogy a forradalmárok kiszabadították őket a Markóból, és most át akarnak jutni Nyugatra. Nem mennék velük? Nagyobb biztonságban éreznék magukat egy ilyen okos és vesébe látó emberrel, mint én vagyok. Mondtam, én soha nem akartam itthagyni az országot, se velük, se mással, de jólesik, és nem fogom elfelejteni, hogy szívesen vették volna, ha velük megyek.

Az én október huszonharmadikám

1956. október 23-át mutatott a naptár.
Délelőtt 11 óra volt.
A Fehér Házban – az Országos Rendőr-főkapitányság épületében – itt is, ott is azon meditáltak, mi lehet az oka, hogy a meghirdetett felvonulás elmarad. Ki örült annak, hogy akkor legalább nyugodt lesz a napja, ki meg háborgott, hogy nem engedélyezték a felvonulást. Ami engem illett: én az utóbbiakhoz tartoztam. Nem mintha igazából tudtam és értettem volna, miről van szó: de az, hogy a belügyminiszter betiltotta a békésnek ígérkező felvonulást, engem is mélyen felháborított.

Egyszer csak halljuk, hogy a pártközpontban mégis engedélyezték. De akkor már tele volt az utca éneklő, jelszavakat skandáló, zászlókat lobogtató, ujjongó emberekkel. Ki tudná szétoszlatni ezt a tömeget? Petőfi szavai jutottak eszembe: „Habár fölűl a gálya, / S alúl a víznek árja, / Azért a víz az úr."

Mikor eldőlt, hogy „engedik", mi még akkor se tudtuk, hogy mi lesz a dolgunk.

Én csak egytől féltem: hogy emberéletek kioltására kapunk parancsot. Fegyelmezett katona voltam, fegyelmezett rendőrtiszt vagyok. De ezt a parancsot nem teljesíteném. Akkor pedig…

Aztán megkönnyebbülve hallottam a vezérőrnagyi ukázt, hogy ne nyúljunk fegyverhez, kerüljük az erőszakot. Járkáljunk a városban, nézzünk körül nyitott szemmel, hogy megértsük, mi történik, és miért. És telefonáljunk be félóránként.

Először az Alkotmány utcából hívtuk az Országos Rendőr-főkapitányság számát, de a beszámolónk még körvonalakban se adta vissza élményeinket és érzéseinket. Nagy tömeg. Micisapkás férfi „gyújtó hangon " szónokol, hallgatósága jelszavakat skandál.

Aztán beláttam, hogy ez a rapid innen-onnan telefonfülkéhez rohangálás inkább zavaró, mint tájékoztató. Ők ott fent úgyis mindenről értesülnek. De nekem és másoknak, akik most járják a várost, az kell inkább, hogy magunk érezzük, mi történik az utcákon. Jobb lesz nézelődni, mint betelefonálni, akit érdekel, jöjjön ide.

Mikor letettem a telefont, odakint a szónok éppen elővett egy régi pléh dohányos dobozt, cigarettát sodort, és közben, mintha figyelné, ki kiabál, és hogyan. Nem az van, hogy itt figyel, és amit hallott, azt valahol jelenti?

Már elhangzott a Gerő-beszéd, és mindenki felháborodottan mondogatta, hogy csőcseléknek – csőcseléknek! – gyalázta a felvonuló tömeget. Visszataszító volt, és fájdalmas. Eszembe jutott mindaz, ami szépet és nemeset apámtól hallottam évekig erről az emberről, és amit én éreztem a neve hallatán… mint gyerek. És hallani most…! Csőcselék!

Láttam, hogy a tömeg folyton csak nő és nő, és a jelszavak, rigmusok, időnként új formát öltenek, új meg új tartalommal telítődnek, majd egy idő után hangot kap a türelmetlenség is: mikor érkezik meg már? Mióta várjuk!

Aztán egyszer csak megjelent a Parlament egyik ablakában Nagy Imre… De nem krónikát mondok az eseményről, és nem is tudósítást. Több mint ötven év telt el azóta, ki ne tudná, amit most elmondhatnék. Ahogy engem érintett – vagy nem érintett, ahogy énrám – az egyénre – hatott, ez az, amiről érdemes beszélni. Mert arról csakis én tudok.

Amikor már nem láttuk Nagy Imrét a Parlament erkélyén, és a tömeg szétszéledt, az egyik csoporttal mi is átmentünk a Kossuth tér Alkotmány utcai részére. Ott egy nagy teherautót láttunk, olyan tizennégy-tizenhat éves srácokkal a platóján, a puskák úgy álltak a kezükben, mint tehénen a… szóval, látszott, hogy ilyesmit eddig csak moziban láttak.

Érdekelt, hogy jutottak nagy hirtelen a fegyverekhez, meg is kérdeztem az egyik fiútól.

– A laktanyából – ezt felelte.

Tudtam, hogy a Róbert Károly körúton és a Lehel út és Dózsa György út sarkán is van egy-egy laktanya. Az egyikből hozhatták el a fegyvereket, de azt már nem tudtam meg, hogyan jutottak hozzá.

Egyszer csak mindenfelől hallottam a kiáltást: Gyerünk a Rádióhoz! Gyerünk a Rádióhoz! Elindultak, mentünk azokkal, akik arrafelé vették az irányt.

Zrínyi utca, Bajcsy-Zsilinszky út, Kiskörút. Benne voltunk az események közepében. Fegyverropogás, géppisztoly tüzelése, puskalövések… De nem

fordultunk vissza. Egy ilyen eseményből kimaradni! – ez nem én lennék, hanem valaki más. Az újságból tudjam meg? Nem. Át akartam élni. És mentünk tovább.

A Deák térnél már egy tank is feltűnt, aztán még egy – mindkettő a Rádió felé navigálódott. A Tanács körúton, pont a Tanácsháza előtt haladtunk, mikor kinyílt a tank teteje. Honvédtiszt bújt ki a tankból derékig, és föltette mind a két kezét, jelezve, hogy barátsággal érkezett. A fiatal srácok nagy ovációval felmásztak a tankra, azon mentek aztán a Rádióhoz. Mi meg utánuk. Amerre elhaladtunk, mindenütt eget verő öröm, szűnni nem akaró feldobottság, éneklés, improvizált tánclépések. Regulázhatatlan, természetes hullámzás.

Mikor a tankok megálltak a Múzeum körútnál, azt az ötletemet közöltem Jászsági Pistával, hogy bemegyek a Múzeum kertbe, az Eszterházy utcai oldalon felmászom a Múzeum-kertet körbefogó magas kerítésre, leugrom a másik oldalon, bemegyek a Rádióhoz, és megnézem, mi újság.

Nem azért akartam odamenni, hogy jelentést adjak arról, amit ott hallok-látok. Egyszerűen kíváncsi voltam, mit tudhatok meg a Rádiónál az eseményekről.

A Rádió falánál tíz-tizenkét kiskatonát láttunk a kormányőrségtől: fegyverrel a kézben egyre csak hátráltak és hátráltak. Ugyanekkor a Múzeum körút irányából a Bródy Sándor utcába behajtott tank hirtelen befordult az Eszterházy utcába. Néztem, hova ugorjak, nehogy a tank eltaposson, de el se mulasszam, ami a Bródy Sándor utcában történik.

Egyszer csak Jászsági Pista a kertből ijedten utánam kiabált: – Raja, gyere vissza, lőnek! – de akkor már én is hallottam a kattanásokat a kerítés túlsó oldala felől, és visszaugrottam a kertbe.

A Múzeum körúton érdeklődők, nézelődők százai csoportosultak. Közéjük álltunk, de nem volt türelmünk sokáig egy helyen toporogni, időnk se volt rá, hiszen ami ma történik, az holnap nem ismétlődik meg – ez egyedi és *egyszeri* élmény. Hát, mentünk tovább. És itt is, ott is volt mit látni, hallani.

Az Egyetem utcában például három fiatal fiú – egyetemistáknak látszottak – megállított egy kiskatonát, és elvette tőle a pisztolyát, táskástól. Most már volt pisztolyuk, és mikor arra jött egy civil autó, a fegyvert felmutatva elébe álltak. A kocsiban egy házaspár utazott, két felnőtt gyerekükkel. Az egyik srác azt mondta nekik, szónokiasan: A forradalom nevében átvesszük önöktől a gépkocsit! Azok semmit se szóltak, kiszálltak, a fiúk meg elhajtottak az autóval.

Nem tudtam, mit gondoljak erről az epizódról, idő se volt a meditálásra, Pista is sürgetett: siessünk a Rákóczi útra! Fejébe vette, és én is azt hittem, hogy ott van most a világ közepe, ott van a… nem, nem azt gondoltam, hogy ott van a forradalom, mert meg se fordult a fejünkben, hogy ez forradalom, de az se, hogy ez ellenforradalom. Inkább a kíváncsiság vitt tovább, mint a történések tudatos felismerése.

Csalódtunk, mert a Rákóczi úton teljes volt a nyugalom. Elindultam, hogy a mellékutcákban is körülnézzek – Pista maradni akart –, és már át akartam menni az úttesten, de ekkor Pista utánam kiabált:

– Gyuri, vigyázz, lőnek!

Akkor már én is hallottam a lövéseket. Siettem vissza, már majdnem odaértem Pistához, amikor elsüvített egy golyó a fülem mellett, majd a falba csapódva kiszakított egy darabot a vakolatból. Ebből lett a baj, mert a vakolat egy apró darabkája visszapattant, és a bal szemembe csapódott.

Pislogtam, hátha ezzel kilökődik az a kellemetlen valami, de meg se moccant. Alig láttam, elviselhetetlenül fájt a szemem, úgyhogy abban maradtunk Pistával, hogy elmegyünk a Péterfy Sándor utcai kórházba, ott kiszedetem azt a valamit, és kérek fájdalomcsillapítót.

Útban a kórház felé láttuk, hogy a körút felől egy szovjet felderítő páncélos kocsi közeledik, golyószóróval a tetején. Ez feltartott minket, pedig már nagyon mentem volna, féltem, hogy begyullad a szemem.

Késő este lett, mire a kórházhoz értünk.

Kerestem az ügyeletes szemészorvost, de azt mondták, már elment a doktor úr.

A kórház folyosóján négykerekű betegszállító kocsikat láttam, halottakat fektettek oda: egy fiatal katonát, és egy szinte még gyerek civil fiút. Megrendítő látvány volt: ilyen fiatalon! A puskagolyó is eszembe jutott. Ha az eltalál, lehet, hogy én is egy ilyen kocsin feküdnék a hátamon.

A kórházból jövet, a Dohány utca és a körút sarkán mást láttunk háton fekve: Sztálin elvtársat. Egy nagy teherautó vontatta ledöntött szobrát. Nem tudhattam, mert nem jártunk arra, hogyan történt a szobordöntés, azt sem, hogy most hova-merre mennek, de hát, a valóságos Sztálinért se ontottam könnyeket, a ledöntött szoborért még annyira sem. Párttag voltam, de nem sztálinista. Ez nem változtat azon, hogy ami október 23-án történt, azért nem lelkesedtem mértéken fölül. Sztálint nem, de a rendszert féltettem. Nem úgy, amilyen volt, hanem amilyennek szerettem volna látni.

Naivul hittem ebben – de fegyvert nem fogtam volna az emberek ellen, akik hittek valamiben, ha nem is abban, amiben én.

Éjjel két óra volt, mikor a Szabolcs utcai kórházhoz értünk: de ott se volt szemorvos. Mondtam Pistának, késő van már, aludjon nálunk, a Béke úton. Megvacsorázunk, és kialusszuk ezt a fáradságos napot.

Már alig vártam, hogy láthassam a feleségemet – de majd reggel beszélünk. Most csak arra vágytunk, hogy bevágjuk magunkat az ágyba – fáradtak voltunk a vacsorához is. Átaludtuk az éjszakát, utána megreggeliztünk, és bementünk a Fehér Házba. Ott összetartás volt, ami azt jelenti, hogy mindenkinek ott kellett maradnia – hát hogy meddig, ki tudta azt!

Napközben, amikor felfelé mentem a lépcsőn, Major Jóskát láttam lefelé szaladni – olyan jó parasztos típusú gyerek volt a Jóska, sakkozni szoktam vele. Mondom, mi történt, hova rohansz? Elmegyek – felelte. – Muszáj. Nagyon meleg a helyzet, én nem kockáztatok. És már ott se volt.

Én meg visszamentem a második emeletre, ahol egymás mellett öt – vagy hat? – irodája volt a bűnügyi osztálynak. Már ott volt a kollégák zöme, és mindenkinek volt valamilyen élménye, mesélnivalója.

Nemsokára eligazítást tartott Pőcze vezérőrnagy, miniszterhelyettes. Megtiltotta, hogy bárki is fegyvert használjon, amíg ő nem rendelkezik erről. De készüljünk fel arra is, hogy védekezni tudjunk, ha a körülmények erre kényszerítenek.

Felkészültünk. Már amennyire. Leraktuk az irodaablakok alá a kézigránátokat, géppisztolyokat, puskákat. Csiba Pista barátom egy golyószórót hozott, és az aula egyik lépcsőfeljáratának tetején állította fel. Tűzkész állapotba akarta helyezni ezt a fegyvert a bejárat előtt, kért, hogy segítsek odavinni, hátha mégis lesz valami, de nekem ez egyáltalán nem tetszett. Mondtam Pistának, hogy akármi is történik, én embert ölni nem fogok.

Izgatott voltam, nem mintha féltem volna. Egyáltalán nem féltem (vagy ezt csak most gondolom, de akkor mégis…?). Azért voltam izgatott, mert nagyon érdekelt, ami most történik, és ami még ezután történni fog. És azért is, mert a magam helyét kerestem. Hogyan állok én? Olyan dolgokról kellett mélyen elgondolkodnom, amik után eddig nem tettem kérdőjeleket.

És most? Nem tudtam volna felelni, ha megkérdezik.

Mikor a golyószórót otthagytuk, lementünk a Duna-parti oldalon az egyik földszinti irodába. Csak mi ketten voltunk ott, senki más.

Azt mondja egyszer csak Csiba Pista, te Raja, a két utolsó golyó a miénk lesz. Mondom, hülye vagy te? – Miért? Hát te nem így gondolod? – rám né-

zett, kikerekedett szemekkel. Mondtam, eszem ágában sincs saját magamba küldeni egy golyót. Az embernek egy élete van, azt csak úgy eldobni? Miért tenném? Családom van, erre nem gondolsz? De magamért is. Élni akarok. Hát, hogy ő is, de azért…

Később az egyik lenti irodába mentünk át, hogy másokkal is beszélgessünk egy kicsit, de ott csak kiskatonákat találtunk. Emlékszem, vittünk nekik valami ponyvát, hogy betakarózhassanak, mert nagyon fáztak.

Az egyik százados igen-igen félt attól, hogy mi lesz, nem támadnak-e meg minket. Még a kiskatonákkal is bizalmatlan volt, pedig azok, szegények, azt se tudták, mi ez a nagy fölfordulás körülöttük. Ültek, dideregtek, és várták a parancsot.

Mikor aztán lementem az első emeletre, és kinéztem az ablakon, azt láttam, hogy a Jászai Mari téren összegyűltek vagy százan, főleg fiatalok: nők, férfiak vegyesen. Nem úgy festettek, mint akik támadni akarnak. Inkább arra gondoltam, hogy várnak valamire vagy valakire.

Aztán azt láttam, hogy a belügyi pártbizottság titkára, Kardos őrnagy – józan gondolkodású, művelt, okos, toleráns ember – feláll egy teherautó platójára, onnan beszél egy harminc év körüli férfival, aki az odalent állók szószólója lehetett. Mint később megtudtam, Garaminak hívták, és Király Bélának, az akkor megalakult Nemzetőrség vezetőjének a megbízásából akart tárgyalni Pőcze vezérőrnaggyal.

Azt vettem ki kettőjük szavaiból, hogy megállapodtak: ezt a férfit, a küldöttséggel együtt, fogadja a vezérőrnagy. Így is történt. Korábban már Király Béla és Kopácsi ezredes, a budapesti főkapitányság vezetője megegyezett: a rendőrség együttműködik a Nemzetőrséggel. Ebben állapodott meg Pőcze vezérőrnagy, országos főkapitány is a küldöttséggel.

Ezzel meg is szűnt nálunk a készenléti állapot.

A nemzetőrök ettől kezdve, egészen november 4-ig bejártak az épületbe, és velük mentünk, nemzetőr-igazolvánnyal ellátva, gépkocsin portyára, hogy a közrendet biztosítsuk: én is elmentem párszor ilyen megbízatással. A börtönből köztörvényes bűnözők is kiszabadultak. Nagy segítség volt ebben a helyzetben, hogy a rendőrség csatlakozott a Nemzetőrséghez, amelynek szintén az volt a rendeltetése, hogy fenntartsa a rendet.

Az otthoniakról mindent tudtam eközben: gyakran beszéltünk telefonon. Féltettek engem, de más bajuk nem volt. Egyszer meg is látogattam őket.

Ahogy bementem a kapun, egy fiatalembert láttam, éppen elkezdett rendezkedni, anélkül hogy ezzel bárki is megbízta volna: Itt ki kell alakíta-

ni egy védővonalat, ha esetleg arra jönnek a szovjetek. A házból többen is odajöttek, mondtuk, ez a ház erre nem alkalmas. Hétemeletes épület, és tele van gyerekkel. Ő is ott lakott, neki is volt családja, belátta az érvelésünket, és továbbállt.

Éppen akkor ért oda a feleségem nagybátyja – mellékesen ökölvívóedző. Megkért, kísérjem el őt egy ismerőséhez, itt lakik a közelben. Átmentem vele.

Alighogy köszöntünk, az asszony büszkélkedve mutatta meg nekünk a falra akasztott kutyabőrt, merthogy ő kisnemesek ivadéka. Most már eljön az ő világuk: alig várják.

Én meg csak rágódtam, nem tudtam eldönteni, mit gondoljak erről a világról, ami „most eljön".

Itt vannak azok a nemzetőrök, akikkel portyázni járunk: hozzám közel álló emberek. De itt van ez az asszony is, akinek a mostani helyzet mindjárt azt juttatja eszébe, hogy ő kutyabőrös nemes. Mit gondoljak akkor? Kinek a világa jön el?

Mire erre választ találtam volna; körülöttünk megint minden megváltozott.

November 4-én hajnalban nagy dübörgésre ébredtünk. Kinéztünk az ablakon, és láttuk, hogy a Duna-parton szovjet tankok vonulnak hosszú sorban.

A Fehér Házzal szomszédos nagy térségen beásta magát egy három-négy fős szovjet aknavető egység. Az Akadémia utcai épületek egyik lakásának erkélyéről ekkor lövések dördültek el, és a szovjet egység katonái az akna csövét az erkélyre irányították.

Telibe találták az erkélyt, és mögötte a lakószobát.

Arra még emlékszem, hogy Gróf Lászlót, az Országos Rendőrkapitányság bűnügyi osztályának vezetőjét lehívták a titkárságra, Csiba Pistával együtt. Korábban mind a ketten a Rendőrfőiskola speciális fakultására jártak Moszkvában, jól beszéltek hát oroszul. Ezért felszólították őket, hogy menjenek a szovjet tankokra, és segítsenek nekik helyismeretükkel és nyelvtudásukkal.

Gróf László ezt azzal hárította el, hogy nem akarja magára hagyni az osztályát. Csiba Pista is nemet mondott. Nekem elmondta: nem akarta az osztályvezetőnket kínos helyzetbe hozni azzal, hogy elvállalja, amit ő elhárított.

Később majdnem bajba kerültek, gyáváknak bélyegezték őket, mert nem merték elvállalni ezt a fontos feladatot. Hogy mégse lett bajuk belőle, azt a bűnügyi vezetőnek köszönhették. Neki, minden mást megelőzve, az állt a szeme előtt, hogy az osztály együtt maradjon. Mint a vezetőnk, először is értünk érzett felelősséget. Így aztán nem mentünk sehova. A felkelőkhöz – vagy hogy is hívtuk akkor – nem állt át senki, de ellenük se tett semmit a rendőrség.

A mi dolgunk az volt, hogy minél több csaló, betörő és más csirkefogó, vagyis a kiszabadított *bűnözők* visszakerüljenek a börtönökbe.

A Javert-effektus

Victor Hugo *Nyomorultak* című regényében Javert rendőrfelügyelő, aki „vakhittel hitt hivatásában", éveken át mániákusan követi a város polgármesterét, mert egy szökött gályarabot ismer fel benne, akit szent kötelessége a törvénynek adni át, amint bizonyosságot nyer kilétéről. Megtenné – de ez az ember kis idővel előbb megmentette üldözője életét. A felügyelő gyötrő választásra kényszerül: hálából futni hagyja a szökött rabot, vagy vakhittel, hálátlanul a törvény kezére adja megmentőjét.

Végigolvasva a könyvet, elgondolkodtam rajta, hogy nyomozói pályafutásom alatt kerültem-e én is hasonló szituációba. Én nem hittem soha vakhittel, mindig közel került ugyan hozzám, akinek az ügyében nyomoztam, de ez nem vezetett oda, hogy adós maradjak azzal, amit a hivatásom követelt.

Hosszan gondolkodtam, és már azt feleltem volna, hogy nem, de akkor eszembe jutott egy régi-régi történet.

1958-ban a Belügyminisztérium II. Főcsoportfőnökségén voltam instruktor, és Gróf Lacival, osztályvezetőmmel együtt Zala megyébe mentünk, hogy szokás szerint meghallgassuk és megtárgyaljuk az ottaniakkal, mi minden történt, mióta utoljára ott jártunk.

Mi sem természetesebb, minthogy először az eltűnt kisfiú került szóba. A tragédiáról, az újságok révén, mindenhol tudtak e hazában. Három hete történt, de olyan titokzatos volt, hogy az érdeklődés, ha meg is csappant azóta, de korántsem aludt el.

De most se tudtunk meg többet, mint amit már többször is hallottunk.

Egy Zala megyei faluban, messze Budapesttől, három héttel ezelőtt eltűnt egy tizenkét éves gyerek.

– Mindent megtettünk, hogy megtaláljuk – számolt be a bűnügyi osztály vezetője. – Már mindenütt végigpásztáztuk a szántóföldeket, kiszivattyúz-

tattuk a vizet a kutakból, a legrejtettebb helyeken is kerestük már, de a holttestét se találtuk sehol.

Most már oda jutottak, hogy fel kell adni, hiszen nincs semmi remény – mondta ki végül az osztályvezető a kegyetlen szentenciát.

Figyeltem, hogy hatott ez a megyei kollégákra. Úgy látszik, ők is cinkosok abban, hogy „fel kell adni", mert bólogattak, hogy igen, igen.

Meghökkentett ez az egyöntetű és rögtöni bólogatás. Nincsen remény – lezárjuk. De hiszen – eltűnt egy kisgyerek!

Nem az én dolgom volt, hogy a bólogatásokról véleményt mondjak, még kevésbé, hogy beleszóljak, de nem tudtam belenyugodni, forgott az agyam, hogy milyen csellel vehetném rá – bár nem az én dolgom – a megyeieket, hogy ne hagyják abba.

Azt találtam ki – és mindjárt ki is tálaltam –, mi lenne, ha így, ahogy vagyunk, kimennénk abba a faluba, a kisfiú szüleihez. Hátha olyasmit látunk-hallunk, ami valahogy elkerülte a nyomozó kollégák figyelmét…

Nem mondhatom, hogy az indítványomra ugyanolyan lelkesen bólogattak volna, mint az imént arra, hogy „fel kell adni", sőt az tükröződött az arcokon, hogy: micsoda elképesztő (vagy hülye?) ötlet ez! Hogy mi négyen – már a megyei rendőrfőkapitány, a megyei bűnügyi vezető, az ORFK osztályvezetője meg én, üljünk autóba, és utazzunk el abba a kis zalai faluba, szerencsét próbálni!

Nem mondom, tényleg elég képtelenség volt, de nem találtam más kiutat.

A két helyi vezető Gróf Lacira nézett – azt várták, hogy ő majd engem érdemem szerint kioszt, de ő csak annyit mondott: – Estére így is hazaérünk. Ismert engem, tudta, ha nemet mond, addig rágom a fülét, amíg rám nem hagyja, amit a fejembe vettem.

A helyiek még gyorsan beszámoltak az egyéb ügyekről, megebédeltünk, aztán mind beültünk az autóba. Két órára meg is érkeztünk ahhoz a házhoz.

Szokványos falusi porta. Egyszerű lakóház, baromfiudvar, disznóól, valami düledező kis épület is a szemembe ötlött az ól mellett – mi lehet az?

Az ablakból láthatta a házaspár az autót, mert gyors léptekkel kijöttek elénk a kapuhoz. Azt hittem, azért sietnek úgy, mert azt várják, valami újat tudnak meg a gyerekükről: nagyon jót – vagy nagyon rosszat. Ennyi magas vezető tiszt csak nem látogatóba jött hozzájuk. De semmit se kérdeztek tő-

lünk a kisfiukról. Semmit a világon. Sőt. Úgy tűnt, legszívesebben azt mondták volna nekünk, hogy kívül tágasabb.

Bent, a tisztaszobában a megyei bűnügyi vezető a szokásos, sablonos kérdéseket tette fel. Válaszoltak is rá, meg nem is: mintha úgy oldalról hárították volna el, amiről nem akartak beszélni. Mert volt valami közös titkuk. Ezt mondták félszeg mozdulataik, erről beszélt az asszony szeme járása, mikor az urára nézett. Mintha szuggerálná, hogy amit nem szabad, azt ki ne mondja… ki ne mondja… Vagy csak képzelődöm?

Ejnye, annyi biztos, hogy tudnom kell, mi ez, mit rejt a viselkedésük – úgyhogy engedélyt kértem a felettesemtől, hogy még egy napig ott maradhassak, vagy kettőig, ha nem elég az egy. Rábólintott – tudta, úgyse hagyom nyugton, amíg nem bólint igenlően.

A többiek ezután elköszöntek, már csak az autó búgása juttatta eszembe őket, aztán az sem – csak ez az asszony, meg ez az ember érdekelt. És hogy milyen különös minden körülöttük.

Nem kihallgatás volt ez. Nem is voltam feljogosítva rá, hogy kivallassam őket. Csak beszélgettünk. De ebből is láttam – minden szavuk, mozdulatuk elárulta –, hogy valamitől nagyon félnek. És mind kivehetőbb volt a szemjelekből a kérés a másikhoz, hogy minden szavadra vigyázz!

Az udvaron álló töpörödött, fura kis házikóról eddig még nem szólt senki. Megkérdeztem, hogy mire szolgál, azt mondta az asszony, hogy abban az ő édesapja lakik.

Az édesapja? Inkább disznóólnak néztem.

– Be-benézek hozzá, hiszen az apám – mondta aztán az asszony. – De bizony van úgy, hogy egyik lábam bent, a másik meg kint. Hogy is mondjam… az apám beszédéből semmit se lehet kivenni. Csak hümmög-dünnyög, mint akinek nincs ki mind a négy kereke. Aztán meg…

Az asszony nem fejezte be a mondatot, mintha azt is megbánta volna, hogy belekezdett. Titka van – gyanakvó lesz, hogyha rákérdezek. Inkább nem faggattam.

És aztán, mintha el akarná ütni az iménti furcsaságot, már hogy felében-harmadában abbahagyta a mondatot, kedveskedve mondta az asszony – akkor láttam először mosolyfélét az arcán –, hogy utánanéz a vacsorának. Nekiindult, és már ott se volt. Az ember ezután egy kicsit feloldódott, elmondta, hogy a kisfiú át-átszaladt iskola után a nagypapához, és bizony, a vénembert sokszor jól felmérgesítette. Egyszer a csizmáját is hozzávágta az öreg mérgiben.

Meghallotta ezt odakint az asszony, és rögtön bejött.

– Ugyan, miket beszélsz? Nem ártott az én apám senkinek. Majd még az unokájának! Miket beszélsz?!

Most állt össze, most formálódott gyanúvá a sejtelmem, amit eddig elhessegettem.

Hátha utoljára az öreg hirtelen mérgében nem egy csizmát vágott a kisfiúhoz, hanem valami nehezebbet. Mikor aztán látta, hogy a gyereket az a valami földre terítette, odament, megérintette a kisfiút, de az akkor se mozdult. Tehetetlenül toporgott körülötte, félt. Mi lesz, ha megtudják?

Mit tett ezután? Beásta a földbe? Ijedtében odavetette a disznók elé? Vagy rémülten a lányához szaladt, aztán a vejével együtt elkaparta a kisfiút az udvarban?

Akárhogyan is: a házaspár tudta, hogy mit tett az öreg a kisfiúval. Tudták! Bizonyság erre furcsa, zavarodott viselkedésük, de leginkább az, hogy egy szót se beszéltek a gyerekükről.

Döntenem kellett. Hazamenjek? Maradjak?

Maradtam. És még azon a napon végiglátogattam a fél falut.

– Hogy szerették-e egymást, ki tudja – felelte kérdésemre a legközelebbi szomszéd –, nem olyan gyerek volt az, akivel el lehetett beszélgetni. De az bizonyos, hogy szerette a nagyapját felbosszantani. Mitőlünk jól látszott, amint kiszaladt a kuckóból, az öreg sokszor utána dobott valamit, de nemigen tudta eltalálni, a gyerek elfutott, aztán messziről fügét mutatott a nagyapjának, vagy odakiabált egy csúnya szót. Az öreg mérgesen kicammogott, ég felé tartotta a két kezét, mintha átkot szórna.

Arra a jobb oldali szomszédasszony nem emlékezett, de a bal oldali sem, hogy azon a napon, amikor a kisfiú eltűnt, történt-e ilyesvalami. De máskor igen. Ezt mind a két szomszédasszony tanúsította.

Mi hát a dolgom, ha már belevágtam ebbe? Továbbnyomozni? Felásatni a kertet, kicsikarni a házaspártól a vallomást, talán az öreg kusza szavaiból is kikerekedhetne valami? Elégedett leszek magammal, mert megtettem, amit a hivatásom parancsol. Elismerés vár odahaza, talán még pénzjutalom is – de a legfőbb, hogy most is végére jártam egy olyan ügynek, aminek a kibogozásáról már letettek mások.

A bűnösnek bűnhődnie kell. Ha ebben nem hinnék sziklaszilárdan, rég oda kellett volna csapnom a rendőrigazolványomat. Ez járt a fejemben másnap este, mikor elköszöntem a vendéglátóimtól, és ágyba bújva vártam, hogy végre elaludjak.

De nem sikerült. Forgolódtam az ágyban, majd felkeltem, nem tudom, hányszor jártam oda-vissza, oda-vissza, és mindig arra jutottam: szörnyűség, szörnyűség, amit tenni akarok ezekkel az emberekkel.

A gyereküket elvesztették.

Az a szerencsétlen öregember – az asszony édesapja – börtönbe kerül.

És ők maguk is kivetettek lesznek, ebben a faluban nem lesz maradásuk. Mi mást tehetnének, mint hogy fogják a kis cókmókjukat, és elkótyavetyélve azt a vénséges vén házat, azt a kis gazdaságot, meg mindazt, amiért agyondolgozták magukat, világgá fussanak. Koldusszegényen.

Hogy tehetnék ilyent velük?

Nem fogom megtenni.

Másnap reggel elbúcsúztam vendéglátóimtól. Jó volt látni rajtuk a nagy megkönnyebbülést.

– Nem tudtam meg semmit – mondtam otthon a kollégáknak.

– Hát persze! Csak te gondolod, hogy mindig sikerül – felelték egy kis éllel a hangjukban – de aztán napirendre tértek a dolog felett.

Én még sokáig töprengtem, tépelődtem, hogy jól döntöttem-e.

A megdöbbenés hónapjai

Egy napon olyan változás történt, ami feldúlta jó néhányunk életét.
Az eddigi bűnügyi főosztályvezetőnket máshova helyezték, és egy Ferencsik Sándor nevű ezredes került a helyére. Bemutatták – de azonkívül, hogy ő lesz a főnökünk, semmi mást nem tudtunk meg róla, még azt se, honnan jött, hogy került hozzánk. Aztán valaki megtudta, elsuttogta a kollégájának – és amit már ketten suttognak, az végigfut a házon –, hogy az ezredes valami nagy fejes volt az államvédelemnél.

Amikor ezt meghallottam, az volt az első gondolatom, hogy ahá, akkor onnan hozta furcsa, ellenszenves magatartását, gondolatmenetét.

Ferencsik elhivatott embernek érezte magát, magasabb erkölcsi szintenállónak, mint mi valahányan, és úgy is viselkedett. Senkiben nem bízott, és őbenne se bízott meg senki. És még valami. Az ember mindig azt érezte, hogy Ferencsik vár tőle valamit. Finoman mondva, hogy „tájékoztassa" mindenről. Más szóval, hogy álljon be hozzá spiclinek.

Ebédnél egyszer Ferencsik olyasmit mondott, ami sértő volt mindannyiunkra: hogy 1956 októberében nem úgy viselkedtünk, ahogy ő azt a rendőrségtől elvárta volna. Arra gondolhatott, hogy nem szálltunk szembe fegyverrel a felkelőkkel. Én letettem a kanalamat, és vitába szálltam vele.

Már szereztem Ferencsiknél egy rossz pontot.

Később a főosztályon megbeszélést tartottunk, és engem bíztak meg a levezetésével. Eljött a főosztályvezető is – éreztem, hogy baj lesz belőle.

Így is történt. Bodor Bandival valamiről vitatkoztak, és a főosztályvezető azt találta mondani: Maga úgy viselkedik, mint egy töketlen kutya. Bandi ezt magából kikelve kikérte magának. Mikor Ferencsik közbevágott, én, mint a megbeszélés levezetője rászóltam: most Bodor elvtárs beszél, utána ő is szót kap.

Máris kiérdemeltem a második rossz pontot.

Nem sokkal később összehívták a párttagságot azzal, hogy meg kell erősíteni a vezetőséget. De miért? Sose hallottam, hogy valami baj van a vezetőséggel. Mi sül ki majd ebből!

A párttitkár – ki tudja, miért – úgy látta jónak, hogy én legyek a jelölőbizottság elnöke – és mivel így látta jónak, így is lett.

– Bodor Bandit, mint kispolgári származású személyt, ki kell golyózni a vezetőségből – adta ki nekem a megfellebbezhetetlen ukázt a pártszervezet titkára.

Bandi hatéves volt, amikor mérnök édesapja meghalt. Édesanyja egyedül nevelte fel. „Kispolgár?"! És emiatt „kigolyózni" egy kitűnő embert! És ezt úgy feltüntetni, mint a párttagság véleményét!

Én hallgattam. Ha beszélek, a párttitkár valamilyen módon megakadályozza, hogy Bodor Bandit a vezetőségbe javasoljam. Ha viszont most lakatot teszek a számra, akkor van esély rá, hogy ne lehessen őt kigolyózni.

Mikor a jelölőbizottság visszavonult, hogy kialakítsa állásfoglalását, egyikünk azt mondta: tulajdonképpen miért nem javasoljuk Bandit a vezetőségbe? Ki lenne jobb őnála?

Most már ketten voltunk. A „többség".

Jött Toldi, a pártitkár, leült szétterpesztett lábakkal, arcán a győzelmében biztos hadvezér nyugalma.

Aztán jöttem én, aki azt javasolta, hogy Bodor Endre elvtárs maradjon meg a pártszervezet vezetőségében.

A nagy többség örült, hogy Bandira szavazhat anélkül, hogy az állását kockáztatná.

A szavazás után a párttitkár majdnem felrúgta a székét, olyan hevesen állt fel. Indulatos mondandójának én álltam a középpontjában. Erős szavakkal se fukarkodva elmondott engem mindenféle opportunistának, rám fogta, hogy klikket szervezek magam körül. Aztán kijelentette, hogy új taggyűlést kell összehívni, ahol majd újra szavaznak arról, kigolyózzák-e Bodor Bandit, vagy, ahogy a nyilvánosság előtt mondták: kimaradjon-e Bodor elvtárs a vezetőségből.

Toldi persze elérte, amit akart. Meglett a taggyűlés. A párttitkár nagy elánnal beszélt arról, miért nem maradhat Bodor elvtárs – egy kispolgári származék – a munkásosztály élcsapatának a vezetőségében. El is érte a célját: a tagság, lehajtott fejjel, de megszavazta, amit elvártak tőle.

„Áll néma csend; légy szárnya bent, / Se künn, nem hallatik: / »Fejére szól, ki szót emel!…«" Arany János *A walesi bárdok* című költeményének csodás szavai tökéletesen visszaadják azt, ami a lelkekben lejátszódott.

„Megszavazzuk, hogy maradjon." „Megszavazzuk, hogy ne maradjon." Ugyanazok az emberek! Pár nap különbséggel! Megrendítő volt. Szívbe markoló.

Senki sem kockáztatta az állását azért, hogy Bodor vezetőségi tag maradhasson. A kis Toldi megfúrta Bodor teljesen szabályos újraválasztását!

Eltelt pár nap. Még beszélgetni sem voltunk képesek erről a dologról.

De hogy aztán mi történt!

Lehívtak négyünket – Bodor Bandit, engem és még két olyan személyt, akik mindig becsületesen kiálltak az igazság mellett, és bátran ki is mondták azt, akkor is, ha a főosztályvezetővel kerültek összetűzésbe – a személyzeti vezetőhöz.

Azért hívott magához minket Mateidesz ezredes, hogy közölje: áthelyeztek bennünket. Négyünket négyfele.

Se Ferencsik, se Toldi nem volt jelen, amikor ez történt. Mind a kettő elpárolgott. Jellemző. A piszkos munkát Mateideszre hagyták. Ott álltunk négyen, az ezredes csak a neveket mondta, és azt, hogy az illető holnaptól hol dolgozik. Se mentegetőzés, se indoklás, se vigasztalás, se búcsúzkodás. Egyedül nekem jutott egy pár szó: „Raja, tőled úgy köszönünk el, hogy viszontlátásra." De hogy miért tették ezt velünk… azt énvelem se közölte.

Bodor Bandi a főkapitányság vizsgálati osztályának egyik csoportvezetője lett, engem pedig oda tettek vissza, ahol alhadnagyi rangban, beosztott nyomozóként elkezdtem a pályafutásomat.

Nem tudtam megemészteni, ahogyan – bosszúból – elbántak velem. Teljesen kikészültem idegileg, évek kellettek, amíg magamhoz tértem úgy-ahogy.

Így ért utol a főosztályvezető bosszúja, csak mert ha úgy éreztem, hogy muszáj – kinyitottam a számat.

Nemcsak az fájt, hogy alacsonyabb beosztásba tett, hanem főleg az a gyalázatos hazugság, amivel ezt indokolta: Nem vagyok alkalmas a jelenlegi munkaköröm betöltésére.

Nem vagyok alkalmas?

Magam láttam a bűnügyi osztály vezetőjének minősítését, hogy bármely bűnügyi feladat megoldására alkalmas vagyok. Meg is oldottam mindent, a legbonyolultabb ügyeket is. Éppen akkoriban, három hét alatt megállapítot-

tam a tettes kilétét egy olyan fontos ügyben, amit a budapestiek egy év alatt se tudtak kinyomozni. Egy bonyolult intellektuális csalási ügyet is megoldottam, és megtaláltam egy rablógyilkosság tettesét.

Somogy, Baranya, Tolna megyében – mindenhol a legjobbakat mondták rólam, a főkapitánytól kezdve a beosztott nyomozóig.

Akkoriban tettem le az érettségit, tiszta kitűnő bizonyítvánnyal, és maximális pontszámmal vettek fel a jogi egyetemre.

Ebben az időben voltam a legeredményesebb, a legjobb, és pont az ellenkezőjét írta alá Ferencsik. Emiatt nemcsak én voltam felháborodva, hanem mindenki, aki ismert.

1962-ben aztán nagy fordulat történt az életemben.
Meghívott magához Kőrősi vezérőrnagy, miniszterhelyettes. Cigarettát tett elém, kávét hozatott… csak néztem. És a miniszterhelyettes azt mondta: „Most van időnk. Tessék, nyugodtan mondja el, hogy mi történt magával."

Mindent elmondtam. Nem hagytam ki semmit.

Nagyon türelmesen végighallgatott, végül azt mondta: „Menjen le a személyzeti osztályra, és mondja el nekik, én utasítom őket arra, hogy azt a papírt, amit Ferencsik ezredes írt alá, tépjék össze, és dobják a szemétbe."

Tőlem pedig megkérdezte, hol szeretnék dolgozni ezentúl.

Visszamennék-e a régi helyemre, vagyis a bűnügyi főosztályra, vagy a tanulmányi főosztályon találnám meg jobban a helyem, esetleg a politika területére mennék inkább?

A tanulmányi főosztályt választottam. Mint főiskolai tanár mentem nyugdíjba, alezredesi rangban. Tanítottam büntetőjogot, büntetőeljárás-jogot és kriminalisztikát is.

És Bodor Bandi?

Mondanom se kell, hogy ő a Tolnai Lajos utcában, a vizsgálati osztályon is megállta a helyét, és akkor is, amikor egészen új feladatot kapott: a hivatalos, majd a főkapitányi írott sajtó elindítását és irányítását. Igaz, Bandi már a BRFK-n is megmutatta, hogy az aktákat nem gyártani kell, hanem megalkotni. Nagyszerűen fogalmazott, gyorsan és pontosan dolgozott, ránézésre is tudta az ember, hogy ez az akta Bodor Bandi remeke.

Nem tudták nélkülözni őt, és ő se ezt a munkát, így amikor a nyugdíjas kort elérte, a marasztalásra szívesen mondott igent. Nem bánta meg, és a hivatal is csak nyert vele.

Nekem persze nagyon hiányoztak a mindennapos beszélgetések, hiszen Bodor Bandi nemcsak a főnököm volt, hanem a barátom is. Minden szombaton meghívott ebédre, ilyenkor együtt volt az egész család.

Barátkozó ember vagyok, vannak, akik szerint túlságosan is – de sehol sem találkoztam ilyen szeretetre méltó emberpéldányokkal, mint akikkel Bodor Bandi otthonában egy asztalnál ülhettem szombatonként. Élveztem okos beszélgetéseiket, a nézeteket egyenesen kimondó, egymást eközben meg nem bántó, szelíd vitáikat, melyekben szinte mindig Bandi szavait vették mérvadónak. Ő mindig észnél volt, mindenre odafigyelt, mindent meg tudott szervezni, mindent kérdésre válaszolni tudott. A család feje volt – családfő, a szó nemes értelmében.

Engem az ő körükben legjobban ez a régi értelemben vett családiasság fogott meg, a meghittség, ahogyan nagyapáink értelmezték és átélték ezt a kifejezést.

Nagyon szerettem azt az embert. Mielőtt elalszom, mindig eszembe villan valamilyen emlékem róla. És hálás vagyok a sorsnak, hogy vele dolgozhattam és barátkozhattam hosszú éveken át.

De mi jönne közbe?

Egy svédországi nagyvállalat üzletkötője, aki cégét képviselte szerte a világon, időnként Budapestre is ellátogatott. Egy 400 négyzetméteres telek Sasadon – ez csábította őt a fővárosba, amit a negyvenes évek elején elhagyott. Hogy mit szeretett az üzletkötő ezen a földdarabon, azt nem értem, és fel se foghatom. Mert hisz' nem volt azon se ház, se fa, se egy kiszáradt bokor vagy egy szál virág, és ha egy nyeszlett fűszál kisettenkedett a világosságra, a nap azt is hamar kiégette: semmi se maradt.

Miért vágyta látni az üzletkötő mégis a birtokát?

A festői tájért? A tiszta levegőért? A nyugtató csendért? Nem tudom. De azt tudom – ő maga mondta el nekem –, hogy ha hazánkba vagy egy szomszédos országba vezetett üzleti útja, bátorkodott egy kis kerülőt is tenni, és irány – Sasad.

Hazamenni! Igen. Ez volt minden vágya. És el is határozta, hogy ha majd megöregszik, felépíttet a telkén egy „kacsalábon forgó" kis házat, és az lesz az otthona, amíg csak él.

Hacsak nem jön közbe valami. De hát – álma is van, pénze is van – mi jöhetne közbe?

1961 nyarán, egy szombati napon érkezett az üzletkötő Budapestre. Korán megebédelt, mert építész barátja látogatását várta a szállodában. Nem jön üres kézzel, a hamarosan felépülő sasadi ház tervrajzát hozza magával.

Szerdán majd együtt mennek ki a telekre, de holnap még egyedül indul el oda. Körülnéz, nincs-e valami, amit a birtokon rendbe kell tennie. Mikor a barátja odajön, semmi se zavarja meg a nagy munka előtti végső megbeszélésüket.

Vasárnap hát elindult. Szokatlanul jó hangulatban vezette kocsiját, még fütyörészett is, amitől rég elszokott már – de amikor a telke előtt kilépett az autójából, és körülnézett, megfagyott a vér az ereiben.

A telek szélénél fakerítés húzódott, mögötte egy kerek asztalnál dundi asszony falatozott. Az asztal körül székek, hátizsákok, egyéb holmik. Kicsit messzebb egy nő és két férfi ügyködött. Jobban megnézte: ez az a telek? Négy éve, mikor utoljára itt járt, még minden sivár, ápolatlan volt: minek elültetni a füvet, ha nincs, aki gondozza?

Most szépen zöldellt a fű, közötte itt-ott virágok. Mi ez?

Mikor az üzletkötő kicsit magához tért – így mesélte el nekem valamikor később –, hisztérikusan rászólt, jobban mondva rákiabált, sőt, minek szépítsem, ráüvöltött az asszonyra:

– Mi van itt? Mit keresnek maguk a telkemen?

– Uram – szólt vissza az asszony csendesen, mert nem akart botrányt –, ön eltévesztette a házszámot, vagy rossz címet kapott.

– Rossz címet? – emelte fel hangját a kerítés mellett a férfi. – Negyven éve vettem ezt a telket, csak megismerem! Rossz címet! – ismételte méltatlankodva.

Retikül zára csattan, papírok zizegnek, és máris ott van a nő, kezében a dokumentum a telek tulajdonjogáról.

– Hát itt van! Tessék! – ütögette a papírt az asszony, és ujjával rábökött a szövegre, ami szerint a telket 1957-ben Jags Ild Károly eladta a Pálfy és a Sarkadi házaspárnak.

– *Én* vagyok Jags Ild Károly, és én senkinek se adtam el a telkemet – emelte fel hangját az üzletkötő. – Mi folyik itt?

A hangja megcsuklott a felindulástól. – Szedjék össze a cókmókjukat, vagy rendőrt hívok!

– Csak tessék – felelt vissza az asszony –, ha nincs jobb dolga.

Addigra a többiek is odajöttek. Mint kiderült, az asszony férje, lánya és veje.

– Mit akar itt? – kérdezte a fiatalabb férfi. – Mi láttuk Jags Ild Károlyt. Maga nem az. Úgyhogy…

Az üzletkötő ekkor kinyitotta a táskáját, és sorra kivette az igazolványait. Jags Ild Károly nevére szóltak, és őt ábrázolták. Kétség se férhetett hozzá.

Tanácstalanul álltak mind a kerítés mögött. Most mi legyen? De aztán az idősebb férfi előlépett.

– Uram, mi ezt a telket megvettük. Tisztességes szerződést kötöttünk, kifizettük a kért árat – úgyhogy ez a *miénk*. Pereskedjen uram, a csalóval, mi nem csaltunk, és nem megyünk el innen.

Az üzletkötő a nyugodt hangra ugyanolyan disztingváltan válaszolt. Sajnálja, hogy valaki átverte őket, de nincs mit tenni. Ezen a helyen ház épül, és nincs az az Isten, akinek a kedvéért lemondana erről. De miért is? Az övé. Miért adná oda másnak?

Egy ideig még vitatkoztak, veszekedtek is, de végül belátták, hogy nincs más mód: a bíróságra kell hagyni a döntést.

De pert indított dr. Zakariás Árpád, a telek eladásával megbízott ügyvéd is, ismeretlen tettes ellen, aki őt megtévesztette, a telek tulajdonosának hazudva magát.

Az ügyet a Pest megyei Bíróságon kihágásnak minősítették, ami érthetetlen volt, mert ha valaki más telkét eladja, az nem szabálysértés, hanem csalás, vagyis bűntett. Az ügyvéd azonban furcsa módon nem hívta fel erre ügyfelei figyelmét.

A kihallgatásokat a Pálfy és a Sarkadi házaspároknál kezdték el a nyomozók. A két házaspár elmondta nekik, hogyan vették meg a sasadi telket annak idején. Egyszerű történet. Megláttak az újságban egy hirdetést, jelentkeztek rá, megnézték a telket, tetszett, az árban is meg tudtak egyezni, aztán az ügyvéd, Zakariás Árpád közreműködésével aláírták az adásvételi szerződést.

– Mitől tartottunk volna? Hiszen kikötöttük, hogy a vevő a vételárat csak akkor kapja meg, mikor a Telekkönyvi Hivatal igazolta, hogy a telek Jags Ild Károlyé.

– És nem mondott az a fiatalember semmit, ami támpontot adhatna a nyomozáshoz? – kérdezték meg a nyomozók.

– Nem, nem. Semmi ilyent nem mondott az az ember. Igazából, szinte semmit se mondott az, jobbára csak ült, mint a kuka, és bagózott, telefüstölte a szobát, és annak a pár szónak, amit kipötyögött, nem volt se füle, se farka.

– De hogy egy ilyen semmi alak ki tudjon spekulálni egy ekkora átverést! – álmélkodott utólag Pálfy úr.

A feladat megoldhatatlannak látszott. Megkeresni valakit, akinek se a nevét nem tudják, se a valódi címét, munkahelyét, egyáltalában semmit se tudnak róla.

A semmiből kellett volna kiindulniuk a siker reménye nélkül. Húzták az időt a nyomozók, és hónapok teltek el, míg elkezdték a folyamatos munkát.

Először, mint feljelentőt, dr. Zakariás Árpádot keresték fel, valamit csak tud arról az emberről, akitől megbízást kapott a telek értékesítésére. De csalódtak, mert az ügyvéd sokat beszélt ugyan a megbízójáról, és mutogatta a leveleket, amiket tőle kapott, de hogy most hol van, arról mintha fogalma se lett volna.

Különben – mondta – ő a csalót akkor látta először, amikor a felekkel az adásvételi szerződést megkötötték: a fiatalember levélben adta a megbízást, és kikötötte, hogy ezután is, egészen a szerződés megkötéséig, minden fejleményt levélben közölnek egymással.

Jags Ild Károly, Kuruc utca 20. A leveleket az ügyvéd erre a címre küldte. Minden eseményről, csip-csup fordulatról beszámolt a kliensének, aki szintén nem maradt adós soha a válasszal.

Amikor az ügyvéd idáig ért a beszédben, nyomatékul sorban felmutatta a válaszlevelek borítékait. Mindig Jags Ild Károly neve és címe állt ott feladóként.

Miért kételkedett volna abban, hogy tényleg ott lakik?

A telek tulajdonjogáról azonban tájékozódott a Telekkönyvi Hivatalnál. A tulajdonos Jags Ild Károly. Ez volt a válasz. Semmi se utalt csalásra.

De ha ilyen tiszta, sima a dolog, akkor miért adta kézbe sorra az ál-Jags Ilg Károlytól kapott borítékokat a kollégáknak, és később nekem is? És egyáltalán: miért őrizgette őket féltő gonddal éveken át? Hogy lehet az, hogy a nyomozó kollégáknak nem tűnt fel ez a borítékőrizgetés, ez a buzgó mutogatás? Miért nem tettek fel a továbbiakban erre utaló kérdéseket? Könnyelműen végleg elbúcsúztak az ügyvédtől.

Inkább a fiatalemberre terelődött az érdeklődésük, aki eljátszotta Jags Ild Károly szerepét. Ha már nem is lakik a borítékokon olvasható címen, a szomszédoktól valamit csak megtudhatnak róla.

Kuruc utca 20.
Egy nagy kertben két kis ház. Méretük hasonló, de merőben más-más stílusban, más- más ízlést követve épültek.

A nyomozók megnézték mindkét házon a névtáblákat, de Jags Ils Károly nevét – mint sejtették – nem látták egyiken sem.

Hát persze. Elköltözött. Nem is maradhatott tovább egy olyan házban, aminek címét az ügyvéd ismeri.

Bekopogtak hát az egyik házba, Márton Ferencnéhez.

Mártonné készséggel elmondta: egy Jags Ild Károly nevű férfi az ő segítségét kérte ahhoz, hogy rendszeresen találkozhasson a szerelmesével.

A nyomozók – gondolom – tátott szájjal hallgatták a furcsa történetet, de nem hitték el, hogy Mártonné igazat mond. És, mivel a nő semmit se tudott, vagy nem akart tudni arról, mi a csaló neve, hol lakik, miből él, szóval semmit, egyáltalán, semmit nem tudtak meg tőle a nyomozók, aminek nyomán elindulhattak volna, úgy látták, megállt a tudomány, fölösleges tovább foglalkozni – a semmivel. Ezért a jegyzőkönyvben azt ajánlották, hogy zárják le az ügyet. Kihágásról volt szó – ott ezt könnyebb elérni, mint egy bűncselekménynél.

A felek egyazon megyében, de különböző kapitányságokon nyújtották be panaszukat az ügy lezárása ellen. A Pest megyei Rendőr-főkapitányság az összegyűlt iratokat illetékességből áttette a BRFK bűnügyi osztályára.

Itt én lettem az ügy előadója.

Az iratokat áttanulmányozva egyértelműnek láttam, hogy nem közigazgatási ügyről van szó, hanem bűncselekmény történt.

Továbbá, a kollégákkal ellentétben, nekem már az ügyirat elolvasása után határozottan az volt a benyomásom, hogy akármilyen hihetetlennek tűnik Mártonné története, főbb vonásai tekintetében biztosan igaz – nem kitalált mese.

A Vörösmarty téren – így kezdődött a történet – egy napon beült Mártonné taxijába egy stramm, dús barna hajú úr, fekete szemüveget hordott világos kerettel – és egy közeli utcába vitette magát.

Ettől kezdve gyakran volt Mártonné vendége ez az úr, mindig ugyanazt a fekete szemüveget hordta, világos kerettel, és hol ide, hol oda vitette magát.

Ez már maga is gyanút kelthetett. Miért utazott a fekete szemüveges férfi mindig éppen abban a kocsiban, amit Mártonné vezetett?

Elég az hozzá: az utas az első úton egy szót se szólt, a másodikon bemutatkozott, a harmadikon már elmondta, hogy nős ember, de sajnos, rosszul választott, a felesége egy bestia. A negyediken már sietősen haladt a célja felé.

Szerelmes – mondta el boldogan. Végre, megtalálta az igazit – csakhogy ez a cukibaba férjes asszony. Ez se lenne baj, mert van egy szép lakása, ott találkoztak egy ideig, de most a férjének olyan a munkabeosztása, hogy csak egy-két nappal előre tudja meg, mikor megy vidéki kiküldetésre.

De hogy hozza ezt a kedvese tudomására? Telefonon nem lehet, mert hátha a felesége veszi fel a kagylót. Postán sem lehet, mert hátha a neje veszi

át a levelet. Így se lehet, úgy se lehet, pedig nem tudnak egymás nélkül élni. Már csak abban reménykedhetnek, hogy Mártonné segít.

Szóval, arra kérte meg a fekete szemüveges férfi a taxisnőt, hogy kedvese a hívó leveleket Jags Ild Károly nevére, de Mártonné címére küldhesse el. Világos? A címzett Jags Ild Károly, a cím Kuruc utca 20. Ő esténként odamenne a taxiállomásra, elolvasná cicuskája levelét, hogy mikor lesz egyedül. És boldogok lesznek ezeken a napokon.

A taxisnő bevette a mesét, azt mondta, szívesen segít, mire a fekete szemüveges úr írt egy meghatalmazást: Márton Ferencné jogosult átvenni a Jags Ild Károly névre érkező küldeményeket. Esténként jött a taxiállomásra az úr, aki mindig fekete szemüveget viselt, világos kerettel. Átvette a levelet, megköszönte Mártonné szívességét. Így jött-ment ezután a „szerelmi posta".

Ilyen szerelmes levél lehetett az a hivatalos értesítés is, melyben a Telekkönyvi Hivatal megadta a tájékoztatást, hogy a telek, amiről érdeklődtek, Jags Ild Károly tulajdonából két részre megosztva, átírattatott a két házaspár nevére.

Igazat beszélt Mártonné, vagy hamukázott? Ez itt a kérdés. Ha igazat mondott, akkor az is megtörténhet, hogy megtalálok valakit, akiről csak annyit tudok, hogy fekete szemüveget hord az orrán.

És ki az, akitől megtudhatom, igazat mondott-e a taxisnő?

Természetesen az ügyvédtől, hisz nyilván ő találta ki a szemüveges férfi mesefiguráját, és az egész hazugsághalmazt, amit Mártonnénak feltálaltak. Mégpedig azért, hogy bűntársával, a fekete szemüveges férfival megrendezhessék ezt a rút komédiát, a hamis szerződéskötést. Mártonné pedig azért kellett, hogy az ügyvéd felmutathassa a levélborítékokat, amelyeken Jags Ild Károly neve áll, és a cím: Kuruc utca 20. Ezzel akarta igazolni, hogy nem volt oka azt gyanítani: csalóval van dolga.

El is mentem Zakariáshoz, még aznap délután. Hát, nem repesett az örömtől, mikor váratlanul megjelentem nála. Kényszeredetten bólogatott a feltevésemre, hogy hátha valaki a környéken lakók közül – látva azt a lakatlan és elhanyagolt földdarabot – Jags Ild Károlynak álcázva magát, jelentkezett őnála ügyfélként. Mikor elmondtam – ami meg is felelt az igazságnak –, hogy már beszélgettem is néhány arrafelé lakó személlyel, Zakariás doktor arcából kifutott a vér.

– Örülnék, ha segítene – tértem a lényegre. – Láttam, milyen gondosan és sokáig őriz meg minden írást.

Észrevettem, mennyire megdöbbent, mikor elébe tártam az ötletemet, hogy átnézném az irattárát, és mennyire megkönnyebbült, mikor ehhez az engedélyét kértem.

– Hát hogyne! Tessék! Ezt itt találja, őrnagy úr, azt ott keresse – hiszen hát nem át*kutatom* a szekrényét, mint egy gyanúsítottét, hanem, *engedélyét* kérve, át*nézem*.

Nem mondhatta, hogy nem engedi meg, és talán el is hitte a mesémet. Ezen felbátorodva arra is megkértem, engedje meg, hogy az íróasztalát is kivallassam.

A „Tessék!" most már egész másképpen hangzott, mint az imént. Zakariás doktor kezdett gyanakodni: mit akarok ezzel? De késő bánat. Most már nem vonhatja vissza, amit az imént megengedett. Túl átlátszó lenne.

Szokványos íróasztal: kétoldalt három-három fiók, középen, az asztallap alatt egy szélesebb. Sorra kihuzigáltam a fiókokat, és feltűnt, hogy a bal oldaliban tíz-tizenöt kis zsebnaptárt helyeztek el, mindnek a tetejére piros pamutból évszámokat varrtak.

Átnéztem mindegyiket, kinyitottam, lapozgattam, és… Kövér Erzsébet. Izabella u. 12. Ezt láttam abban a naptárban, aminek az állt a tetején, hogy 1957.

Ez a név! És ez a dátum! Így együtt! Ekkora szerencsém csak nekem lehet.

Kövér Erzsébetnek hívták a házmegbízottat az Eskü tér 3.-ban, abban a házban, ahol Jaks Ild Károly – az igazi – lakott, mielőtt elhagyta az országot. És a szerencse az a dologban, hogy én tudtam Kövér Erzsébetről. Jags Ild Károly említette egyszer. És így fontos kérdéseket tehettem fel magamnak.

Miért írta be az ügyvéd a noteszába ezt a nevet? És éppen 1957-ben! Amikor eladták a telket a két házaspárnak! Más oka nem lehet, mint hogy azt remélte, megtudhat valamit Jags Ild Károlyról. Él-e még? Ha igen, hol él? Vagy mit tudom én. De az biztos, hogy Jags Ild Károly – az igazi – miatt írta be azt a nevet, mi másért!

Ha elment a doktor ahhoz a nőhöz, azt nem tagadhatja le, hiszen a noteszába írta, saját kezével, 1957-ben a nevet és a címet. Ha meglátogatta, ez valóságos kincsestár lehet, mert kiderül, miért ment el hozzá, és mire volt kíváncsi.

Ha nem volt nála, akkor is sokat mond ez a név egy 1957-es keltezésű noteszban.

De kellett maga a notesz is. A bizonyításhoz. Megkértem hát Zakariás dokit, adja kölcsön pár napra az 1957-es keltezésűt.

– Tessék! – mondta, és ideadta a noteszt. Rájött vagy sem, hogy miért kérem? Ha rájött, ha nem – nem volt más választása, mint hogy ideadja.

Az Eskü tér 3.-ban először a házmesternével akartam beszélni: hátha felkereste őt az ügyvéd, hogy Jagsról érdeklődjön.

Csöngettem, a házmester édeskedett.

– Foglaljon helyet, százados elvtárs. Miben segíthetek?

Megmondtam, hogy nem őt keresem, hanem a feleségét, mire azt felelte, hogy sajnos, a felesége már nem él, most ő a házfelügyelő.

– De szívesen állok, százados elvtárs, a szolgálatára bármiben.

Közöltem vele, mire vagyok kíváncsi: járt-e ott dr. Zakariás Árpád, érdeklődött-e Jags Ild Károlyról, aki valamikor ebben a házban lakott.

– Igen, igen, volt a feleségemnél az ügyvéd úr. Hogy miről beszélgettek, azt nem mondta el nekem az asszony. De pár éve énnálam is járt a doktor úr, akkor is a feleségemet kereste – hangzott a felelet.

Mikor a házfelügyelő megmondta Zakariásnak, hogy a felesége pár éve meghalt, az ügyvéd a házmegbízottról érdeklődött.

– Ő még él, hál' isten – kapta meg a választ. – Sajnos, már elköltözött. De a címét megadhatom.

Zakariás doktor elővett egy noteszt, és beírta Kövér Erzsébet nevét és címét.

Ezt láttam én is, az ügyvéd noteszában. Tehát itt írta be.

Madarat lehetett volna fogatni velem, olyan elégedett voltam azzal, amit megtudtam pár perc alatt. Az ügyvéd kétszer is megfordult abban a házban, ahol valamikor Jags Ild Károly lakott. Mi több, a valamikori házmegbízott is kellett neki.

Akkor most, Kövér Erzsébethez, az Izabella utcába.

Emlékszem, nem működött a házban a lift, gyalog kellett felmennem a negyedik emeleti garzonlakásba, ahol csak az idős hölgy élt, meg egy öreg kutya. Én nagyon szeretem a kutyákat. Hívtam, odajött, simogattam, beszéltem hozzá, ő meg farkcsóválva „visszabeszélt". Kövér Erzsébetnek – úgy láttam – tetszett, hogy így bratyiztam a kedvencével. Már megvolt az a fajta kapcsolat köztem és közte, amiben otthon voltam.

Magas, ősz hajú asszony volt a nyugdíjas óvónő, és azt is láttam, hogy intelligens személyiség. Kicsit beszélgettünk a kutyáról, ehhez kapcsolódva

ez is, az is szóba került, csak aztán kérdeztem meg, érdeklődött-e nála egy Zakariás Árpád nevű ügyvéd Jags Ild Károlyról.

– Zakariás Árpád? Ilyen nevű embert nem ismerek.

Elnézést kértem a zavarásért, búcsúzóul a kutyával is megint paroláztam egyet – és majd táncra perdültem örömömben.

Hogy minek örültem, mikor nem történt semmi? Éppen annak, hogy semmi se történt. Hogy miért?

Az ügyvéd elment az Eskü tér 3.-ba, ez egy. Ott megtudta és feljegyezte Erzsike új címét, tehát el akart menni hozzá, ez kettő. De nem ment el. Ez már három. Ha felírta a címét, miért nem ment el hozzá? Vagy: ha nem akarta felkeresni, miért írta fel a címét?

Az ügyvéd azért akart elmenni Kövér Erzsébethez, hogy Jags Ild Károlyról tudakozódjon, mi másért?

De amikor arról értesült, hogy a házmesterné már nem él, arra juthatott: hátha egyszer mégis bajba kerül a telekügy miatt. Most, hogy meghalt a házmesterné, már nincs tanú arra, hogy ő Jags Ild Károlyról érdeklődött valakinél. Ha elmenne Kövér Erzsébethez kérdezősködni, akkor már lenne rá tanú.

Jól áll a dolog. Hála neked, kis notesz!

Vasárnap délután kimentem egy nemzetközi futballmérkőzésre. A lelátón ülve arra jutottam, hogy taktikailag és pszichés szempontból is az lesz a legjobb, ha a meccs végén meglátogatom Zakariást. Biztos, hogy a doktor úr nem számít egy ilyen vasárnapi vizitálásra, így amit ma megtudtam, azt nagy valószínűséggel gyümölcsöztethetem.

Hát elmentem hozzá.

Ajtót nyitott, rám bámult, és olyan lett, mint mikor egy bokszoló bekap egy jól sikerült horgot. Nem rohantam ajtóstól a házba, előbb beszélgettünk erről-arról. Szóba került az is, hogy amikor a doktor úr Sasadon a házát építtette, sajnos, túlköltekezett. Hiteleket, kölcsönöket vett fel, de ezeket nem tudta visszafizetni. Csodálkoztam is: Hogyan? Önszántából ad nekem egy jó ziccert? Naná, hogy kihasználom! – És ugye, meglátta a szomszédban azt az elhagyott és elhanyagolt telket – vágtam közbe

Zakariás úgy tett, mintha nem hallotta volna. De a keze megremegett.

Ekkor gyors egymásutánban feltettem a kérdéseimet:

Miért ment el az Eskü tér 3.-ba a házmesternéhez?

Miért írta fel a noteszába Kövér Erzsébet nevét és címét?

Miért nem kereste fel őt, ha felírta a nevét, és az új címét is tudta?

Úgy látszik, mégsem jött rá, miért vittem el a noteszét. Ha rájött volna, akkor felkészül arra, mit mond, ha Kövér Erzsébetet szóba hozom. De láthatóan nem készült fel erre.

A hallgatása magáért beszélt. Az én fellépésem pedig magabiztosságról. Jobbnál jobb tárgyi bizonyítékok voltak a kezemben. Bizton hivatkozhattam ezekre – mit nyer akkor a tagadással?

– Jobban jár ön is, ha vallomást tesz, akkor van esélye arra, hogy szabadon védekezhessen – kapacitáltam végül.

És megtörtént. Vallomást tett Zakariás doktor. Mindent elmondott, azt is, amiről addig is tudtam, vagy amire áttételesen következtettem.

Az adósságairól. Az ötletéről, hogy eladja azt az elhanyagolt telket. A fiatalemberről, akinek betanította, hogyan játssza el Jags Ild Károly szerepét.

Csak egyet nem árult el. Hogy ki ez a fiatalember, és hol lehet megtalálni. Tudtam, hogy miért.

Amit nekem elmondott, azt visszavonhatja a bíróság előtt, erőszakra, kényszerítésre, ki tudja, mi mindenre hivatkozva. És meg is teszi, ha nem tudom rávenni, hogy megnevezze a bűntettben a sameszát: azt a fiatalembert. Nem fog sietni ezzel: öt-hat évi börtön a tét.

Néztem a szemét. Zavarodottságot tükrözött. Összekuszálódott gondolatokat.

Végül sóhajtott, mint aki letett egy nagy terhet…

– Kiss Dénes a neve. Négy éve kivándorolt Ausztráliába. De az ottani címét nem tudom – mondta lehajtott fejjel.

– Kérem, ne verjen át! – figyelmeztettem. Sehogy se hittem, hogy máris sikerült rávennem őt, hogy megmondja.

– Nem, nem – bizonygatta az ügyvéd. Kiss Dénesnek hívják. Elhiheti!

Hittem is, nem is. De majd holnap kiderül.

Másnap elmentem az országos bejelentő hivatalba. Nem egyedül: hiszen Kiss Dénes igen gyakori név. Sorra átlapoztuk a Kiss Dénesek lapjait… már káprázott a szemem… egyszer csak, hű… ez a Kiss Dénes Ausztráliába távozott. 1957-ben.

Ezúttal hát igazat mondott az ügyvéd.

Gyerünk kigondolni, hogy most mit csináljak.

– Te, Raja, nézd csak! – kiáltott fel a kollégám. És ujjával odabökött a kivándorlás időpontjára.

Odanéztem. És láttam, hogy ez a Kiss Dénes csakugyan kivándorolt Ausztráliába – igen, de még mielőtt a telekre a szerződést megkötötték. Ő tehát nem lehetett az ál-Jags Ild Károly. Dugába dőlt Zakariás ravaszkodása.

Odamentem a telefonhoz, és felhívtam Bíró Sándor főhadnagy kollégámat.

– Zakariás át akart verni – mondtam a főhadnagynak. – Most rögtön felmegyek hozzá, kérlek, gyere velem. Én majd azt mondom, hogy a főnököm vagy, és megelégelted a taktikázgatásait. Találkozzunk a főkapitányságon, ott kérünk egy szolgálati kocsit.

Mikor becsöngettünk Zakariáshoz, az ügyvéd úgy nézett ránk, mintha kísértetet látna. Nem nyugtathattam meg: inkább az volt a dolgom, hogy minél nyugtalanabbá tegyem. Meg kell neveznie a bűntársát, különben megint kibújik a hurokból ilyen-olyan módon. Amilyen dühösnek csak képes voltam mutatni magamat, olyan arcot vágtam. Nem lehet a társa az a Kiss Dénes, akit megnevezett, hiszen az már hónapok óta Ausztráliában élt, amikor megköttetett a szerződés a telekre.

– Itt áll a ház előtt – mondtam kellő szigorral – a rendőrségi kocsi. Benne ül a főnököm. Nagyon mérges, amiért ön félre akart vezetni engem és a rendőrséget. És ragaszkodik hozzá, hogy önt most rögtön előállítsam. Úgyhogy kabátot vesz, és eljön velünk.

Ez megint úgy érte az ügyvédet, mint mikor a bokszoló bekap egy horgot. Le volt taglózva egészen. Kicsit megsajnáltam, de most már nem volt mentség. Meg kell neveznie a bűntársát. Nincs mese.

Kimentünk együtt a lakásból, és beültünk a rendőrkocsiba.

Elöl ült a „főnököm", a gépkocsivezető mellett, hátul én az ügyvéddel. Mentünk, mentünk… majd a kollégámmal megbeszélt „koreográfia" szerinti hatásszünet után úgy láttam, most már eljött az ideje, hogy döntsön: megnevezi a bűntársát, vagy továbbra is hallgat.

Mikor a kocsi a Lánchídnál az alagúthoz ért, nagy komolyan így szóltam Zakariáshoz:

– Doktor úr, a főnököm igen szigorú ember. Láthatja: velünk jött, hogy meggyőződjön róla, őrizetbe vettem-e önt. Elhiheti, ő nem áll el a szavától, hacsak…

Zakariás persze tudta jól, mire megy ki ez a „hacsak". Egy kis szünet tartására bizton számíthattam, ezalatt elmondtam magamban teljes közmondáskészletemet, olyanokat, hogy: addig üsd a vasat, amíg meleg. És hogy

nem jó a húrt túlfeszíteni. És: jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok. Többé-kevésbé mind passzoltak a szituációhoz.

– Már nagyon közel vagyunk a főkapitánysághoz – törtem meg a csendet, mikor eljött az ideje. – Mennyi is? Alig két perce maradt, sőt talán már – és az órámra néztem – ha nem iparkodik, le is késheti ezt a vonatot. Elég, ha egy nevet mond, és egy lakcímet. Akkor előreszólok az őrnagy úrnak, ő ad a szavamra. Eltekint tőle, hogy őrizetbe vegyük. És ön szabadlábon védekezhet.

Azt se mondta, hogy bú vagy bá, még igent se intett, csak egy nevet hadart el sebesen, a lakcímet is utána dobta. Egy sóhaj – a megkönnyebbülésé.

Nem bántott a lelkiismeret azért, hogy átejtettem őt, ő is át akart ejteni a Kiss Dénesével, kölcsön kenyér visszajár – hogy a közmondásoknál maradjak.

Előreszóltam a gépkocsivezetőnek, és az autó irányt váltott. A Mezei Károly nevű úriember ugyanis, akit az imént Zakariás doktor úr volt szíves megnevezni „sóhajok kíséretében", az Aradi utcában lakott.

Csengettünk. Fordult a kulcs a zárban – nyílt az ajtó, és kilépett gyűrött pizsamában a halálra keresett ál-Jags Ild Károly – alias Mezei Károly. Magas volt, sovány, dús barna hajú, dörzsölte a szemét, mint akit édes álmából vertek fel. Csak bámult ránk, amint éjnek idején ott álltunk az ajtaja előtt.

– Mi az? – dörmögött. – Már lefeküdtem. Mit akarnak?

– A rendőrségtől jöttünk – feleltem, erre rögtön kiment szeméből az álom.

– De hát – miért? Én semmit se csináltam.

Ekkor vette észre az ügyvédet, aki mellettem állt. Mérget vettem volna rá, hogy ez az ember mindjárt hanyatt esik az ijedségtől, ehelyett magából kikelve, az ügyvédre támadt:

– És te? Mi a fene dolgod van ezekkel? – kérdezte, és ha lehetne szemmel ölni, hát megteszi:

– Értsd meg, nem tehettem mást!

De Mezei sehogy se tudta megérteni, sőt, ha nem fogjuk le a kezét, tán össze is pofozza a tekintélyes doktor urat, felbujtóját! De nem engedtük, így ehelyett szemrehányások özönét zúdította Zakariásra, miközben ott állt az ajtóban: szakadt pizsamáján a lógicsáló cérnaszálakat föld felé húzták a váltakozó színű gombok.

Végre aztán kérésemre, hogy ne szobrozzunk itt, felébred a ház – beengedett minket a leromlott lakásba.

Hát, mit látok az előszobában? Egy fekete szemüveget, világos kerettel! Nahát!

Addigra már – némi szesz jótékony hatására – hangot váltott Jags Ild Károly – alias Mezei Károly.

– Gyerekkorom óta ismerem az ügyvéd urat – mondta savanyú arccal –, de olyanra nem emlékszem, hogy valaki is kib…ánt volna vele. Nem értem, hogy most meg… Nem értem.

Aztán Mezeitől papírt, füzetet vagy más efféléket kértem, mindegy, csak olyan legyen, amin a saját keze írása látható. Összehasonlítottam ezt az egyik levéllel, amit annak idején az ügyvédnek írt mint Jags Ilg Károly. Tisztán látszott, hogy egyiken a girbe-gurba betűk tökéletesen olyanok, mint a másikon – persze ezt majd az írásszakértőnek is meg kell erősítenie.

Ezek után Zakariást is, Mezeit is előállítottuk csalás bűntettének alapos gyanúja címén, és felvettük a jegyzőkönyvet.

Hajnalodott már, mire készen lettünk, kora reggel aztán intézkedtünk, hogy a két érdi házaspár és Mártonné is bekérettessen a hivatalba. Szembesítéskor mindegyikük felismerte Mezeiben azt a személyt, aki eljátszotta Jags IId Károly szerepét.

Ezzel véget is ért a nyomozási szakasz, és a továbbiakban már nem volt dolgom Zakariással.

A tárgyalás után találkoztam egy közjegyző ismerősömmel, elmondta, hogy szokatlanul sok ügyvéd volt kíváncsi az eseményre. És – meglepetésemre – Zakariás doktor kinyilvánította: ha ebben a színjátékban, amit ő olyan körültekintéssel és furfanggal alkotott meg, nem én nyomozok, soha nem tesz őszinte vallomást saját maga ellen.

– Ez a Zakariás! Hogy történhetett meg ez egy ilyen minden hájjal megkent, rutinos, tapasztalt, ravasz rókával!

Ja, és még valamit. Jags Ild Károly, a valódi, eljött hozzám a főkapitányságra. Megköszönte, hogy egy négy éve elkövetett bűnbűncselekményt ilyen gyorsan és eredményesen kinyomoztam. Sokfelé jár, és mindenhova elviszi majd a magyar bűnügyi nyomozás jó hírét.

Mi lett Nelli kislányával?

Egy nap, mikor Bubcsó Kornéliát behozták hozzám, azt mondta, nagyon szépen megkér valamire. Intézzem el, hogy kislánya – ő is Nelli – bejöhessen hozzá: ennivalót hozna neki, tisztálkodási szereket, vagy mást, amire szüksége lehet. De tudtam: Kornélia az engedélyt azért kéri, hogy néha láthassa a gyereket, foglalkozhasson vele, mert nagyon félti őt. Ha igyekezett is titkolni, biztos, hogy a kislány tudta, hogyan él az anyja. Foglalkozni kellene vele, nehogy ő is azt az utat járja végig, amit az anyja.

Megnyugtattam: kislánya nem kerül olyan helyzetbe, mint ő, garantálom. Rajta lesz a szemem, és ha bajban lesznek, csak hívjanak: szívesen segítek, amiben csak tudok.

Nemsokára telefonált is Kornélia élettársa, gyermekének nevelőapja. A kis Nelli barátnője a kitűnő, elismert Wesselényi utcai szabó-varró iskolába jár, és rajong azért az iskoláért, az igazgatónőért, a tanárokért, mindenért. Annyit beszélgettek erről éveken át, hogy Nellikének nincs nagyobb vágya, mint hogy ő is oda járhasson.

Igen, de oda csak jó tanulókat vesznek fel. A legtöbben ötössel jönnek, négyessel se könnyű bejutni. Nelli édesanyja nagyon izgatott. Tudok-e most segíteni, mert még egy hónap van hátra, és amilyen bizonyítványra Nellike számít, azzal biztosan nem veszik fel. Talán, ha lennék olyan szíves, és beszélnék az igazgatónővel…

Örültem, hogy hozzám fordultak. De nem akartam beprotezsálni a kislányt. Azt mondtam a telefonba, beszélek az igazgatónővel, de arra nem kérem, hogy négyes átlag alatt felvegyék Nellikét. Szívesen segítek neki, hogy ezt elérje, előbb azonban meg akarom őt ismerni. Elmentem hozzájuk a szoba-konyhás lakásba, ott volt a nevelőapa, rendes embernek látszott, de nem olyannak, aki a kislány tanulását segíteni tudná, vagy bármitől is vissza tudná tartani őt.

A kis Nellit mindjárt megkedveltem, kedves, helyes volt, adott magára, és rendben tartotta a szegényes lakást is. No de a bizonyítványa! Kettesek, hármasok – négyesek alig akadtak.

Azt mondtam nekik: ami volt, azt felejtsék el, minden most kezdődik. Ne féljenek, első a tanulás, és ha valamit nem ért a kislány, azt megmagyarázom. Járjon el hozzám az irodába, és együtt elérjük, hogy év végére legalább négyes átlagra tornásszuk fel a bizonyítványát.

Aztán bejelentkeztem a szakközépiskola rokonszenves, jóindulatú, igen intelligens igazgatónőjéhez. Mindent elmondtam neki Bubcsó Kornéliáról és Jóskáról, és arról, hogy nagyon aggódunk: nehogy a kislány is anyja és nagybátyja útját járja be. Ha bejuthatna ebbe az iskolába, mindhárman, akik törődünk a sorsával, nagyon megnyugodnánk. Én majd korrepetálom. Biztos, hogy a kislány igyekezni fog, mert minden vágya, hogy itt tanulhasson tovább.

Az igazgatónő megígérte, hogy ha meglesz a négyes átlag, felveszik a kislányt, és én is megtettem a magamét. Nelli időnként eljött hozzám. Elmagyaráztam, amit nem értett, főleg a természettudományi tárgyak mentek nehezen a fejébe.

Miközben Nelli a nyolcadik általánosban törte magát a jobb jegyekért, én az érettségire készültem. Magamért is izgultam, de azt is izgatottan figyeltem, hogy Nelli elérje a négyes átlagot. És ha azt láttuk, hogy egy tárgyból a kettes csak hármasra kerekedett, addig nem volt nyugtunk, amíg ki nem szögletesedett négyesre. Volt, amelyik nem hagyta magát a kerek hármasról négyesre szögletesíteni, a szögletes négyes viszont gömbölyű ötösre kerekedett. Az átlag legyen legalább négyes: most minden ezen áll vagy bukik.

Bolondozva, játszadozva kedveltettem meg vele a tárgyakat, úgyhogy mikor már nem volt időm az érettségi miatt, rábízhattam Nellikére, hogy maga játssza végig a számjegyek kiszépítését.

Mikor leérettségiztem, ő éppen azon a napon jött el hozzám.

Büszkén mutattam a kitűnő bizonyítványomat, Nelli táncolva pörgette a feje fölött az ő bizijét: meglett a négyes átlag, felvették Nellikét a vágyott iskolába.

De egyszer csak azt hallottam a nevelőapától, hogy a kislány otthagyta az iskolát. Elege volt a szegénységből, abból, hogy soha ne vehessen magának egy rendes cuccot, hát dolgozni fog, keres, és vége lesz a nélkülözésnek.

Fogtam magam, elmentem abba a cukrászdába, ahol Nelli dolgozott, és kézen fogva vezettem ki onnan a kislányt. Kint azt mondta, megbánta már,

hogy kimaradt az iskolából, és örülne, ha megbocsátanának neki, és visszavennék.

Megint elmentem az igazgatónőhöz.

– Jól van – felelte a kérésemre –, megpróbálhatjuk, de most utoljára.

Megelégedtem ennyivel, mert biztosra vettem, hogy nem lesz semmi baj.

Hát, hogy baj lett volna… de tény, hogy egy idő után a kislány újra kimaradt az iskolából.

Most már, ha akarna, se mehetne vissza. Mégis örültem, mikor megtudtam, miért maradt ki. Hát, mert menyasszony a Nellike. Amint vőlegénye leszerel, összeházasodnak. Ettől még befejezhetné az iskolát, csakhogy a fiú, és főleg az édesanyja félti őt. Se az anyja, se a vőlegénye nem lesz mellette, anyjának élettársa – hát bizony, sokat ivott, odahívogatta italozó cimboráit… úgyhogy a fiatalok is, a mama is amondó volt, éljen a kislány Orosházán, míg a fiú katonáskodik.

Igen, de még így is féltettem a kis Nellit. Meghívtam hát a vőlegény anyukáját. Milyen asszony lehet? El is jött, egyszerű, kedves nő volt, jobb mamája lesz Nellinek, mint amilyen az igazi.

Csupa jót mondott Nellikéről, és higgyem el, jó helyen lesz őnála ez a kedves, aranyos teremtés.

De egy dolog még hátra volt, nekem a legfontosabb: van-e Orosházán vagy a közelében szabó-varró iskola.

Megint elmentem a Wesselényi utcába, az igazgatónő örült, hogy a kislány otthonra talált, derék, jó embereknél. Másfél év múlva, ha igaz, asszony lesz a lányból – és az esküvőig meglehet a szakmunkásbizonyítványa is, hiszen van ilyen iskola a közelben.

Télen újra felhívott Nelli nevelőapja. A fiú leszerelt, a fiatalok összeházasodtak. De most megint van egy nagy kérésük. A fiú gépkocsivezető szeretne lenni, tudnék-e segíteni, hogy ilyen álláshoz jusson.

Pár nap múlva már a belügyi garázsban dolgozott. Nem kellett ehhez protekció: örültek, hogy jön egy új ember – nagy hiány volt gépkocsivezetőben. Az utolsó hír, amit a házaspárról kaptam, az volt, hogy felköltöztek Budapestre, Rákospalotán laknak, és boldogok, mert a kis Nelli ikreket hozott világra. Meglátogattam őket, vittem ajándékokat is – láttam, hogy Nellinek nem kell nyugtalankodnia a kislánya miatt, és énrám se lesz többé szükség ebben a házban. Nem is mentem el többé hozzájuk.

Teltek az évek, már tanár voltam a főiskolán, mikor feltelefonáltak a kapuőrségtől, hogy egy asszony beszélni szeretne velem, de nem mondta meg a nevét. Ki lehet az?

Lementem, és láttam, hogy egy nő sétál fel-alá, kendővel a vállán azon az úton, amelyik a Szabadság hídról fölfelé vezet.

Nelli!

Azért jött, hogy megköszönje: betartottam az ígéretemet.